FIRAT HAVZASI EFSANELERİ

(METİNLER)

Yrd. Doç. Dr. Ali Berat ALPTEKİN

FIRAT EFSANELERİ Ali Berat ALPTEKİN

FIRAT HAVZASI EFSANELERİ

(METİNLER)

HAZIRLAYAN

Yrd. Doç. Dr. Ali Berat ALPTEKİN

Antakya 1993

ISBN 975-7750-08-5

DİZGİ
TESFA Yayıncılık Ltd. Şti
1. Harput Cad. Demirel İşhanı Kat: 6/18
TEL: 9 (811) 213 53 - 352 28 **ELAZIĞ**

BASKI
KÜLTÜR Ofset Basımevi
Harbiye Cad. No: 26
TEL: 9 (891) 416 74 **ANTAKYA/HATAY**

İÇİNDEKİLER

ESER ÜZERİNE..... IX
ÖN SÖZ..... XI
GİRİŞ..... XV

METİNLER.....1-180
I. TAŞ KESİLME İLE İLGİLİ EFSANELER..... 1-19
1. EJDERHA TAŞI..... 1
2. YILAN DAĞI..... 4
3. TAŞ KESİLEN KADIN..... 5
4. FATMACIK KAYASI..... 7
5. ÇOBAN ÇEŞMESİ..... 9
6. GELİN ALAYI..... 11
7. DÜĞÜN TAŞLARI..... 12
8. DİKİLİ TAŞ..... 13
9. BACI-KARDEŞ..... 14
10. YEŞİL TAŞ..... 16
11. DEĞİRMEN TAŞLARI..... 17
12. EMİNE'NİN SANDIĞI..... 18
13. İBRET TAŞLARI..... 19

II. VELİLER İLE İLGİLİ EFSANELER.....20-62
14. ŞARIK İLE ŞİVAN..... 20
15. SULTAN KIBİSÎ..... 22
16. ŞEYH DERVİŞ EFENDİ..... 23
17. ŞEKER BABA..... 24

18. MEHMET BABA 26
19. HAMZA BABA 28
20. YEŞİL DERE 29
21. İKİ ARKADAŞ 30
22. ŞEYH ALİ EFENDİ 32
23. ŞEYH ÖMER 33
24. DERS 34
25. ŞEYH MAHMUT EFENDİ 36
26. ÜÇ ŞEHİTLER 37
27. ŞEYH HAMİD-İ VELİ 39
28. VAYİS BABA 41
29. KEFEN GETİREN 43
30. SOMUNCU BABA'NIN BALIKLARI 45
31. HACI MUHSİN EFENDİ 47
32. HORATA ZİYARETİ 49
33. ALİ BABA 51
34. KORUCUK (HASAN BASRİ) 53
35. MUNZUR BABA 55
36. DÜZGÜN BABA 58
37. KIRKLARIN ABDALI 60
38. CAN BABA 62

III. MECNUNLAR İLE İLGİLİ EFSANELER 63-66

39. DELİ MUSTAFA 63
40. TAM BABA 65

IV. HZ. HIZIR İLE İLGİLİ EFSANE.....67-68
41. HZ. HIZIR..... 67

V. MEŞHUR KAHRAMANLAR İLE İLGİLİ EFSANELER.....69-77
42. ABDULVAHAP GAZİ..... 69
43. HASAN GAZİ..... 71
44. BATTAL GAZİ (I)..... 73
45. BATTAL GAZİ (II)..... 74
46. KÖROĞLU VE BİNGÖLLER..... 75
47. SULTAN MURAD..... 76

VI. YER ADLARI İLE İLGİLİ EFSANELER.....78-90
48. BİNGÖL..... 78
49. KRAL KIZI..... 80
50. NADİR..... 81
51. ŞEREF MEYDANI..... 82
52. YARALI KURT..... 83
53. GELİN TEPESİ..... 85
54. KIRKLAR DAĞI..... 87
55. TÜMEN TEPE ZİYARETİ..... 89
56. ZİYARET TEPESİ..... 90

VII. ÇEŞİTLİ İŞARETLER İLE İLGİLİ EFSANELER.....91-94
57. KÖROĞLU'NUN TOPUZU..... 91
58. DÜLDÜL AYAĞI..... 93

59. CAMI Z AYAĞI EFSANESİ..... 94

VIII. ÇEŞİTLİ YAPILAR İLE İLGİLİ EFSANELER.....95-96

60. KARA CEMŞİT HAMAMI..... 95
61. KANLI CAMİ..... 96

IX. DAĞ, GÖL, PINAR VE MAĞRALAR İLE İLGİLİ EFSANELER.....97-108

62. BİNGÖL DAĞLARI..... 97
63. HAZAR GÖLÜ..... 99
64. ÇOBAN HAZER..... 101
65. BİNGÖLLER..... 103
66. ALİ GELMEZ GÖLÜ..... 104
67. DERME SUYU..... 105
68. BÜYÜK PINAR..... 107
69. KANLI MAĞARA..... 108

X. AĞAÇLAR İLE İLGİLİ EFSANELER.....109-111

70. YEL AĞACI..... 109
71. ÇOCUK AĞACI..... 111

XI. ÇEŞİTLİ HASTALIKLAR İLE İLGİLİ EFSANELER.....112-118

72. KULAK TAŞI..... 112
73. NEKEREK, HEŞİRİK BAĞI, DABAS..... 114
74. SANCI TAŞI..... 116
75. SARILIK ZİYARETİ..... 118

XII. TABİAT HADİSELERİ İLE İLGİLİ EFSANELER.....119-122
76. KOCAKARI FIRTINASI..... 119
77. ŞUBAT AYI..... 121

XIII. GÖK CİSİMLERİ İLE İLGİLİ EFSANE.....123
78. YEDİ KARDEŞLER..... 123

XIV. HALK OYUNLARI İLE İLGİLİ EFSANE.....124-125
79. KARTAL OYUNU 124

XV. OLAĞANÜSTÜ VARLIKLAR İLE İLGİLİ EFSANELER.....126-143
80. ALKARISI..... 126
81. HIBİLİK (GIBİLİK)..... 128
82. KAPOZ..... 130
83. ALBASTİ OCAĞI..... 131
84. HAFTAR..... 134
85. KURBAĞA..... 135
86. KANLI HARIK..... 137
87. YILAN..... 139
88. EĞLENCE..... 141
89. DEĞİRMEN..... 142

XVI. HAYVANLAR İLE İLGİLİ EFSANELER.....144-159
90. KEKO KUŞU..... 144

91. İBİBİK KUŞU..... 146
92. TARAKLI KUŞ..... 148
93. DANA KUŞU..... 149
94. YARASALARIN TÜYSÜZ OLMASININ SEBEBİ..... 150
95. KEKLİK..... 152
96. KARAYILAN..... 153
97. KARAYILANIN AŞKI..... 155
98. AYININ ASLI..... 157
99. AYI..... 158

XVII. DİĞERLERİ.....160-163
100. SÜT..... 160
101. ALTIN BEŞİK..... 162

NOTLAR-KAYNAKLAR.....164-180

ESER ÜZERİNE

Son yıllarda yurdumuzda masal ve efsane üzerine yapılan çalışmalarda belirli bir gelişme kaydedilmiştir. Pek çok genç arkadaşımızın bu iki konudaki çalışmalarını takdirle karşılıyorum. Doktora ve doçentlik çalışmalarını bu dallarda hazırlayarak gençlere öncülük eden bir orta kuşak hocası olarak kendimi son derece mutlu hissediyorum. Başlattığımız çalışmaların çok değişik boyutlarda gelişme göstermesi, hem konuların daha iyi tanınmasına yol açmakta, hem de gelecekteki büyük çalışmalara ışık tutmaktadır.

Ali Berat ALPTEKİN, öğrencilik yılları, benim vatanî vazifemle yurt dışı görevlendirilmem dönemlerine rastladığı için hayal meyal hatırlayabildiğim yüzlerce öğrencimden biridir. Ancak daha sonra doktora öğrencim olması, açılan sınavı kazanarak asistanım olması onu çok yakından tanımama vesile olmuştur. Gayretli çalışmaları sonucu olarak, beşi basılmış olan on kadar çalışmamız ortak imzalarımızı taşımaktadır.

Eski öğrencim, şimdiki meslektaşım **Ali Berat ALPTEKİN** doktora çalışmasını masallar üzerinde yapmıştır. Onun bu çalışması da, açtığımız ışıklı yolun bir devamı olmak üzere, **Fırat Havzası Efsaneleri** adını taşımaktadır. O da, bizim **101 Anadolu Efsanesi** (İstanbul 1976; 2. b. Ankara 1989) adlı yayınımızda olduğu gibi 101 efsaneye yer vermektedir. Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli illerimizden derlenen bu efsaneler elbette sadece seçilmiş örnekler olma özelliğini taşımaktadır; unutulmasın, burada yer alan örneklerle konuları ve sayıları itibariyle belli bir ölçünün tutturulması amaçlanmaktadır.

Ben, her efsaneyi dinlerken veya okurken biraz heyecanla, biraz da merakla sonunu beklerim. Acaba, Anadolu insanı buraya hangi güzel motifi yerleştirivermiş diye kendimi kaptırıveririm. Çünkü, bazan sonunu tahmin eder gibi olduğumuz bir efsane bambaşka bir sonuçla bitivermektedir. İşte bu heyecan ve merakla, yeni efsane tipleri yakalamaya, kataloğumuz için yeni motifleri tesbit etmeye çalışırım. Genç arkadaşlarımın gayretleri bizi büyük bir kataloğa yaklaştırmaktadır. **Alptekin**'in bu çalışması da bize yeni bir hız verecek, meçhulümüz olan bir coğrafyamızı bize kazandıracaktır.

Eserin ortaya konulmasında **Dr. Ali Duymaz**'ın, **Kudret Yıldırım-Yağbasan**'ın çalışmalarından da faydalanılmıştır. **Dr. Alptekin**, kendi derlemeleriyle bu meslektaşlarının emeklerine yer vererek coğrafî bütünlüğü sağlamıştır. Böylece genç bilim adamları dayanışmasının güzel bir örneğini vermiştir.

Ali Berat Alptekin'den daha çok eserler bekliyorum. Çok yakından tanıdığım çalışma temposu ona kıskanç dostlar kazandırmaya devam edecektir. Bilimin, tabiî karşıladığım gıpta duygusunu yaşayamayan meslektaşlarının işi hasede kadar götürmesi elbette ondaki yeni eserler ortaya koyma arzusunu önleyemeyecektir.

Eserin halk edebiyatı araştırmalarına hayırlı olmasını diliyor, kendisini tebrik ediyorum. Gayret ve azmi bize daha nice güzel eserleri kazandıracaktır; bekliyoruz.

17 Haziran 1993 **Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU**

ÖN SÖZ

Halkımızın, önem verdiği bazı değerler vardır.. Bunlar, efsanelerdir, masallardır, gelenek-göreneklerdir, ünlü destan kahramanlarıdır. Bu saygı, öylesine gelişmiş ve insanımızın zihninde yer işgal etmiştir ki; "bazen aman ha, efsaneler, ermişler hakkında konuşmayın, yoksa çarpılırsınız," cümleleri ile, bizleri, daimi bir şekilde ikaz etmektedirler.

İnandırıcı, kısa ve nesir şeklinde olmaları sebebiyle öğrenilmesi kolay olan efsane metinlerinin anlatıcılarını da kolaylıkla bulabiliriz. "Kaynak şahıs" dediğimiz anlatıcılar; en üst düzeydeki bir devlet memurundan, öğrenciye, köydeki muhtara, meradaki çobana kadar, hemen hemen herkes olabilmektedir.

Millî bütünlüğümüzün sağlanmasında önemli bir yeri olan efsaneler, insanlarımızın sadece inancını değil, gelenek-görenek, örf ve âdetlerini de ihtiva ederler. Bugün, Hazar gölüne bağlı olarak anlatılan bir efsanenin benzerini; Van, Konya ve Azerbaycan'da bulmaktayız. Bu benzerlik, binlerce kilometre uzaklıktaki yerleşim merkezlerinde bulunduğuna göre bu husus insanımızın inanç ve ülkü birliğinin ispatı olarak ele alınmalıdır.

Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli illerinden bu çalışmaya, 101 efsane metni aldık. Efsanelerin büyük bir çoğunluğu tarafımızdan, bir kısmı ise, talebelerimiz vasıtasıyla derlenmiştir. Bölge ile sembolleşen ve daha evvel, diğer kaynaklarda yayınlanan bazı efsaneleri bir

tarafa bırakacak olursak, metinlerin, hemen hemen tamamı yeni derlemelerdir.

Elazığ ve Tunceli efsanelerinin çoğunluğunu kendimiz derledik. Bu arada, talebelerimiz tarafından derlenen metinlerden de istifade ettik. Bingöl efsanelerini ise doktora talebemiz Ali Duymaz derledi. Malatya Efsanelerinin de bir kısmını Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nden talebemiz Kudret Yıldırım, diğerlerini de bizzat kendimiz derledik.

Metinleri hazırlarken, onların derlendiği coğrafî sahayı da belirttik. Ayrıca, önemli motifleri; destan, halk hikâyesi, Dede Korkut Hikâyeleri ve diğer efsanelerle mukayeseli olarak vermeye çalıştık. Böylece, ilk metinlerimizden, efsanelere doğru görülen bir beraberliği, işaret etmeye çalıştık.

Çalışmamız, hocamızın takdim yazısından sonra "Önsöz", "Giriş", "Metinler", "Notlar ve Kaynaklar"dan ibarettir.

Giriş kısmında, efsane tarifi ve özelliklerini çok kısa verdikten sonra, metin derlemeleri ve ilmî eserler listesini de, toplu halde vermeye çalıştık. Çünkü, ilgili kısımda da belirtildiği gibi, bu eserler, birçok kaynakta tanıtılmış ve değişik gayelerle ele alınmıştır. Daha sonra, üzerinde durulan dört ilimizdeki efsane çalışmaları, yine çok kısa olarak verilmiştir.

Metinlerin seçiminde, yukarıda belirttiğimiz hususların dışında, her ilden eşit sayıda efsane almaya çalıştık. Uzun zamandan beri, Elazığ Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölü-

mü'nde vazife yaptığımız için, bu seçimde, adı geçen ilimiz, biraz daha fazla metinle temsil edildi.

Hiç şüphesiz, metinlerin farklı varyantları vardır. Hatta; "Biz, bundan daha iyilerini bilirdik" diyen anlatıcılar çıkacaktır. Biz, o metinleri de derleyeceğiz. Yeter ki, o kaynak şahısları bulalım...

Tunceli'nin Munzur Baba'sı, Harput'un Ejderha Taşı, Bingöl'ün, Bingöller ve Köroğlu'su Malatya'nın Battal Gazi'sinin efsanelerini, değişik muhitlerden derleyerek, bir araya getirdiğimiz bu çalışma, bir halk edebiyatçısı olarak, bölgeden yaptıklarımızın ilkidir. Önümüzdeki günlerde, masal, atasözü, bilmece, deyim ve bedduâlarıyla, bu çalışma, daha da zenginleşecektir.

Bu çalışmamızda yardımcı olan, hocam Prof. Dr. Saim **SAKAOĞLU**, talebelerim Dr. Ali **DUYMAZ** ve Kudret **YILDIRIM** başta olmak üzere, bütün kaynak şahıslara sonsuz teşekkürler.

10 Haziran 1993 **Yrd. Doç. Dr. Ali Berat ALPTEKİN**

GİRİŞ

Efsane, Farsça asıllı bir kelime olup "fèsane" şeklinde de kullanılmaktadır. Türkçe'de, dinî özelliklere sahip metinlere, "menkabe" denilirken, Yunanca'dan dilimize geçen; "mitos" ve "mit" kavramları da, az da olsa efsane kelimesini karşılamaktadır. Batı dillerinde, "legend" (İngilizce),"légende" (Fransızca), "legende" ve "sage" (Almanca),"leggende" (İtalyanca) kelimeleri de, efsane karşılığı olarak kullanılmıştır.

Türk dünyasında efsane (Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Balkan Türkleri, Kırım Tatarları); esâtir, mif, efsane (Azerbaycan); epsana, rovayat (Türkmen istan); efsane, rivayat (Özbekistan); epsane. legenda, anız, anız-engime (Karakalpaklar); anız, anız-engime, epsane-hikayet (Kazakistan); rivayat, legendu (Başkurtlar); rivayat, legenda, ekiyet, beyt (Kazan Tatarları); Kuuçın, kep-kuuçın, mif-kuuçın, legenda-kuuçın (Altay Türkleri); kip-çooh legenda, çooh-çaah, nımah (Hakaslar); tool-çurgu çugaa, töögü çugaa genel ad olarak da toolçurgu bolgaş töögü çugaalar (Tuva Türkleri); purungu çook, kep-çook, erbek (Şorlar); aytıv, tavruh (Karaçaylar); rivayet, epsane (Uygurlar); kepseen, sehen, kepsel, bılırgı sehen (Yakudlar); çukçah (Dolganlar); uleger (Tofalar); halap, mif, legenda, yumah (Çuvaşlar); ulamış, mif, ılakap, comok (Kırgızlar) isimleri ile bildiğimiz kelimenin tarifini, çeşitli ansiklopedi ve sözlüklerde, değişik şekillerde bulmaktayız. Biz, burada, bunların tamamının verilmesi yerine, halk edebiyatı sahasında yaptığı çalışmalarıyla yakından tanıdığımız, Şükrü Elçin'in tarifini vermekle yetineceğiz.

Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş** isimli eserinde, bu hususu şöyle açıklar: "İnsanoğlu'nun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla; inanç, âdet, an'ane ve merasimlerin teşekkülünde, azçok rolü olan bir çeşit masaldır" [1].

Efsane konusunda bir doçentlik tezi hazırlayan, Saim Sakaoğlu ise, bu türün özelliklerini, şu şekilde sıralamıştır:

a) Şahıs, yer ve hâdiseler hakkında anlatılırlar.

b) Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır.

c) Umûmiyetle şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür.

ç) Efsanelerin, belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatmadır [2].

Demek ki, destan, masal, halk hikâyesi, halk şiiri ve halk temaşası ile yakından münasebeti olan efsanelerimizin onlardan ayrıldığı, en mühim tarafı, kısa, nesir şeklinde ve inandırıcı olması ile izah edilebilir.

Türkiye'de, efsaneler üzerinde yapılan çalışmaları, iki grupta ele alabiliriz:

I. METİN NEŞİRLERİ:

Biz, bu eserlerin açıklamaları veya tanıtımı üzerinde durmayacağız. Çünkü, bu çalışmalar, daha evvel yayınlanan, değişik kaynaklarda ele alınmış ve tanıtılmıştır. Bu sebepten, bunların sadece listesini vereceğiz. Böylece, metin neşirleriyle ilgili kitaplar, alfabetik olarak bir arada verilmeye çalışılacaktır:

Fehmi Anlaroğlu, **Dilden Dile Nesilden Nesile Anadolu Efsaneleri**, Ankara 1968.
Nezihe Araz, **Anadolu Evliyaları,** İstanbul 1978.
Osman Bayatlı, **Bergama'dan Efsaneler, Âdetler,** Istanbul 1941.
Efsane Derlemeleri, İstanbul 1975.
Efsanelerimiz / İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması, Malatya 1989 (İkinci baskı, Malatya 1992).
Cemil Cahit Güzelbey, **Gaziantep Evliyaları,** Gaziantep 1964.
C. Şakir Kabaağaçlı, **Anadolu Efsaneleri,** İstanbul 1957.
İrfan Ünver Nasrattınoğlu, **Afyonkarahisar Efsaneleri,** Ankara 1973.
H. Namık Orkun, **Türk Efsaneleri,** İstanbul 1943.
Ali Rıza Önder, **Yaşayan Anadolu Efsaneleri,** Kayseri 1955.
Mehmet Önder, **Konya Efsaneleri,** Konya 1963.
Mehmet Önder, **Anadolu Efsaneleri,** Ankara 1966.
----------, **Efsane ve Hikâyeleri ile Anadolu Şehir Adları,** Ankara 1969.
----------, **Bitmez Tükenmez Anadolu (Hikâyeleri, Efsaneleri ve Destanlarıyla),** Ankara 1970.
----------, **Şehirden Şehire II,** İstanbul 1972.
----------, **Şehirden Şehire III,** İstanbul 1974.
----------, **Efsane, Destan ve Öyküleriyle Anadolu Kentleri,** İstanbul 1989
----------, **Aldı Sözü Anadolu,** Ankara 1976 (İkinci baskı, Ankara 1992)
Ali Püsküllüoğlu, **Efsaneler,** Ankara 1971.
Saim Sakaoğlu, **101 Anadolu Efsanesi,** İstanbul 1976. (İkinci baskı, Ankara 1989)

M. Necati Sepetçioğlu, **Türk İslâm Efsaneleri,** İstanbul 1975.
E. Behnan Şapolyo, **Türk Efsaneleri,** İstanbul 1966.
Hasan Turyan, **Bursa Evliyaları ve Tarihi Eserleri,** Bursa 1982.

II. İLMÎ ÇALIŞMALAR:

Bu kısımda, efsaneleri inceleyen, efsaneler hakkında bilgi veren kaynaklar yerine, bu konuda yapılan, **doçentlik, doktora ve yüksek lisans** tezlerini belirteceğiz.

Yine konumuzla ilgili olmasına rağmen, makale, tebliğ vs., sayısının çokluğu sebebiyle, burada belirtilmeyecektir.

A. DOÇENTLİK TEZLERİ:

Saim Sakaoğlu, **Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Katalogu,** Ankara 1980.
Bilge Seyidoğlu, **Erzurum Efsaneleri (Erzurum'da, Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerinde Bir İnceleme),** Ankara 1985.

B. DOKTORA TEZLERİ:

Metin Ergun, **Türk Efsanelerinde Değişme Motifi,** Konya 1993 (Yayınlanmamış doktora tezi)
Yusuf Olgun, **Tarihi Bursa Efsaneleri/Derleme-İnceleme,** Bursa 1989 (Yayınlanmamış doktora tezi)

C. YÜKSEK LİSANS TEZLERİ:

Ali Duymaz, **Bingöl Efsaneleri (İnceleme-Metinler),** Elazığ 1989 (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi)

Seyid Emiroğlu, **Konya Efsaneleri (İnceleme-Metin)** Konya 1993. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi)

İsmail Görkem, **Elazığ Efsaneleri Üzerinde Araştırmalar,** Elazığ 1987. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi)

Muhsine Helimoğlu (Yavuz), **Diyarbakır Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma (Derleme-İnceleme)** I, Ankara 1989 (İkinci baskı, Ankara 1993)

Ruhi Kara, **Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma,** Erzurum 1991. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi)

Zekeriya Karadavut, **Yozgat Efsaneleri (İnceleme-Metin)** Konya 1992. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi)

Yılmaz Önay, **Van Folklorunda Yatırlar ve Yatırlara Bağlı Olarak Anlatılan Menkabeler,** Van 1987. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi)

Kudret Yıldırım (Yağbasan), **Malatya Efsaneleri Metinler ve İncelemeler)** Malatya 1991. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

1985 yılının sonlarında Erzurum Atatürk Üniversitesi'nden ayrılıp, Elazığ Fırat Üniversitesi'ne naklettiğimiz zaman, ilk işimiz bölge kültürünü tanımak ve bunun Türk millî kültürü içerisindeki yerini araştırmak oldu. Bu cümleden olmak üzere, Fırat Havzası'nın sınırları içerisinde bulunan, Elazığ, Bingöl, Tunceli, Malatya illerimizi çeşitli yönlerden araştırdık. Hatta sözlü halk kültürüyle ilgili olarak yukarıda bahsettiğimiz, **Elazığ Efsaneleri** ile **Bingöl Efsaneleri** bu düşünceden dolayı yüksek lisans tezi olarak hazırlandı. Geçtiğimiz yıllarda

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı olarak, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nden talebemiz Kudret Yıldırım'a da **Malatya Efsanelerini** derlemesini ve bir yüksek lisans tezi hazırlamasını tavsiye etmiş, onu bu konu üzerinde çalışmaya sevketmiştik.

Fırat Havzası efsaneleri üzerinde yapılan çalışmaları tanıtırken işte bu dört il üzerinde duracağız. İlleri alfabetik olarak inceleyecek olursak:

BİNGÖL:

Bingöl efsaneleriyle ilgili olarak, 1989 yılı başlarına kadar müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Bu ilimizin efsanelerinin ilk örneklerini **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi**'nde görmekteyiz. Eserde; "Bingöller"den bahsedilmekte olup, ayrıca her gölle ilgili ayrı ayrı bilgiler verilmiştir. "Bingöller"in dışında "Kuş Gölü" efsanesi de **Seyahatnâme**'de bulunmaktadır [3].

1950 yılında, M. Sadık Yiğitbaş tarafından hazırlanan **Kiğı** isimli eserde, adı geçen ilimize ait üç efsane metnine yer verilmiştir [4].

M. Şerif Fırat'ın; **Doğu illeri ve Varto Tarihi** isimli eserinde ise bölge ile ilgili yine iki efsane metni bulunmaktadır [5].

Mehmet Önder tarafından hazırlanan, **Anadolu Efsaneleri**'nde [6], Bingöl ilinin ismiyle ilgili iki metne yer verilmiştir. Yine aynı araştırıcının bir başka çalışması olan, **Efsane ve Hikâyeleriyle Anadolu Şehir Adları** isimli eserinde, daha önceki efsanelerin yanında bir de "Kuş Gölü" efsanesi verilmiştir [7].

Pertev Naili Boratav'ın, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği** [8] ile **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı** [9] isimli

eserlerinde bir; **100 Soruda Türk Folkloru**'nda ise ilimizle ilgili iki efsane metni bulunmaktadır [10].

101 Anadolu Efsanesi'nde hocamız Saim Sakaoğlu, Bingöl ile ilgili üç efsane metnine yer vermiştir [11]. Doçentlik tezi olan **Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu** isimli eserinde ise dört efsane metnini incelemeye esas almıştır [12].

Ferruh Arsunar'ın **Köroğlu** [13] ve Enver Naci Gökşen'in, **Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız** [14] isimli eserlerinde Köroğlu ve onun Bingöl ile olan münasebetleri üzerinde durulmuştur.

Bingöl 1973 İl Yıllığı'nda [15] üç, **Bingöl İli Kültür ve Turizm Envanteri**'nde [16] bir efsane metni bulunurken, Ali Berat Alptekin "Sultan Baba ve Köroğlu Sempozyumu" [17] ile I. Milletlerarası Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresine [18] konu ile ilgili birer tebliğ sunmuştur.

Talebe tezleri arasında ise, Sadin Can tarafından, Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi (Şimdi İlâhiyat Fakültesi)'nde, konumuzla ilgili bir lisans tezi yapılmış olup, on kadar efsane metni bulunmaktadır [19].

İnönü Üniversitesi tarafından düzenlenen efsane derleme yarışmasına gönderilen metinlerden yayınlanması uygun bulunanlar, **Efsanelerimiz** isimli esere dahil edilmiştir. Adı geçen çalışmada Kiğı'dan derlenmiş bir metin bulunmaktadır [20].

Arkadaşımız Ali Duymaz tarafından 1989 yılında tamamlanan **Bingöl Efsaneleri (İnceleme-Metinler)** isimli yüksek lisans tezinde ise, incelemenin dışında, Bingöl ve çevresinden derlenen 101 metin bulunmaktadır [21]. Paki Küçüker [22] ve Osman Özer'in [23] yüksek lisans

tezlerinde ise efsane özelliğine sahip birkaç metin bulunmaktadır. Yine Ali Duymaz'ın "Gelibolu Ağıtı" isimli makalesini burada zikretmek isteriz [24] Aynı araştırıcının 30 Nisan-1 Mayıs 1992 tarihleri arasında Kayseri'de düzenlenen Türk-Kültür ve Siyasi Tarih İçinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Sempozyumu'na "Bingöl'de 1. Dünya Savaşı'na Bağlı Olarak Teşekkül Eden Efsaneler" isimli bir tebliğ sunduğunu biliyoruz.

ELAZIĞ:

Elazığ efsaneleri ile ilgili ilk metni **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi**'nde bulmaktayız. Eserde, iki efsaneden hareketle Harput adının menşei üzerinde durulmuştur [25].

Metin neşirleri bölümünde ismini zikrettiğimiz Ali Rıza Önder'in **Yaşayan Anadolu Efsaneleri**'nde de, bir metin bulunmaktadır [26].

İshak Sunguroğlu'nun, dört cilt halinde yayınlanan **Harput Yollarında** isimli eserinde, yirmi kadar efsane metnine yer verilmiştir [27].

Mehmet Önder'in, **Bitmez Tükenmez Anadolu** isimli kitabında, bir Harput efsanesi anlatılmıştır [28].

Elazığ 1973 İl Yıllığı'nda, çeşitli folklor mahsüllerinin yanında, efsane metinleri de, "Türküler" bölümünde zikredilmiştir [29].

Saim Sakaoğlu, Anadolu'nun değişik bölgelerinden derleyerek hazırladığı **101 Anadolu Efsanesi** isimli kitabında iki Elazığ efsanesine yer vermiştir [30].

Aslen Elazığlı olan Ahmet Kabaklı da, ejderhanın taş kesilmesini konu alan efsaneyi, çocuklar için hazırlamış ve bunu 1985 yılında, **Ejderha Taşı** ismiyle yayınlamıştır [31].

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı olarak, arkadaşımız İsmail Görkem tarafından hazırlanan; **Elazığ Efsaneleri** isimli tezde, incelemenin dışında, 80 efsane metni bulunmaktadır [32].

Aynı Enstitüye bağlı olarak, yine arkadaşımız Ahmet Buran tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde, değişik halk edebiyatı metinlerinin yanında, beş de efsane metni bulunmaktadır [33].

İnönü Üniversitesi'nin düzenlemiş olduğu, efsane derleme yarışmasına, Elazığ'dan da birçok metin gönderilmiş, bunlardan ikisinin, **Efsanelerimiz** isimli kitapta yayınlanması uygun görülmüştür [34].

1992 Elazığ İl Yıllığı'nda da üç efsaneye yer verilmiştir [35].

Konumuzla ilgili olarak, Atatürk ve Fırat Üniversitelerinde yaptırılan lisans tezlerinde de, çok sayıda efsane metni bulunmaktadır. Biz, bunların tanıtılması yerine, sadece alfabetik olarak künyelerini vermekle yetineceğiz.

Ramazan Akbulut, **Tekevler Köyü Folkloru,** Elazığ 1982.
Kadir Arıkan, **Elazığ Efsaneleri,** Elazığ 1979.
Seyhan Baş, **Elazığ Folkloru,** Erzurum 1974.
Ahmet Buran, **Keban Ağzı,** Elazığ 1984.
Mehmet Zeki Emir, **Harmanpınar Köyü Halk Edebiyatı Ürünleri,** Elazığ 1979.
Ahmet Fatih Eren, **Perçenç Köyü Folklor Araştırması,** Elazığ 1979.
Zülfü Polat, **Sivrice Yöresi Halk Edebiyatı Derlemeleri,** Elazığ 1991.
Serap Tapan, **Elazığ Halk Edebiyatı,** Elazığ 1991.

İsmet Yıldırım, **Elazığ Sivrice, Dörtbölük Köyü Folkloru,** Elazığ 1981.

Mehmet Zeren, **Harput Evliyaları ve Kerametleri,** Erzurum 1979.

Bunların dışında Cahit Alp [36], Cenani Dökmeci [37], Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu [38], Mithat Yılmaz [39], İsmet Barlok [40], Nebahat Çetin [41], Nevzat Gözaydın [42], Ahmet Şentürk [43], Emrullah Güney [44], Tuncer Gülensoy [45], Saim Sakaoğlu [46], İsmail Görkem [47], Erdem Yücel [48], Ali Rıza Önder [49], Ahmet Buran[50], Ömer Kazazoğlu [51], Uğur Hatipoğlu [52] ve İlhan Uçar[53] gibi araştırıcılar da Elazığ efsaneleri ile ilgili makale, tebliğ ve derlemeler hazırlamışlardır.

Bu bölümü Tuncer Gülensoy ve Ahmet Buran'ın beraber hazırladıkları ve iki yıldır basımını bekledikleri **Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler I** isimli kitapta da efsane metinlerinin bulunduğunu belirterek tamamlamak istiyoruz.

MALATYA:

Malatya efsaneleri ile ilgili olarak, üzerinde durduğumuz diğer şehirlerimizde olduğu gibi, müstakil bir efsane kitabı yayınlanmamıştır. Bu şehrimizde de, konumuzla ilgili olarak, ilk başvuracağımız kaynak, hiç şüphesiz **Evliya Çelebi Seyahatnâme**'sidir [54].

Saim Sakaoğlu tarafından hazırlanan ve 1976 yılında, **101 Anadolu Efsanesi** ismiyle yayınlanan esere de, adı geçen ilimizden bir efsane metni alınmıştır [55].

Aynı araştırıcının **Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Katalogu** isimli eserinde de, konumuzla ilgili, dört efsane metninden isti-

fade edilmiştir [56].

Daha sonra, Ahmet Şentürk'ün **Malatya** isimli kitabında, değişik halk edebiyatı mahsüllerinin yanında, bir de efsane metnine yer verilmiştir [57].

Adından daha evvel bahsettiğimiz **Efsanelerimiz** isimli kitapta da, ilimizden altı efsane metni bulunmaktadır [58].

Mehmet Ali Cengiz'in **Tohma Havzası** [59], **Cumhuriyetin 50. Yılında Malatya 1973 İl Yıllığı** [60], Hüseyin Çolak'ın **Malatya** [61], **Her Yönüyle Yeşil Malatya** [62], **İlimiz Malatya** [63], **Malatya Belediyesi 1986-1987 Çalışma Raporu** [64] gibi kitaplarda müstakil efsane metinlerinin yanında, dolaylı olarak, Malatya efsaneleri ile de ilgilenilmiştir.

Talebe tezleri arasında ise, İlhan Çingü'nün hazırlamış olduğu; **Malatya ve Civarındaki Ziyaretler ve Bu Ziyaretler Hakkındaki Hikâyeler** [65] isimli çalışma, konumuzla ilgili, müstakil araştırmadır. Ayrıca, **Malatya Folkloru** [66] ve **Malatya'da Folklor ve Halk Hikâyeleri** [67] gibi tezlerde de, efsane metinlerine yer verilmiştir.

Makale ve tebliğler arasında ise; Bekir Sıtkı Karahan [68], Halis Duman [69], Ahmet Şentürk [70] ve Ali Berat Alptekin [71] konuyla ilgili araştırmalar yapan birkaç kişi arasında sayılabilir.

Ayrıca, ilki 1986 yılında İnönü Üniversitesi tarafından düzenlenen **Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu**'nda da konumuzla, doğrudan veya dolaylı olarak ilgilenilmiştir.

Başta Ahmet Şentürk olmak üzere, bazı araştırıcıların, Malatya ve çevresindeki mahallî gazetelerde de, efsane metni yayınladıklarını, burada sevinerek zikret-

mek isteriz.

TUNCELİ:

Tunceli efsaneleri ile ilgili ilk derlemeleri, diğer illerimizde olduğu gibi, Evliya Çelebi **Seyahatnâmesi**'nde buluyoruz. Çelebi, bölgeden bahsederken; "Sağman Kalesi" efsanesini de anlatmaktadır [72].

1973 Tunceli İl Yıllığı'nda, konumuzla ilgili birkaç efsane metni yayınlanmıştır [73].

1976 yılında, Saim Sakaoğlu tarafından yayınlanan; **101 Anadolu Efsanesi**'nde [74], yine aynı yıllarda Yusuf Gül'ün; **Tunceli'de Şavaklılar** [75] isimli eserlerinde de konumuzla ilgili efsane metinleri bulunmaktadır.

Saim Sakaoğlu'nun "Taş Kesilme" konusunu işleyen doçentlik tezinde, Tunceli ve çevresinden derlenen üç metinden istifade edilmiştir [76].

1985 yılında, Yusuf Cengiz'in hazırlamış olduğu; **Her Yönüyle Tunceli** isimli esere Tunceli merkez ve ilçelerinden on iki efsane metni alınmıştır [77].

3 Kasım 1986 tarihinde Tunceli'de yapılan; **Sultan Baba Sempozyumu**'na, konuyla ilgili olarak; Tuncer Gülensoy [78] ve Müjgan Cunbur [79] birer tebliğ sunmuşlardır.

Tunceli efsanelerinin büyüsünü, Hatice Gülensoy, çocuklar için, kendi desenleri ve samimi üslubuyla önce, **Tunceli'de Munzur Efsanesi** [80], daha sonra **Tunceli'de Elti Hatun Efsanesi** [81] ve **Tunceli'de Buyur Baba Efsanesi** [82] adlarıyla neşretmiştir.

Tuncer Gülensoy ve talebesi Ahmet Buran'ın beraber hazırladıkları, **Tunceli Yöresi Ağızlarından Derleme-**

ler isimli eserde de beş efsane metni bulunmaktadır [83].

Bunların dışında İbrahim Nâmi Bamyacı'nın **Pertek Folkloru'ndan Örnekler** [84] isimli tezinde, ilimizle ilgili efsane metinleri bulunmaktadır.

Ali Rıza Önder [85], Yusuf Gül [86], Saim Sakaoğlu [87] ve Tuncer Gülensoy [88] gibi araştırıcılar, ilimiz efsanelerini, çeşitli zamanlarda makale ve tebliğ olarak yayınlamışlardır.

Fırat Havzası'nın geneli ile ilgili tebliğler de sunulmuş olup bunlar; Ali Berat Alptekin [89] ve Ali Öztürk [90] gibi araştırıcılara aittir.

NOTLAR

(1) Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş,** Ankara 1986, 314.

(2) Saim Sakaoğlu, **Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Katalogu,** Ankara 1980, 6.

----------, **Efsane Araştırmaları**, Konya 1992, 10.

(3) **Evliya Çelebi Seyahatnamesi,** (Türkçeleştiren: Zuhuri Danışman), İstanbul 1970, 120.

(4) M. Sadık Yiğitbaş, **Kiğı,** İstanbul 1950, 111, 112, 323-325.

(5) M. Şerif Fırat, **Doğu İlleri ve Varto Tarihi,** Ankara 1983, 61, 233.

(6) Mehmet Önder, **Anadolu Efsaneleri,** Ankara 1966, 11-12.

(7) ----------, **Efsane ve Hikâyeleriyle Anadolu Şehir Adları,** Ankara 1969, 46.

(8) Pertev Naili Boratav, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği,** Ankara 1946, 200.

(9) ----------, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı,** İstanbul 1982, 102.

(10) ----------, **100 Soruda Türk Folkloru,** İstanbul 1984, 48.

(11) Saim Sakaoğlu, **101 Anadolu Efsanesi,** Ankara 1976, 235-238.

(12) ----------, **Anadolu Türk Efsanelerinde...,** 112, 119, 123.

(13) Ferruh Arsunar, **Köroğlu,** Ankara 1963.

(14) Enver Naci Gökşen, **Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız,** İstanbul 1985, 107.

(15) **Cumhuriyetin 50. Yılında Bingöl 1973 İl Yıllığı,** Ankara 1973, 62-64.

(16) **Bingöl İli Kültür ve Turizm Envanteri,** Bingöl 1987, 20.

(17) Ali Berat Alptekin, "Köroğlu'nun Zuhuru ve Onun Bingöl İle Olan Münasebeti," **Sultan Baba ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri,** Ankara 1987, 55-60.

(18) ----------, "Bingöl Efsanelerinin Türk Efsaneleri İçerisindeki Yeri," **I. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi 11-12 Ekim 1988,** (Konya 1990), 71-79.

(19) Sadin Can, **Şarge ve Çevresindeki Adak Yerleri ve Çeşitli Halk İnançları,** Erzurum 1979, 6-12, 35 (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).

(20) **Efsanelerimiz/İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması,** (?), (?), 19-20, 51, 131, 132-133, 214-215, 230-233.

(21) Ali Duymaz, **Bingöl Efsaneleri (inceleme-Metinler),** Elazığ 1989 (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).

(22) Paki Küçüker, **Bingöl Merkez İlçe ve Köyleri Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük),** Elazığ 1988 (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).

(23) Osman Özer, **Karlıova ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük),** Elazığ 1990 (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).

(24) Ali Duymaz, "Gelibolu Ağıtı", **Millî Folklor,** (8), Aralık 1990, 40-42.

(25) **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi,**...., 5. cilt, İstanbul 1970, 105, 107-108.

(26) Ali Rıza Önder, **Yaşayan Anadolu Efsaneleri,** Kayseri 1955, 21.

(27) İshak Sunguroğlu, **Harput Yollarında,** IV cilt, İstanbul 1958-1968.

(28) Mehmet Önder, **Bitmez Tükenmez Anadolu (Hikâyeleri, Efsaneleri ve Destanlarıyle),** Ankara 1970, 88-89.

(29) **Cumhuriyetin 50. Yılında Elazığ 1973 İl Yıllığı,** Ankara 1973, 99.

(30) **101 Anadolu**....., 33-34, 213-214.

(31) Ahmet Kabaklı, **Ejderha Taşı,** İstanbul 1985.

(32) İsmail Görkem, **Elazığ Efsaneleri Üzerinde Araştırmalar,** Elazığ 1987, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).

(33) Ahmet Buran, **Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları,** Elazığ 1986, 147-148, 194, 210-213, 214 (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).

(34) **Efsanelerimiz**....., 140-141, 246.

(35) **Elazığ İl Yıllığı 92,** 64-65.

(36) Cahit Alp, "Aşk ve Kahramanlık Diyarı," **Şadırvan,** 1 (8), Mayıs 1949, 8-9.

(37) Cenani Dökmeci, "Harput Çevresinde Bir Gezinti", **Yeni Fırat,** (1, 2, 3, 4, 8, 10, 18), Temmuz, Ağustos, Eylül, Ekim 1962, Şubat, Nisan, Aralık 1963.

(38) Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, "İlçelerimizden Ağın", **Yeni Fırat**, 1 (17), Kasım 1963, 29-30.

(39) Mithat Yılmaz, "Elazığ'da Alkarısı İnanması," **Türk Folklor Araştırmaları,** 10 (215), Haziran 1967, 4131-4132.

(40) İsmet Barlok, "Elazığ ve Folkloruna Kısa Bir Bakış," **Türk Folklor Araştırmaları,** 12 (249), Nisan 1970, 5592-5593.

(41) Nebahat Çetin, "Baskil ve Çevresinde Yatırlar ve İnanışlar," **Türk Folklor Araştırmaları,** 13 (253), Ağustos

1970, 5709-5711.

(42) Nevzat Gözaydın, "Harput'tan Bir Efsane," **Türk Folklor Araştırmaları,** 18 (354), Ocak 1979, 8558.

(43) Ahmet Şentürk, "Dede Korkut Oğuznâmeleri'ndeki Yer Adlarından Biri: Malatya'da "Altun Köprü" Efsanesi," **Türk Folklor Araştırmaları,** 18 (354), Ocak 1979, 8554-8555.

(44) Emrullah Güney, "Elazığ Yöresinden Derlemeler: Şeyh Ahmedî Pekeyî," **Türk Folkloru,** 7 (74), Eylül 1985, 32.

(45) Tuncer Gülensoy, "Türk Mitolojisinden Kaynaklanan Bir Halk Oyunu: Çayda Çıra," **Milli Kültür,** 4 (44), Mart 1984, 41-44.

(46) Saim Sakaoğlu, "Şahsa Bağlı Menkabelerin Anonimleşmesi ve Bir Elazığ Menkabesi," **Fırat Havzası Folklor ve Halk Edebiyatı Kongresi Bildirileri Elazığ 1895,** (Elazığ 1993), 335-340.

(47). İsmail Görkem, "Hazar Gölü (Elazığ-Sivrice) Üzerine Anlatılan Efsaneler," **Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu,** Ankara 1989, 131-140.

----------, "Abdulvahap Gazi'ye Ait İnanış ve Gelenekler," **III. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu,** İstanbul 1989, 133-137.

(48) Erdem Yücel, "Harput'da Arap Baba Mescidi ve Efsanesi," **Türk Folklor Araştırmaları,** 11 (230), Eylül 1968, 5052-5053.

(49) Ali Rıza Önder, "Gölcük Efsanesi," **Erciyes,** 6 (169), Ekim 1948, 22.

(50) Ahmet Buran, "Keban ve Baskil Yörelerinden Derlenen Efsaneler," **Türk Folklorundan Derlemeler,** Ankara 1986, 31-38.

----------, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu**

Üzerine Araştırmalar II: (Ağızlar), Ankara 1992, 155-164.

(51) Ömer Kazazoğlu, "Efsanelerimiz: Arap Baba Menkıbesi," **Harput Posta Gazetesi,** (16), 1-15 Haziran 1991; "Süt Kalesi Efsanesi," (17), 15-30, Haziran 1991; "Hazar Gölü Efsanesi" (22), 1-15 Eylül 1991.

(52) Uğur Hatipoğlu, "Koç Baba Efsanesi," **Harput Posta Gazetesi,** (21), 15-30 Ağustos 1991.

(53) İlhan Uçar, "Efsanelerimiz, Sessiz Fırat Efsanesi," **Harput Posta Gazetesi,** (18), 1-15 Temmuz 1991.; "Taş Kesilen Çoban Efsanesi (19), 15-30 Temmuz 1991; "Taş Kesilen Kadın Efsanesi" (21), 15-30 Ağustos 1991.

(54) **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi...** 6. cilt, İstanbul 1970, 98-99, 109-110.

(55) **101 Anadolu...** 22-23.

(56) **Anadolu Türk Efsanelerinde...** 115, 128, 133.

(57) Ahmet Şentürk, **Malatya,** 1985, 106.

(58) **Efsanelerimiz...**, 19-20, 51, 131-132, 214-215.

(59) Mehmet Ali Cengiz, **Tarihi Kültürü ve Sosyal Hayatı iye Tohma Havzası,** Malatya 1982.

(60) **Cumhuriyetin 50. Yılında Malatya** 1973 İl Yıllığı,

(61) Hüseyin Çolak, **Malatya,** Malatya 1967.

(62) **Her Yönüyle Yeşil Malatya,** Ankara 1966.

(63) **İlimiz Malatya,** İstanbul 1986.

(64) **Malatya Belediyesi 1986-1987 Çalışma Raporu,** İstanbul 1987.

(65) İlhan Çingü, **Malatya ve Civarındaki Ziyaretler ve Bu Ziyaretler Hakkındaki Hikâyeler,** Elazığ 1978-1979. (Yayınlanmamış lisans tezi)

(66) Günver Manav, **Malatya Folkloru,** Ankara 1970-1971, (Yayınlanmamış lisans tezi).

Bahaettin Levent, Malatya Folkloru, Erzurum 1977 (Yayınlanmamış lisans tezi).

(67) İbrahim Yavuz, **Malatya'da Folklor ve Halk Hikâyeleri,** Erzurum 1977, (Yayınlanmamış lisans tezi).

(68) Bekir Sıtkı Karahan, "Hekimhan'dan 6 Efsane," **Türk Folklor Araştırmaları,** 12 (243) Ekim 1969, 5438-5439.

(69) Halis Duman, "Malatya Efsanesi," **Halk Bilgisi Haberleri,** 10 (121) Kasım 1941, 23-24.

(70) Ahmet Şentürk, "Malatya Efsaneleri: Gelin Kayaları," **Türk Folklor Araştırmaları,** 14 (283), Şubat 1973, 6561-6562.

(71) Ali Berat Alptekin, "Malatya Efsanelerinin Türk Kültürü İçerisindeki Yeri," **II. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğler,** İstanbul 1988, 35-39.

(72) **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi**... 5. cilt, İstanbul 1970, 109.

(73) **Tunceli İl Yıllığı 1973,** 112-113.

(74) **101 Anadolu**..., 126-128.

(75) Yusuf Gül, **Tunceli'de Şavaklılar,** Ankara 1976, 96-97.

(76) **Anadolu Türk Efsanelerinde**..., 114, 124, 125.

(77) Yusuf Cengiz, **Her Yönüyle Tunceli**, (?), 1985, 76-80.

(78) Tuncer Gülensoy, "Tunceli Yöresi Efsaneleri ve Sultan Baba," **Sultan Baba ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri,** Ankara 1987, 9-12.

(79) Müjgan Cunbur, "Evliya Çelebi'ye Göre Tunceli'nin Bazı İlçeleri ve Anadolu Babaları," **Sultan Baba ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri,** Ankara 1987, 13-18.

(80) Hatice Gülensoy, **Tunceli'de Munzur Efsanesi,** Ankara 1986.

(81) ----------, **Tunceli'de Elti Hatun Efsane**

si, İstanbul 1992.

(82) ----------, **Tunceli'de Buyur Baba Efsanesi,** İstanbul 1992.

(83) Tuncer Gülensoy-Ahmet Buran, **Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler,** İstanbul 1992, 29-31, 80-81, 96-98.

(84) İ. Nâmi Bamyacı, **Pertek Folklorundan Örnekler,** Erzurum 1978. (Yayınlanmamış lisans tezi).

(85) Ali Rıza Önder, "Munzur efsanesi," **Erciyes,** 3 (31-32), Ağustos-Eylül 1945, 19-20.

----------, "Mazgirt" **İstiklâl,** 1 (127), 26.12.1952, 2.

----------, "Ovacık Yollarında," (Tunceli Yollarında) **Doğruyol,** 2. yıl, 56. sayı, 2.4.1946, 2.

(86) Yusuf Gül, "Şavak'ta Hayvanlara Ait Hikâye ve Efsaneler," **Türk Folklor Araştırmaları,** 17 (341), Aralık 1977, 8189.

----------, "Doğu Anadolu Efsaneleri," **Türk Folklor Araştırmaları,** 17 (330), 7861-7862.

(87) Saim Sakaoğlu, "Yılan Kayası ve Munzur Dağı," **Türk Folklor Araştırmaları,** 19 (362), Eylül 1979, 8770.

----------, "Doğu Anadolu Folklorunda Millî Kalıplar," **Doğu Anadolu'nun Sosyal Kültürel ve İktisadî Meseleleri Sempozyumu Tebliğleri/13-15 Mayıs 1985 Tunceli** (Ankara 1986), 83-91.

(88) Tuncer Gülensoy, "Doğu Anadolu Efsaneleri İçinde Tunceli Efsanelerine Bir Bakış" **II. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri, 7-9 Mayıs 1987,** (Eskişehir 1988), 165-172.

----------, "Tunceli Efsanelerinin Tip-Motif Yapısı İle "Munzur Efsanesi'nin Anadolu Varyantları", **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bil**

dirileri, II. cilt, Halk Edebiyatı, Ankara 1992, 97-105.

(89) Ali Berat Alptekin, "Fırat Havzası Efsaneleri," **Türk Millî Bütünlüğü İçinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Sempozyumu Bildirileri,** Kayseri 1990, 229-238.

(90) Ali Öztürk, "Fırat Havzası Anonim Edebiyatında Kutsiyet Kavramı ve Kutsal Tip" **Fırat Havzası Folklor ve Etnoğrafya Sempozyumu Bildirileri, Elazığ 1985** (Elazığ 1993), 32-38.

METİNLER

I. TAŞ KESİLME İLE İLGİLİ EFSANELER

1.EJDERHA TAŞI

Mitolojimizin derinliklerinde, masal dünyamızın karanlıklar diyarında, su başını tutan devler, ejderhalar vardır. Bunlar öyle acımasızdırlar ki, her gün, bir kurban karşılığında halka su verirler. Onlardan kurtuluş ise, umûmiyetle, padişahın en küçük oğlunun, ejderhayı öldürmesiyle mümkün olur.

Efsane dünyamızda ise, korkunç yaratıklardan, ermiş kişilerin duâsı ile kurtulmaktayız. Şimdi, bunlardan sadece iki rivayeti, burada nakletmek istiyoruz:

Elazığ'ın Harput mahallesinde, uzun yıllar önce, bir ejderha yaşarmış. Ejderha, her yıl buradan bir kız alır, karşılığında da, köye su verirmiş. En sonunda sıra, Harput'un âlim ve zengin ağasının kızına gelir...! Genç yaşında, ejderhaya yem olmak istemeyen kız, ellerini kaldırarak, Allah'a yalvarır:

"Allahım, beni bu ejderhaya yem edeceğine, onu taş et," der.

Allah, kızın duâsını kabul eder ve avını bekleyen ejderha, bir anda taş yığını haline geliverir!

Ertesi gün, kızın sağ, ejderhanın ise taş olduğunu gören köylüler, şaşkınlıklarını gizleyemezler ve ondan kurtuldukları için Allah'a, binlerce şükrederler.

Bir başka rivayet ise, yine Harput'a bir ejderhanın musallat olması ile ilgilidir. Ejderhadan korkan halk, sabahlara kadar uyumamaktadır. Fakat, bir gün değil, iki gün değil, üç gün değil, bu korku günleri, haftaları, ayları, yılları alır. Sonunda Elazığ halkı, bütün ümitlerini, devrin ermiş kişilerinden olan Feth Ahmet Baba'ya bağlarlar. İçlerinden birkaç kişi hazırlanıp, bu zatın huzuruna çıkar:

"Ne olursun, bizi bu ejderhadan kurtar," diye yalvarırlar.

Halkın korkusunun tercümanı olan Feth Ahmet Baba, ellerini açarak, Allah'a duâ eder:

"Yâ Rabbim,. bu ejderhayı taş et de, artık halk rahat rahat yaşasın," der ve tekrar ellerini yüzüne sürer. Bunun üzerine ejderha, o anda hemen taş kesilir.

Bugün, Buzluk mağarasına doğru gidenler, onun, orada taş kesilmiş haliyle karşılaşırlar.

Bazen de bu efsane biraz daha değiştirilerek anlatılır: Suya giden, hamile bir kadındır ve orada ejderha ile karşılaşınca:

"Allahım ya benim canımı ya da onu taş et," diye duâ eder. Ardından da ejderha, orada taş kesilir.

2. YILAN DAĞI

Hâlâ, yaylacılık geleneklerinin devam ettiği Fırat Havzasında, yine bir bahar vakti aynı telaşeler başlar. Bütün eşyalar yüklenir, hayvanlar toplanır ve hep birlikte, genç ihtiyar yola koyulurlar. Bir süre sonra, önünde sürüsü, arkasında çocuğu ile yoluna devam eden gelin, çocuğunun ağlaması üzerine, yoldan ayrılarak, bir ağacın dibine çekilir. Orada, bir yere oturup, çocuğunu da dizine alarak, emzirmeye başlar. Tam o sırada, bir de başını kaldırıp karşısına bakar ki, kocaman bir yılan...! Yavaş yavaş, kendilerinin üzerine doğru gelmiyor mu? Durumun vahametini anlayan gelin:

"Allahım, bu yılana sokulup da ölmektense, bizi şuracıkta taş ediver," diye duâ eder.

Allah, gelinin duâsını kabul eder ve oracıkta, çocuğu ile birlikte, ikisi de taş oluverirler.

İşte, o zamandan bu yana da, hadisenin olduğu dağa, "Yılan Dağı" ismi verilir.

3. TAŞ KESİLEN KADIN

Anadolu Türk efsaneler 'e, "taş kesilme motifi" en çok işlenen konular birisidir. Memleketimizin her yerinde olduğu gibi, Fırat Havzasında da, bu tür efsaneler epeyce fazladır. Zaten, bir istatistik yapılsa, taş kesilme ile ilgili efsaneler, mutlaka ilk sırayı alır.

Elazığ ilimizin, Ağın ilçesi yakınından Fırat nehrinin geçtiği, hepimizin malûmudur. O civarda, Kara Mağara denilen yerin karşısında, çeşitli taşlar bulunmaktadır. Bunlardan, özellikle birisi, görenlerin dikkatini çeker. Bu taş, tıpkı kucağında çocuğu olan bir kadının heykeline benzer. Halk, bu taş için değişik efsaneler anlatarak bizleri derin düşüncelerin içerisine gark eder.

Günün birinde, bir kadın, kucağında çocuğu ile Hörenek köyündeki annesini ziyaret etmeye gider. Kara Mağara'ya kadar geldikten sonra karşıya geçmesi lâzımdır. Hava, insanı dondurucasına soğuktur. Kar ile rüzgâr birbirine karışmış, ortaya dayanılmaz bir tipi çıkmıştır. Karşıya geçmesi

mümkün olmayan kadın:

"Allahım, eğer karşıya geçebilirsem, senin yoluna bir kurban keseceğim," diye Allah'a adakta bulunur.

Kadının bu sözleri üzerine, fırtına âniden durur, kar yağmaz olur, suların dalgası azalır. O korkunç kış gider, yerine sımsıcak bir bahar havası gelir. Kadın, çocuğunu da alıp, rahatlıkla karşıya geçer. Geçtikten sonra da, Allah'a vermiş olduğu sözü hatırlar. Bu hemen, başörtüsünde bulduğu bir biti eline alarak:

"Nasıl olsa kan akmıyacak mı? Ha koyun olmuş, ha bit olmuş," der ve elindeki biti öldürüverir. Öldürür ama, bu hareket, Allah tarafından hiç de hoş karşılanmaz. O anda, tekrar bir fırtına çıkar, kadını o taştan, diğerine çalar. Sonra da kadın çocuğu ile birlikte, orada taş kesiliverir.

4. FATMACIK KAYASI

Halkımızın zengin muhayyilesi, bir çok efsane ve hikâyenin meydana gelmesine sebep olmuştur. Onların, tabiata olan sevgisi, hayat şartları; dağlarla, taşlarla, sularla, ırmaklarla iç içe olmalarını gerektirmektedir. Bu sebeple de, gördükleri her kayayı, bir şekle benzetmişler; dağları, ırmakları, bazı hikâyelere bağlıyarak, ebedileştirmişlerdir.

Malatya ilimizin, Darende ilçesine bağlı Aşıderesi Köyü civarında bulunan bir taş için de şöyle bir efsane anlatılmaktadır:

Bilindiği gibi, eskiden annelerimiz, çocuklarını, yumuşak, pamuklu bezlerle değil, sıcak tutması için, toprakla belerlermiş. İşte, Fatma adındaki bir hanım da, aynı gâye ile, çocuğunu da

sırtına alarak, dağa toprak elemeye gider. Fakat, Fatma'nın yalnız başına, dağa gittiğini düşman askerleri görmüştür! Fatma, toprağı elemeye başlar, ama hain düşmanlar da çevresini sarmışlardır. Bütün gayretlerine rağmen, kaçamıyacağını anlayan Fatma için tek çare kalmıştır, Allah'a yalvarmak... Fatma, ellerini açarak, Allah'a sığınır:

"Allahım, bu düşmanlara teslim olup, onların eline geçmektense, beni ya taş, ya da kuş et," der.

Fatma'nın duâsı kabul olur ve çocuğu ile birlikte taş kesilir. Bugün, adı geçen köye gidildiğinde, hâlâ "Fatmacık Kayası"nı görmemiz mümkündür..

5. ÇOBAN ÇEŞMESİ

Anadolumuzun, birçok yerinde göçebeler vardır. Onlar, kışın sahilde, yazın ise, daha serin olan yaylalarda günlerini geçirirler. Çoban için, su o kadar önemlidir ki, onsuz ne kendisinin, ne de sürüsünün bir tadı vardır.

Elazığ ilimizin Sivrice ilçesine bağlı Güney köyünde, bir çoban, sürüsünü otlatırken öğle olur, güneş, tam tepesine dikilir. Sıcak arttıkça artar ve bütün kuvvetiyle kavurucu bir sıcaklık başlar... Susuzluğun had safhaya vardığı bir anda çoban:

"Allahım, ne olur, beni ve sürümü sıcaktan

kurtar, ya da bir su ver. Eğer, bunlardan birisini verirsen, sana en iyi koçumu kurban edeceğim," diye adakta bulunur.

Allah, çobanın duâsını kabul eder ve bir anda, yerden su fışkırmaya başlar. Çoban ve sürüsü kana kana su içerler. Fakat, sıra kurban kesmeye gelince, çoban niyetini bozar:

"Nasıl olsa kan akıtmak değil mi? Koç yerine köpeği kurban edeyim," der.

Koç yerine köpeğin kurban edilmesi, Allah indinde hoş karşılanmaz ve çoban, sürüsü ile birlikte orada, taş kesilir.

Şimdi Güney köyüne gittiğimiz vakit, orada çoban çeşmesini ve etrafında taş kesilen çoban ile sürüsünü görmemiz mümkündür.

6. GELİN ALAYI

Anadolu'da olduğu gibi, diğer Türk boyları arasında da, kırklı gelinlerin ve iki düğün alayının karşılaşması hiç doğru sayılmaz. Sayılmaz ama, acı tesadüf sonucu, yine de, iki gelin alayı, ansızın karşılaşıverir.

Elazığ ilinin Baskil ilçesine bağlı Tatlıpayam köyünün Kiziruşağı mahallesinin üç km. kadar Kuzeyinde, iki gelin alayının karşı[illegible]ması ile ilgili olarak, şöyle bir efsane anlatılmakta[illegible]r:

Yukarıda bahsedilen mevkide, iki düğün alayı karşılaşır. Karşılaşır karşılaşmaz da, iki alayda bulunan gençler arasında, amansız bir kavga başlar. Fakat, kanın dökülmesine, insanın ölmesine tahammülü olmayan gelinlerden biri, ellerini yukarıya kaldırıp:

"Allahım, nedir bu başımıza gelenler? Kan dökülüp de, uğursuzluk çıkacağına, beni ve kâfilemi taş ediver," diye duâ eder.

Allah, gelinin duâsını kabul eder, gelin ve kâfilesi, anında taş haline dönüşürler. Diğer gelin alayı da, yoluna devam eder. Böylece, bir tarafın taş kesilmesi ile, uğursuzluğun ve kan dökülmesinin engellendiğine inanılır!

7. DÜĞÜN TAŞLARI

Kiğı ilçesinin Karer bucağına bağlı köylerden birinde çok güzel bir kız vardır. İsteyeni çok olan bu kız, evlenecek çağa gelince bir falcıya gidip kaderini öğrenmek ister. Falcı, güzel kıza:

"Sen güzelliğine lâyık bir düğün yapacaksın, ama bir şey unutacaksın ve düğün alayın taş kesilecek!" der.

Günler ayları, aylar yılları kovalar ve güzel kızın gönlü yiğit bir gence düşer. Hazırlıklar tamamlanır, düğün vakti gelip çatar. Falcının dediği gibi kız, gelin olunca beline kırmızı kuşak takmayı unutuverir. Yüzyılların geleneği unutulur mu? Düğün telâşı unutturmuş işte... Tabiî falcının diğer dedikleri de olmuş ve düğün alayı tam damadın evi önüne geldiklerinde taş haline geliverm işler.

Şimdi Karer bucağı yakınlarında şekilleriyle bir düğün alayını andıran taşlar, işte bu güzel kızın ve gelin alayının taş kesilmiş halleridir. Köylüler bu taşları gördükçe, düğünlerde yapılması gereken âdetleri harfiyen yerine getirmeye çalışırlar...

8. DİKİLİ TAŞ

Taş kesilme hadisesi, pek çok konu üzerine bina edilir. Bazen, nimete saygısızlık, bazen adağın yerine getirilmemesi, bazen zor durumdan kurtulma, bazen de sevip de kavuşamama üzerinedir bu taş kesilmeler.

Elazığ ilimizin Sivrice ilçesine bağlı Yukarı Hoh köyünde, iki genç, birbirlerini severler. Severler sevmesine de, kızın babasını bu hususta ikna etmek de öyle pek kolay değildir. Baba, şiddetle karşıdır bu evliliğe. Gençlerin ağlayıp sızlamaları nâfiledir, baba bir türlü yola gelmez.

Başka çıkar yol bulamayan gençler, baş başa verip kaçmaya karar verirler. Ama, köyden aşağıya doğru inen âşıkları, arkalarından zalim baba, takip etmektedir. Yakalanacaklarını anlayan kız, ellerini kaldırarak Allah'a yalvarır:

"Yâ Rabbi, babama yakalanmaktansa, ya taş olayım, ya da kuş,"

Allah, bunların duâlarını kabul eder ve iki âşığı oracıkta bir taş yığını haline getiriverir.

Karşılıklı, iki mezar taşı gibi duran bu taşlara, bölge halkı, "Dikili Taş" ismini verir.

9. BACI-KARDEŞ

Öksüzlük, sahipsizlik, kimsesizlik, o kadar kötüdür ki, insanın kalbini derinden yaralar. Bunlarla ilgili hikâyeler anlatılır, masallar, fıkralar hatta atasözleri, deyimler söylenir. Konuyla ilgili bir efsane, Elazığ ilimizin Kaplıkaya köyüne bağlı Direkli Dağı mevkiinde anlatılmaktadır.

Efsaneye göre, biri kız, diğeri oğlan olan iki kardeş, dağa sakız toplamaya giderler. Giderler de, oğlan, sırtındaki çuvalın delik olduğunun bir türlü farkına varamaz. İki öksüz kardeş, akşama kadar, şura senin, bura benim diyerek, bütün sakızları toplarlar. Tam gidecekleri sırada, abla, arkasını dönüp bir de bakar ki, çuval bomboş...! Çuvalın delik olabileceğine bir türlü ihtimal veremeyen abla:

"Sakızları sen sakladın," diye küçük kardeşine iftira eder ve elinde bulunan değnekle, onun başına vurur. Vurur vurmasına, ama bu

vuruş, onun kardeşine, son vuruşu olur. Zavallı çocukcağız yediği sopanın tesiriyle, oracıkta ruhunu teslim ediverir! Tabii, hareketinin bu şekilde neticeleneceğini bilemeyen kız, kardeşinin ölümüne çok üzülür ve Allah'a yalvarır:

"Allahım ben bu duruma nasıl dayanırım, kardeşimi ellerimle öldürdüm. Beni de ya taş, ya da kuş et de kurtulayım," diye duâ eder.

Allah, kızın duâsını kabul eder, iki kardeşi de orada, taşa çevirir. İşte, Elazığ'ın Direkli Dağı'nda, birbirine yaslanmış vaziyette bulunan iki kaya parçası, halkın inancına göre, bu iki kardeşin taş kesilmiş halidir.

10. YEŞİLTAŞ

Yiğitler evlenirler, Dede Korkut Hikayelerindeki gibi, murat alıp murat verirler. Verirler de, çocuksuz gelin dè hiç iyi karşılanmaz. Gelinin acısı, kocasını da üzer. Ona köyde, kahvede, büyükleri çocuk sorarlar. Analar, babalar, gelinlerinden torun beklerler. Ya olmazsa...? İşte o zaman, efsaneler anlatılmaya, ağıtlar yakılmaya başlanır.

Elazığ ilimizin, otuzbeş km. batısında Şahaplı Köyü bulunmaktadır. Köyün güneybatısında; "Yeşiltaş" ismiyle anılan bir yer vardır. Halk, burası için, şu efsaneyi anlatmaktadır:

Rivayete göre, çocuğu olmayan bir gelin, yakınları tarafından, sürekli hor görülür. Duruma daha fazla dayanamayan kadın, günün birinde, ellerini açarak:

"Allahım, ya bana bir oğul ver, ya da beni taş et," diye duâ edip, Allah'a yalvarır.

Gelinin yalvarmaları, Allah'a hoş gelir ve hemen orda, onu bir taş haline getirir.

Günümüzde, çocuğu olmayan kadınlar, bu taşı ziyaret etmekte ve Allah'tan çocuk istemektedirler.

11. DEĞİRMEN TAŞLARI

Değirmen ve değirmenci hakkında, Anadolu'da çok sayıda efsane anlatılmaktadır. Bunun en önemli sebebi, değirmenin, insan hayatı ile çok yakından ilgili olmasıdır. Elazığ merkeze bağlı Sonuk'a tepeden bakıldığında, orasının zümrüt gibi, yemyeşil bir köy olduğu görülür.

Bu köyde, vaktiyle, bir değirmenci yaşar. Herkes, buğdaylarını öğütmek için, bu değirmene getirirler. Aynı bölgede yaşayan fakir bir ihtiyar da, bir ölçek buğdayını alıp, öğütmek için değirmene götürür. Ancak, değirmenciye verecek parası yoktur. O, önce Allah'a, sonra da değirmencinin merhametine sığınarak, içeriye girer. Değirmenci ise, iyilik yapmaktan hiç hoşlanmayan, merhametsiz bir insandır.

İhtiyar, dilinin döndüğünce halini anlatıp, buğdayını öğütmesini ister, ama bizim taş kalpli değirmenci, bir türlü yola gelmez. Bütün ümidi kesilen ihtiyar, tekrar değirmenciye dönerek:

"Değirmeninle birlikte taş kesil," diye bedduâ eder.

İhtiyarın bedduâsı, Allah indinde kabul edilir ve değirmenci, değirmeni ile birlikte, hemen taş haline dönüverir.

12. EMİNE'NİN SANDIĞI

Bazıları vardır, sever kavuşamaz, bazıları vardır, Kerem olur, Aslı olur, sevgi uğruna yanıp küle karışır. Bazıları, istemeye istemeye gelin gider, gider de, çekilmez hayatın zorluklarına katlanmaya çalışır. Bazıları da vardır, gelin giderken sır olur, geride sadece çeyiz sandığı kalıverir. İşte, bu hadiselerden birisi de, Elazığ ilimizin, Keban yolu üzerinde, Cip Çayının kenarındaki Alaca ile Avcu-lu köyleri arasında cereyan etmiştir.

Emine isimli bir kız, sevmediği bir delikanlıya verilir. Bahtı kara Emine, ata bindirilir, çeyizi develere yüklenir ve yollara düşerler. Kervanın önünde atı ile giden gönülsüz gelin, Allah'a yalvarmaya başlar:

"Yâ Rabbim! Beni sır, çeyiz sandığımı da taş, et." der.

Bu bahtsız kızın yakarışı, Allah tarafından kabul edilir ve kendisi sır, çeyiz sandığı ise taş haline geliverir.

Bir gün yolunuz Alaca'ya düşerse, Emine'nin taş haline gelmiş olan sandığını, hâlâ orada, görebilirsiniz.

13. İBRET TAŞLARI

Anadolumuzun pek çok yerinde şekilleriyle dikkati çekiveren taşlar vardır. Aslını sorarsanız, halk hemen bir hikâye anlatıverir size. İşte bizim de dikkatimizi çeken bir kaya yığınının hikâyesi:

Yıllar önce bir gelin alayı, Bingöl'ün Sütlüce köyü civarındaki yaylada susuz kalır. Gelin alayındakiler başlarlar duâ etmeye:

"Yâ Rabbim! Bize su ihsan edersen hepimiz sana birer kurban keseceğiz."

Allah tarafından düğün alayının önünde bir derecik peydâ olur. Alaydakiler kana kana su içerler.

Ne var ki, suyu içen köylüler kurban yerine sırtlarından çıkardıkları bitleri öldürerek adaklarını yerine getirdiklerini sanırlar. Bunun üzerine, hemen oracıkta, dere yatağında taş haline geliverirler.

Şimdi bu gelin alayının taş olmuş şekilleri Sütlüce köyü yaylasına giden yolun üzerindedir ve oradan gelip geçenler bunlara bakarak ibret alırlar.

II. VELİLERLER İLE İLGİLİ EFSANELER

14. ŞARIK İLE ŞİVAN

Şarık ve Şivan ismindeki kardeşler, Diyarbakır'da bir ağanın yanında çobanlık yapmaktadırlar. Çevrenin tabiat yapısını çok iyi bilen ağa, bir gün hayvanlarından çok güzel bir ot kokusu geldiğini sezer. Hayvanların sütünü içer yoğurdunu yer, aynı kokuyu yine duyar. Ağa düşünür, taşınır, "Bu koku olsa olsa Akdağ'daki otların kokusudur," diye hükmeder. "İyi ama, bu çobanlar Akdağ'a nasıl gitmiş olabilirler?" İşte buna akıl erdiremez ve çobanlarını takip etmeye karar verir.

Bir gün sabah erkenden kalkarak Şarık ile Şivan'ı takip etmeye başlar. Şarık ile Şivan, hay-

vanlarla beraber köyün dışına çıkar çıkmaz ortadan kayboluverirler. Ağa, en kestirme yollardan atını doğru Akdağ'a sürer. Akdağ'ın eteğine geldiğinde bakar ki, Şarık ile Şivan oradalar. Şivan elinde bir sepetle su taşıyor, Şarık da dağın zirvesinde bir mescit yapmakla meşgul... Ağayı farkeden ve kerametlerinin anlaşıldığını gören iki kardeş birden ortadan kayboluverirler.

Ağa, dağın zirvesine çıkar bakar ki, yarım kalmış bir mescit inşaatı!... O zaman, bu iki kardeşin ermiş olduklarını anlar ve yaptığından pişman olur.

Şimdi yaza geleri dinî bayramlarda bu dağa çıkılır ve bayram namazı yarım kalan bu mescitte kılınır. Namazdan sonra ise, herkes eğlenip halay çeker ve yörenin meşhur oyunlarından olan "Gövent" oyununu oynarlar. Ağanın koyunlarının yediği ve çok güzel kokan çiçekler de dağdan koparılarak bir yıl süreyle evlerde saklanır.

15. SULTAN KIBİSÎ

Bingöl ve çevresi Türk hâkimiyetine geçmeden evvel çok çeşitli milletlerin hâkimiyetinde kalmıştır. İslâmiyetin doğduğu yıllarda ise Arapların akınlarına uğramıştır. Yörede bu Arap akıncılarıyla ilgili olarak da efsaneler anlatılmaktadır. Bu akıncılardan biri de Sultan Kıbisî'dir.

Yöreye Osmanlı hâkimiyeti gelmeden önce, Sultan Kıbisî ismindeki zat, ehl-i küfür ile savaşmak için Mekke'den gelir. Kâfirlerle yaptığı savaş neticesinde Kuruca köyü yakınlarındaki bir tepede şehit düşer.

Mezarı şehit düştüğü yere, yani tepenin zirvesine yapılır. Tepe de bu zatın ismiyle anılmaya başlar ve günümüze kadar öyle kalır.

Bingöl-Elazığ karayolu üzerindeki Kuruca köyü yakınlarında olan bu tepede Sultan Kıbısî'nin mezarı yanında taşlarla çevrilmiş daha bir çok mezar vardır. Çok ziyaret edildiği için mezarların yanında bir de mescit yapılmıştır. Halk Mekke'de de Kıbis adlı bir tepenin bulunduğunu ve bu tepeye benzediğini rivayet etmektedir. Bu sebeple Kıbisî Ziyareti yörede en çok ziyaret edilen mekân hüviyeti kazanmıştır.

16. ŞEYH DERVİŞ EFENDİ

Velilerin savaşlarda ordularımıza yardımcı olmaları, binlerce efsaneye konu olmuştur. Eski tarihlerde cereyan etmiş savaşların yanısıra, yakın geçmişte meydana gelen savaşlarda efsanelerde konu olarak işlenmektedir. Kıbrıs ve Kore muharebeleriyle ilgili olarak yeni yeni efsaneler teşekkül edebilmektedir. İşte, Kore muharebeleri sırasında zor durumda kalmış askerlerimize yardım eden bir veliyle ilgili olarak anlatılan efsane:

Bingöl'ün Sancak nahiyesine bağlı Uzunsavat köyünden Kore'ye gidip dönen bir gazi anlatmaktadır:

"Biz Kore Harbi'ne gitmiştik. Bir gün gemideyken bir fırtına koptu. Öyle bir fırtına ki, herkes ümidini kesmiş, ağlayıp sızlıyor. O akşam bir ara ben dalmışım. Rüyamda Şeyh Derviş Efendi'yi gördüm. Yanıma gelerek:

"Korkma! Size bu gemide ölüm yok..." dedi. Ertesi gün sabah uyandığımda fırtına tamamen dinmiş, deniz sakinleşmişti. Herkes o korkunç fırtınadan nasıl kurtulduğumuza şaşıyordu!"

Savaşlara gidip dönen pek çok gazi gibi bu Kore gazisi de, kendilerini, köyündeyken menkabelerini dinlediği Şeyh Derviş Efendi'nin kurtardığına inanmaktadır.

17. ŞEKER BABA

Birinci Dünya Savaşı, Doğu Anadolu'nun diğer şehirleri kadar Bingöl'ü de etkilemiştir. Diğer yurt köşeleri gibi Bingöllüler de Ruslara karşı çetin muharebelere girerek bu savaştan alınlarının akıyla çıkmayı başarmışlardır. Hangi Bingöllüye sorarsanız sorun size bu savaşta velilerin nasıl yardım ettiğini anlatacaklardır. Bu efsanemizde de aynı durum söz konusudur.

Savaş sırasında Doğu Anadolu içlerine kadar giren Ruslar bir birliklerini de Bingöl'ün Sütlüce köyü yakınlarındaki Gurbet mezrasına gönderirler. Bölgede kanlı çarpışmalar olur. Ancak, düşmanlar çok kuvvetlidir. Köyde bulunan birkaç aile bu koca düşmana ne yapabilirki?

İşte o anda göklerden süzülerek gelen bembeyaz bir güvercin göze çarpar. Olağanüstü büyüklükte ve kuvvette olan beyaz güvercin, düşman askerleri üzerinde uçarak onları dağıtmayı başarır.

Ne var ki, bir Rus askerinin attığı kurşun güvercine isabet eder ve onun ölümüne sebep olur. Köylüler kurtulmuştur, ama kurtarıcıları da ölmüştür.

Kuşun ölümüyle birden her taraf kararır. Ortalık aydınlanınca meydanda ne bir kan izine, ne de bir cesede rastlanır. Sadece küçücük bir güvercin ölüsü vardır ortada... Köy halkı güvercini bir mezera gömer. Artık, o bir güvercin değildir. Halk onu güvercin şekline girmiş bir veli olarak kabul eder ve kabrini de devamlı ziyaret eder.

Kiğı ilçesinin Sütlüce köyü yakınlarındaki sarp bir tepe üzerinde olan bu mezar daha sonraları türbe hâline getirilmiş ve Şeker Baba ismiyle anılmaya başlamıştır. Şeker Baba denmesinin sebebi ise, halk tarafından çok sevilmesinin neticesi olarak açıklanmaktadır.

18. MEHMET BABA

Bir çok efsanemizde, halk hikâyemizde, destanımızda olduğu gibi, IV. Murad burada da karşımıza çıkmış ve Mehmet Baba efsanemizde, birinci derecede rol oynamıştır.

Mehmet Baba'nın türbesi, bugün, Molla Köyünde bulunmaktadır. Anlatıldığına göre IV. Murad, Bağdat seferine giderken, bir geceliğine Molla köyünde konaklar ve Mehmet Baba'yı ziyaret eder. Karşılıklı, hâl-hatır sorulduktan sonra, IV. Murad:

"Şeyhim, Bağdat'ın fethinde bana yardım et, duâlarını bizden eksik etme," der. Mehmet Baba'da ona:

"Olur, sana duâ edeyim, ancak dönüşte, bana birkaç tane, kâfir kellesi getir," diye tembihte bulunur.

IV. Murad, Bağdat'ı kuşatır, günlerce süren savaşlardan sonra, ordusu çok zor durumda kalır. Padişah, neredeyse düşmana teslim olacaktır.

Diğer taraftan Mehmet Baba, talebelerine ders verirken, aniden dersi yarıda bırakarak:

"Çocuklarım, dışarı çıkın ve benim peşimden,

şu ilerideki arpa tarlasına gelin," der.

Talebeleri, Mehmet Baba'nın peşinden, işaret edilen tarlaya varırlar. Mehmet Baba:

"Yavrularım, arpa başaklarını elinizde ovun ve kılçıklarını, Bağdat'a doğru üfleyin," der.

Karşı tarafta, savaş devam ederken, Osmanlı ordusu, bir anda kuvvet kazanarak, düşmanı güçsüz hale getirir ve Bağdat düşer.

Savaştan sonra, IV. Murad, şeyhin istediği birkaç kelleyi de alarak, günlerce süren yolculuktan sonra, yine Elazığ'a gelir. Doğru Mehmet Baba'nın yanına giderek, ona başlarından geçenleri anlatıp:

"Ey şeyhim, hani bana duâ edecektiniz, niçin etmediniz?" diye sitem eder. Şeyh:

"Padişahım, oradan getirmiş olduğunuz kellelerin gözünü bir açar mısın" der.

Sultan Murad, kellelerin gözünü açtığında, hepsinin arpa kılçığı ile dolu olduğunu görür ve söylediklerine pişman olarak:

"Şeyhim, sen haklıymışsın," der.

Bu hadiseden sonra, Sultan Murad, Mehmet Baba'ya büyük saygı göstererek, o bölgeyi, vergiden muaf tutar. Bugün, o semte, "Muaflar" ismi verilmiştir.

19. HAMZA BABA

Savaşlar, depremler, kıtlık, salgın hastalıklar vs. için o kadar çok efsane anlatılır ki, bazen, savaşı kazanmamızın sebebi bir veliye; bir depremin, hastalığın, felaketin sebebi de, bir ahlâksızlığa bağlanıverir.

İşte bu efsanelerden birisi de, Osmanlı- Rus savaşını konu almakta olup; Rusların Elazığ'a ulaşamaması, bu velilerden birisi olan Hamza Baba'ya bağlanmaktadır:

Bingöl'ün, Ruslar tarafından işgal edildiği yıllarda, Hamza Baba, Şimdiki İzzetpaşa Camii'nin yerindeki medreseye gelir. Medresenin hocası, Hamza Baba'ya:

"Baba, Bingöl'den gelen top sesleri işitilmeye başlandı. Haydi, hünerini göster, yoksa yarın Elazığ'a da gelirler," der.

Hamza Baba, hocaya:

"Yanıma gel," der ve bastonunu Bingöl'e doğru uzatarak:

"Bak bakalım, bir şeyler görüyor musun?" der.

Tam o sırada, hocanın gözünün perdesi kalkar ve Hamza Baba'nın bastonunu, Rus askerlerinin göğsünde görür.

Bu hadiseden sonra, Rus askerleri, Bingöl'den bu tarafa geçemezler ve oradan geriye dönerler.

20. YEŞİL DERE

Elazığ'ın Sivrice ilçesinin doğusunda bulunan Doğanbağı ve Çevrimtaş köyleri, birbirlerine komşu olan iki beldedir. Fakat, bu köylerde oturanlar, hiç mi hiç, birbirlerini sevmezler.

Günlerden bir gün, Cuma namazından çıkan Çevrimtaş köyü sakinleri, Doğanbağı köyü sakinlerine saldırmak isterler.

Çevrimtaş köyünün sakinleri, diğer adamlarla kavga etmek için, iki köy arasında bulunan derenin kenarına geldiklerinde, gördükleri manzara karşısında donup kalırlar. Biraz aşağıda bulunan Doğanbağı köyü, yeşil bir perde ile sarılmıştır!

Çevrimtaşlı köylüler, bu perdeyi aşıp, bir türlü diğer köye giremezler. Bu hadiseden sonra da o köye "Yeşil Dere" köyü denilmeye başlanır.

21. İKİ ARKADAŞ

Su... hayattır, yeşilliktir, temizliktir. Kısacası o, insanlığın en büyük ihtiyaçlarından birisidir. Bazen, insanlar "su su" diye Kerbelâ çöllerinde bağırırlarken, bazen de onun üzerine kasideler yazılmış, şiirler söylenmiştir. Diğer taraftan, bitkilerin hayatında büyük önem taşıyan sular yüzünden kavgalar yapılmış, bazen de, o hadisenin tatlıya bağlanması için, efsaneler yakıştırılmıştır.

Elazığ ilimizin Ağın ilçesine bağlı Samançay (Küzne) köyünde, iki arkadaş, günün birinde bahçe sulamaya giderler. Giderler gitmesine de, bir süre sonra su için kavga etmeye başlarlar:

"Yok, ben sulayacağım"

"Olmaz, önce ben sulayacağım"

diye bir birlerine girerler. Sonunda, birisi arkadaşına küsüp, suyu da bırakarak çekip gider. Biraz dolaştıktan sonra, tekrar gelip dut ağacının dibine oturarak diğer arkadaşını çağırır:

"Ağabey, gel buraya otur, elini de elime ver," der.

Arkadaşı , onu kırmayarak, yanına yaklaşıp, elini uzatır. Adam, elini uzatır uzatmasına da, merak etmekten de kendisini alamaz:

"Elimi ne yapacaksın,"

Diğeri, arkadaşını ikaz eder:

"Orasına karışma, gözlerini kapat ve ben aç deyinceye kadar açma," der.

Adam, arkadaşının ikazı üzerine, gözlerini kapatıp, beklemeye başlar. Aradan yarım saat geçince diğeri:

"Tamam, artık açabilirsin," der.

Adam, gözlerini açınca, şaşkınlıktan ne yapacağını bilmez. Çünkü, bahçeye sicim gibi yağmur yağmaktadır! Adam, bu hadiseden sonra, arkadaşının kolundan tutarak:

"Sen ermişsin, Allahını seversen söyle, bu işi nasıl yaptın?" diye sorar. Arkadaşı:

"Bunu, sana söyleyemem. İstediğin su değil miydi? Al işte" der.

22. ŞEYH ALİ EFENDİ

Yurdumuzun birçok yerinde olduğu gibi, Elazığ ilimizin Palu ilçesi de, türbelerle dolu bir beldedir. Sadi Baba, Şeyh Tahir Efendi, Şeyh Abdulkadir Efendi, Şeyh Ali Rıza Efendi, Şeyh Ali, bunlardan bir kaçıdır.

Şeyh Ali Türbesi, Elazığ'ın Palu ilçesinde olup, zamanının ulu kişilerindendir. Türbesi, Palu'nun eski yerleşim merkezi olan ve eski, tahta köprünün bulunduğu yerin doğu kısmındaki bir tepenin üzerindedir. Halk tarafından saygı gösterilen bu türbeyi aynı zamanda çevrede bulunan il ve ilçeler de sürekli ziyaret etmektedirler. Palululular, Şeyh Ali Efendi'yi öylesine çok sevmiş ve saymışlardır ki, yemin ederken dahi:

"Şeyh Efendi'nin başı için," şeklinde yemin ederler.

Çeşitli hastalıklara yakalanan insanların, burayı ziyaret ettikten sonra, şifa bulduklarına inanılmaktadır.

23.ŞEYH ÖMER

Birinci Dünya Harbi sırasında Ruslar Bingöl'e saldırdıklarında Şeyh Ömer de bu savaşa katılmış ve büyük başarılar göstermiştir. Bir muharebe sırasında sırtından aldığı kurşun yarası ile şehit düşmüştür.

Yakın zamanlarda Solhan'ın Onbirevler köyüne televizyon aktarıcısı kurulurken bir grup asker burada nöbet tutmaktadır. Askerlerden biri rüyasında Şeyh Ömer'i görür.

ŞeyhÖmer, askere:

"Ey Allahın kulu, ben sizin kurduğunuz aktarıcının ikiyüz m. kıble tarafında defnedilmiş durumdayım " der.

Asker, ertesi gün mezarı kolayca bulur. Mezarı açtığında Şeyh Ömer'in asker elbiseleriyle, belinde kılıcı başında fesiyle defnedildiğini görür. Ayrıca, yıllarca önce ölmesine rağmen yaralarından kan sızmaktadır. Yüzü nur gibi parlayan bu şahsın sağ ve sol yanlarında ise iki ışık yanmaktadır.

Asker, mezarı tekrar örter ve köylülerin yardımıyla bir türbe yaparlar.

Bugün Solhan'ın Onbirevler köyünde bulunan Şeyh Ömer Türbesi, ziyâret yeri olarak halkın uğrak yeri haline gelmiştir.

24. DERS

Eskiden, derslerin medreselerde yapıldığını bilmeyenimiz yoktur. Elazığ'ın Ağın ilçesinin Akpınar mahallesinde oturan "Hocagiller" den Mehmet Ağa da, tahsil için Pul köyüne gider. Mehmet Ağa, biraz kalın kafalı olduğu için, günlerce uğraştığı halde, bir türlü bir dersten diğerine geçemez. Bu durum, başta hocası ve arkadaşları olmak üzere, herkesin onu alaya almasına sebep olur. Artık, kimsenin yüzüne bakacak hali kalmayan Mehmet Ağa, ellerini açarak:

"Allahım, ya bana akıl, fikir ver, ya da canımı al. Şu hocamın azarlamasından bıktım artık," diye Allah'a duâ eder.

Sonra da:

"Nasıl olsa, yine azar işiteceğim." der ve meşe ağacının dibine uzanıp, derin bir uykuya dalar.

Mehmet Ağa, ağacın serin gölgesinde uyurken, rüya âleminde, onun yanına ak sakallı bir ihtiyar gelir. İhtiyar, bunun ağzına üç kere üfledikten sonra, sırtını sıvazlayarak kaybolur.

Mehmet Ağa, kan ter içerisinde uyanır, bakar ki vakit geçmiş; hava kararmış. Korkudan ne yapacağını şaşıran Mehmet Ağa, hem derse gitmemiş, hem de evine geç kalmıştır. Biraz da ailesinden korkan Mehmet Ağa, doğru hocasının yanına gider ve bir gün önce verilen dersi, bir çırpıda okuyuverir! Bu hadiseye, hoca ve talebelerle birlikte Mehmet Ağa da şaşırır.

Hoca, Mehmet Ağa'nın her gün aynı şekilde dersini okuduğunu görünce:

"Oğlum, sen dersini alacağın yerden almışsın. Haydi git, uğurlar ola," der.

25. ŞEYH MAHMUT EFENDİ

Şeyh Mahmut Efendi, yüz yıl kadar önce yaşamıştır. Yaşadığı zamanlarda evinden dışarı çıkınca bütün kuşlar başına ve omuzlarına konarmış. Öyle ki, gündüzleri dışarı çıkamaz olurmuş.

Günün birinde bir kuşun ayakları taşların arasına sıkışır. Şeyh Mahmut Efendi, müridlerinden birini çağırarak:

"Filan yere git, evlâdım. Orada bir kuş var, ayağı taşlar arasında kalmış, onu kurtar," der.

Müridi:

"Efendim, ben yerini bilmiyorum," deyince Şeyh:

"Sen git, yerine ulaşacaksın," diye cevap verir.

Mürid, gidince bakar ki; bir kuş acıyla bağırıyor! Yanına gidip kuşu kurtarır.

Mürid, kuşu Şeyh Mahmud Efendi'ye getirince mübarek, kuşun kanadını sarıp üfürür. kuş da iyileşerek uçup gider.

26. ÜÇ ŞEHİTLER

Fırat nehrinin doğu yakasında yükselen tepelerden, aşağıya doğru baktığımızda, vâdilerin yemyeşil kayısı bahçeleri ile dolu olduğunu görürüz.

Kim bilir, belki Battal Gazi'nin, belki Abdulvahap Gazi'nin, belki de ismini bilmediğimiz bir ulu kişinin silah arkadaşları, bu tepede yatmaktadırlar.

Elazığ ilimizin Baskil ilçesine bağlı Harâbekayış köyünün, Bekirmistikan mezraındaki tepede, üç şehidin mezarı bulunmaktadır. Bunlar, bir rivayete göre üç kardeş, bir rivayete göre de üç arkadaştırlar.

Bizanslılar zamanında, bu üç şahıs, bahsedilen tepeye geldiklerinde, arkalarından da düşman yetişmiştir! Bunlar, kaçmak isterler, fakat daha ilk adımda birisi vurulur, oraya düşer. Biraz ilerledikten sonra arkadaşlarından birisi daha vurularak düşer. En sonunda, tek kalan asker, tam tepeye

çıkacağı sırada, üçüncü bir kurşunla o da şehit edilir.

Daha sonra, bu üç şehidimiz, halk tarafından, vuruldukları yerlere defnedilirler. Böylece, aşağıdan yukarıya doğru üç mezar da sıralanır. Bunlardan birincisi tepenin eteğinde, ikincisi ortada, üçüncüsü de en üsttedir.

Haftanın, Perşembe ve Pazartesi günleri bu tepe, kadın, erkek ve çocuk sesleriyle dolup taşar. İsmini bilmediğimiz bu şehitler için Fatihalar yollanır ve onlardan, dertlilerin derdine derman, hastaların ağrılarına devâ, kurumuş topraklara su isterler.

27. ŞEYH HAMİD-İ VELİ

Malatya ilimiz (bilhassa Eski Malatya / Battal Gazi), evliyalar yatağı olan bir bölgemizdir. Bunlar üzerine söylenen efsaneler, anlatmakla bitmez. Şeyh Hamid-i Veli de, bu ulu kişilerden sadece birisidir.

Oldukça mütevâzi olan Şeyh Hamid-i Veli, günün birinde yola çıkarak, Gürün'ün Telin köyündeki, Mikdat Efendi'yi ziyaret edèr. Şeyh, orada birkaç gün kalır. Bu arada, komşulardan birisi, her yönüyle ermiş bir kişi olduğu anlaşılan Şeyh'e gelerek, hastası için bir muska yazmasını ister. O da:

"Biz duâ edelim, Mikdat Efendi de muska yazsın," der.

Yazılan muska, hastaya takılır ve aradan biraz zaman geçince, onun iyileştiği görülür. Bu hadiseden sonra, Mikdat Efendi, gün geçtikçe meşhur olur; ünü, dört bir yana yayılır. Yayılır da, ilimden,

irfandan haberdar olmayan Mikdat Efendi'nin kendisi de şaşırır bu işe... Bilmez ki, bütün bunların sebebi Şeyh Hamid-i Velî'dir.

Diğer taraftan, dünya işlerinden elini eteğini çekerek, kendisini Allah'a adayan Şeyh Hamid-i Velî, duygularını mısralarla dile getirir:

Senden dolu iki cihan
Oldum, huzurunda nihan
Ger bulmayam seni ayan
Yâ Rab, n'ola hâlüm benüm?

Dilde kanaat olmaya
Zühd ile taat olmaya
Senden hidayet olmaya
Yâ Rab, n'ola hâlüm benüm?

Şol günkü mizan kurula
Hak kapusunda durula
Halâyık oda sürüle
Yâ Rab, n'ola hâlüm benüm?

Ağlarım işde zâr ile
Kaldım diriğ ağyar ile
Bilişmedim sen yâr ile
Yâ Rab, n'ola hâlüm benüm

***Hamîdî**'nin göz yaşı*
Doldurur dağ ile taşı
Bilmem nidem garip başı
Yâ Rab, n'ola hâlüm benüm?

28. VAYİS BABA

Türbeler, çeşitli gayelerle ziyaret edilir. Bazıları, dertlerine çare aramak için giderlerken, bazıları da sevap kazanmak düşüncesi ile ziyaret ederler.

Malatya ilimizde de, bu türbe ziyaretlerine oldukça sık rastlanır. Yine bir gün, bir mahalle toplanarak, "Korucuk"u ziyarete giderler. Dönüşte, araba arıza yapar, içindekiler dışarıya çıkmaya başlar. O sırada, arabadan inmeye çalışan bir genç kız, aniden yere düşer ve bayılır. Yanındakiler, kızı kaldırmaya çalışırlar fakat o, ne kalkabilir, ne de konuşabilir.... Ağzından, sadece bir tek cümle çıkar ve sürekli aynı sözleri tekrar eder:

"Beni, Cuma salâsından önce, Vayis Baba'ya götürün....."

Hadiseden biraz sonra, kızın babası da gelir, o da, kızının ağzından çıkan kelimeleri işitir. Fakat, hiç üzerinde durmayarak; onu Vayis Baba Türbesine götürmek isteyenlere:

"Buna, hiç lüzum yok. Ben, bunun "yıldız falına" baktırdım. Bu, iyileşince, kötü yola düşecek. Onun için, bu kadar zahmet çekmeye değ-

mez, bırakın öyle kalsın," der ve kızını götürmelerine engel olur. Fakat, ana yüreği, kızının bu durumuna dayanamaz ve:

"İllâ da götürelim, ne olursa olsun, ben razıyım," diye ısrar eder.

Nihayet, üç-dört gün sonra, baba da yumuşar, kızı alıp, Cuma salâsından önce Vayis Baba türbesine götürürler. Salâ bittikten sonra, bir de bakarlar ki, kız eski hâline dönmüş! Kızın **hiçbir** şeyciği kalmamış. Onunla birlikte gelenler, kıza sorarlar:

"Kızım, sana ne olmuştu? Arabadan inerken düştün ve birden bire bu hale geldin?"

Kız:

"Ben, arabadan inerken, karşıdan iki atlı geliyordu. Bunlardan birisi, ak sakallı, nur yüzlü bir ihtiyar, diğeri de, genç bir adam idi. İkisi de birer ata binmiş, üzerime doğru geliyorlardı. İyice yaklaşınca, genç olanı gelip böğrüme bir tekme attı, ihtiyar olanı da dedi ki:

"Kızım, içinizde özel durumu olan bir hanım var. O hanım, bu şekilde türbeyi ziyarete geldiği için, senin başına bu belâlar geldi. Eğer, Cuma salâsından önce Vayis Baba'ya gidip, onu ziyaret edersen kurtulursun, yoksa ömrünün sonuna kadar bu şekilde kalacaksın," diyerek kayboldu," der.

Kız, Vayis Baba'yı ziyaret ettiği için kurtulur ve ömrünün sonuna kadar sağlıklı bir şekilde yaşar.

29. KEFEN GETİREN

Anadolu insanımızın en büyük özelliklerinden birisi de, misafirperver olmasıdır. Onlar, yemeden ziyade, yedirmeyi severler. Öyle insanlarımız vardır ki, bir bardak çayını içirmek, bir tabak yemeğini yedirmek için, yolcuyu yolundan çevirip, evine götürür. Bu hususu, temel kitaplarımızdan birisi olan, Dedem Korkut'ta da görmemiz mümkündür. O, evine gelen misafirlerini ağırlayan hanımları öğerken, misafir sevmeyenlere de bedduâ etmiştir.

Ancak, misafire büyük önem verilmesine rağmen, bazen bir ihmallik, bir kayıtsızlık neticesinde, bunun tam tersi de görülebilir. Ama, misafirini sevmeyen, evine almayan, onu ağırlamayan aileler, efsanelerde de olsa, yine de mutlaka cezalandırılacaktır. Malatya ilimizin Küllümağara köyünde de köylüler tarafından kabul edilmeyen bir misafirin kerametlerini görmekteyiz.

Adı geçen köye, günün birinde bir adam gelir. Adamın, köyde hiç bir tanıdığı yoktur. Bu sebeple de, kapıları tek tek dolaşır, onlara, kendisini misafir almaları için, âdetâ yalvarır. Ama, o gün, köylülere ne olmuşsa olmuştur. Hiç kimse, bu misafiri kabul etmek istemez. Hepsi, kapıyı yüzüne kapatır ve almazlar. Vakit akşam olduğu için, başka bir köye gitmesi de mümkün olmayan zavallı adam,

oraya yakın bir yerde bulunan bir mağaraya girerek yatar.

Ertesi gün, mağaraya giden köylüler, bir gün önce, eve almadıkları zâtı, orada ölmüş olarak bulurlar. Adam, ölmüş ölmesine, ama bir yanında; kefeni, sabunu, suyu hazır bulunurken, öte yanında da bir pınar zuhûr etmiş, şarıl şarıl akmaktadır! Köylüler, adamın ermiş bir kimse olduğunu anlarlar, ama iş işten geçmiştir bir kere. Hemen bunu yıkayıp, yattığı yere defnederler.

Ancak, bu hadiseden sonra, her Cuma günü, mezarın bulunduğu yerden, biraz kan çıkar. Öyle ki Cuma günü, yeni akmış gibi, taptaze olan bu kan, gelecek Cuma'ya kadar kurumakta ve yerinden tekrar kan çıkmaktadır.

Köylüler, bu kanın çıkmasının sebebini, adamı evlerine misafir almadıklarına bağlayarak:

"Eğer misafir alsaydık, şimdi, bu kan olmayacaktı," diye hatalarını anlayıp, başlarına vururlar.

Diğer taraftan, pınarın buz gibi suyu da, köylüler için büyük bir nimet olmuştur. Bu hadiseden sonra da, ölen adamın yanında kefeni de bulunduğu için, oraya; "Kefen Getiren" ismi verilir.

30. SOMUNCU BABA'NIN BALIKLARI

Malatya ilimizde, Somunca Baba'nın kerametleri ile ilgili, birbirinden güzel efsaneler anlatılır. Onun, fırıncılık yapmasından tutunuz da, Bursa'dan ayrılıp Malatya'ya gelmesine, Sultan Murad'la karşılaşmasına kadar, birçok hadiseler, dilden dile dolaşır. Ayrıca, kendi ismiyle anılan; Şeyh Hamid-i Velî (Somuncu Baba) Camii'nin önündeki havuzda bulunan balıklar da, pek çok efsanelere konu olmuştur.

Halkın inancına göre, Darende'ye üç kilometre uzaklıkta bulunan Zaviye mahallesindeki, adı geçen camiin önündeki havuzda bulunan balıklar gazidir ve onların yenmesi günahtır. Halk tarafından büyük bir saygı gösterilen bu balıkları, kim yemek isterse, başına bir felaketin, mutlaka geleceğine inanılır.

Anlatıldığına göre, Kıbrıs savaşı sırasında, adı geçen havuzda hiç balık kalmaz. Bu duruma

bir mânâ veremeyen halk, balıkların gidişine çok üzülür. Fakat onların gidişi ile ilgili olarak, hiçbir yerde, ufacık da olsa bir iz yoktur.

Aradan biraz zaman geçtikten sonra, bir gün bakarlar ki, balıklar yine havuzun içinde yüzmüyorlar mı? Asıl şaşılacak şey ise, balıkların dönüşü ile Kıbrıs Barış Harekatının tamamlanmasının aynı güne rastlamasıdır.

Halkın inancına göre, bu balıklar; Kıbrıs'a savaşa gitmişlerdir. Çünkü, aynı balıklar, daha önce de Yunan harbine katılmışlar; orada dört yıl savaşmışlardır. İşte, bu sebeple de, havuzdaki balıkların kimisi yaralı, kiminin kuyruk ve yüzgeçleri kopmuş, kiminin de gözleri patlamıştır!

31. HACI MUHSİN EFENDİ

Sevgi konulu hikâyelerimizin bir kısmında, "bâde içme" hadisesi vardır. Henüz, on üç-on dört yaşlarında bir genç olan şahıs, şiir söyleyemediği, saz çalamadığı için çevre tarafından horlanır. Daha sonra da gidip, namaz kılarak, bir çeşme başı veya mezarlıkta uykuya dalar. Rüyasında, bir pir gelip; birincisi Allah; ikincisi, üçler, yediler, kırklar; üçüncüsü de bir güzelin aşkına olmak üzere, üç bâde verir. Bakınız, bu hadise, Malatya ilimizin Darende ilçesine bağlı Beybağı köyünde nasıl efsaneleştirilmiştir:

Rivayete göre; Hacı Muhsin Efendi, çocukluğunda, çok tembel bir talebedir. Hocanın söylediği sözler, nasihatlar hep boşa gider, onda hiç bir değişiklik görülmez. Bu duruma daha fazla dayanamayan hoca, günün birinde, Hacı Muhsin'i bir güzel döver. O, ağlayarak eve gelir ve iki rekat namaz kıldıktan sonra, Allah'a duâ eder:

"Allahım, ya benim zihnimi aç, ya da canımı al," der.

Daha sonra uykuya dalan Hacı Muhsin, bir

rüya görür. Rüyasında, bir pir gelerek, ona iki bardak "şurup" uzatır. O, birinci bardağı içip, ikincisine elini uzattığı sırada, odaya babası girer ve sesten uyanır. Baba, hadiseyi anlamıştır. Ona:

"Birinci bardağı içtiğin için, dünya ilimlerini öğrendin. Eğer, ben içeriye girmeseydim, ikinci bardağı da içip, ahiret ilimlerini de öğrenecektin," der.

Daha sonra, Hacı Muhsin Efendi'nin ilmi, dört bir yana yayılır. Rivayete göre, Darende'de ilk defa saat tamirini de o yapmıştır.

32. HORATA ZİYARETİ

Malatya ilimizde bulunan ziyaret yerlerinden birisi de "Horata"dır. "Horata" nın kerametlerini saymakla bitirmemiz mümkün değildir. Kendisine bağlı olarak, "ad verme" hadisesinin ele alındığı bir efsane şu şekildedir:

Anlatıldığına göre, çok güzel bir kız Malatya'ya gezmeye gelir. Bu kızın yaşı, otuzunu geçmesine rağmen, bir türlü kısmeti açılıp da evlenememiştir. Kızın haline üzülen yaşlı bir adam, ona; "Horata"yı ziyaret etmesini söyler. Bunun üzerine kız, tavsiye edilen yere gidip, Allah'a duâ eder.

Bir süre sonra, kızın kısmeti açılır ve iyi bir delikanlı ile evlenir. Aradan muayyen bir zaman geçince de, bir oğulları dünyaya gelir. Ancak, bu sefer de, cemiyetimizde mühim bir yeri olan "ad verme" hadisesine sıra gelmiştir. Düşünürler, taşınırlar, bebeğe lâyık bir isim bulamazlar.

O gece, genç anne uykuya daldığında, bir rüya görür. Rüyasında, kendisini telli-duvaklı bir gelin olarak, daha önce gitmiş olduğu ziyaretin yanında bulur. Ziyaretten gelen bir ses, ona şu şiiri okur:

Güzel gelin, hoş gelin,
Kaderi bir hoş gelin,

Bir gün bana gelmiştin,
Dertlerini sermiştin.

Aracı oldum sana
Yalvardık Yaradan'a,

Yürekten duâ ettin
Bir beye gelin gittin

Artık, mes'ut, mutlusun
Sevilen yavuklusun

Şimdi evlâdın da var
Neş'ene bu dünya dar.

Ona koyacağın ad,
Etmeli beni yâd

Üzme bu ihtiyarı
Ol dünya bahtıyârı

Gelin uyanınca, görmüş olduğu rüyayı, kocasına anlatır. İkisi birlikte düşünüp, çocuğa; "Hür Ata" ismini vermeye karar verirler.

O günden sonra, "Horata" nın kuvveti, kerameti, bir kere daha ispatlanmış olur. Onun ziyaretçileri, gün geçtikçe artar...

33. ALİ BABA

Büyük kavgalarda, savaşlarda, kahramanlarımızın, olağanüstü husûsiyetler göstermesine sık sık rastlanır. Bunlar arasında, tekrar dirilip arkadaşlarını kurtaran şehitleri, yardımcı kuvvet şeklinde gelen ışıkları vs. sayabiliriz. Ya kelle koltuğunda savaşanlar! Genç Osmanlar, Arap Babalar!

Malatya ilimizde de, ayağı kesildiği halde, diğerlerinden daha iyi döğüşen, Ali Baba'nın kerametlerini görmekteyiz.

Anlatıldığına göre, Bizanslıların, Malatya'ya geldiği bir sırada, Ali Baba da diğer kahramanlarla birlikte, savaşa katılmıştır. Uzun bir mücadeleden sonra, çok sayıda adam telef olduğu için, teke tek döğüşmeye karar verilir. Sıra, Ali Baba'ya geldiğinde, o da, bir kâfir ile meydana çıkar; başlarlar vuruşmaya. Ancak kafir anlamıştır, Ali Baba'nın yenilmez bir yiğit olduğunu. Onun için de, çareyi

hile yapmakta bulur ve:

"Sen, niçin tek başına savaş mıyorsun da, yanına başkalarını getiriyorsun? O, yanındakiler de neyin nesi?" der.

İşittiği sözlerin, doğru mu yoksa yanlış mı olduğunu öğrenmek isteyen Ali Baba, yanında kimlerin olduğunu görmek için, aniden geriye döner. Ama, dönmesiyle birlikte, fırsatı ganimet bilen kâfir, anî bir hareketle onun ayağını keser. Ancak, ayağının kesilmesi, Ali Baba'yı yıldırmaz, aksine, daha büyük bir şevkle cenge devam eder. Fakat, Ali Baba'nın bu şekilde savaştığını gören, yaşlı bir kadın, büyük bir şaşkınlık içerisine düşerek yanındakileri çağırıp, Ali Baba'yı gösterir:

"Şuna bakın, ayağı kesildiği halde, diğerlerinden daha iyi savaşıyor!" der.

Bu sözler üzerine, Ali Baba'nın elinden kılıcı düşüp, orada şehit olur.

Halkın inanışına göre, eğer o kadın nazar etmeseydi, Ali Baba, daha uzun süre yaşayacaktı.

34. KORUCUK (HASAN BASRİ)

Malatya ilimize bağlı olan Korucuk, Fırat nehri kenarında bir köydür. Zamanla sular altında kalan bu köyde , daha önceleri, Hasan Basri türbesi bulunmaktaymış. Adı geçen köy, bir süre sonra sular altında kalınca, bu türbe, oradan alınarak, bugün Battal Gazi olarak bilinen Eski Malatya'ya nakledilir. Türbe, Korucuk köyünden getirildiği için, "Hasan Basri" ismi unutulmuş ve "Korucuk" diye söylenmeye başlanmıştır.

Türbeyi daha çok, akıl, sinir ve ruh hastaları ziyaret etmektedir. Gelenler, Bir gece türbenin başında yattıktan sonra, dertlerine deva bularak tekrar dönerler.

Bu türbenin, gerçekten hastalıklara iyi gelmesi ile ilgili bir hâdise, daha yakınlarda olmuştur. On-on iki yaşlarında bir kızın (anlatıcının) üvey an-

nesi, akıl hastasıdır. Kadıncağız, ne yaptığını, ne dediğini bilmez; olur olmaz yerlerde kalkıp, şarkı-türkü söylermiş.

Bir gün, köy halkı, bu kadını Korucuk'a getirirler, kadının yanında, üvey kızı da vardır. Kadın yolda, yine söylenmeyecek sözler söyler, yapılmayacak hareketler yapar ve sonunda türbeye gelirler. Orada, küçük kızı ile üvey anne, yanyana yatarlar. Kız, bir süre uyuduktan sonra, bir rüya görür. Rüyasında, yanına ak saçlı, nur yüzlü bir ihtiyar gelerek:

"Haydi kızım, sen kalk git buradan. Senin burada kalmana lüzum yok," der.

Kız, heyecanla kalkıp oturur. Biraz sonra, üvey anne de uyanır ve yine hep birlikte, kadın-erkek kamyona binip yola çıkarlar. Kadının iyileşip iyileşmediğini merak eden birisi yolda:

"Zehra teyze, haydi bir türkü söyle de, dinleyelim," der.

Kadın ise:

"Aaa..., bu kadar erin-erkeğin içinde, hiç şarkı-türkü söylenir mi, ayıp değil mi? Siz delirdiniz mi, ben söyleyemem," der.

Böylece, kadının iyileştiği anlaşılır. O günden sonra da, kadının hareketleri normale döner.

35. MUNZUR BABA

İllerimizle sembolleşen efsaneler vardır. Bingöl'de "Bingöller ve Köroğlu", Van'da "Akdamar", Erzurum'da "Abdurahman Gazi", Malatya'da "Battal Gazi" ve silah arkadaşları, Gaziantep'de "Memik Dede", Adana'da "Lokman Hekim", Mersin'de "Kız Kalesi", İstanbul'da "Sultanahmet" vs. ne ise; Tunceli'de de, Çoban Munzur odur. Munzur Baba efsanesi, sadece Tunceli ilimizde değil, bütün Fırat Havzası'nda en çok bilinen, anlatılan efsanelerdendir. Bu bölgeden olan, her kime sorarsanız, onunla ilgili şu efsaneyi, hemen anlatıverirler:

Tunceli ilimize bağlı Ovacık ilçesinin Ziyaret

köyünde, çok zengin bir ağa ve onun hayvanlarına bakan, Munzur isminde bir çobanı vardır. Her müslüman gibi, ağa da, vakti gelince, İslâm dininin beş şartından birisi olan Hac farizasını yerine getirmek için Hicaz'a gider... Günler, aylar süren yolculuktan sonra, Ağa, Kâbe'ye ulaşır.

Diğer taraftan, Munzur da ağasının işlerini yapmaya devam etmektedir. Bir gün, heyecanlı bir şekilde, ağasının evine gelen çoban Munzur, onun hanımına :

"Abla, ağama bir helva yap da götüreyim," der.

Kadın, Munzur'un bu sözüne hiç bir mânâ veremeyerek:

"Herhalde, bizim Munzur'un canı tatlı istiyor," der.

Gidip, bir tepsi helva yapar. Munzur, bu helvayı alıp, bir Cuma vakti, ağasına götürür. O sırada, arkadaşları ile sohbet eden ağa da:

"Ah, şimdi bir sıcak helva olsa da yesek," demektedir.

Munzur, helvayı ağasına verdikten sonra, hemen geri döner ve hanımına:

"Abla, helvayı ağama verdim," der.

Kadın, onun sözlerine gülüp, geçer.

Aradan zaman geçer, Ağa, Hicaz'dan döner. Yolda, bütün halk, hediyelerle onu karşılayarak, elini öpmek isterler. O sıra Munzur da, ellerinde süt bakraçları ile ağasını karşılamaya gelmiştir.

Ağa, Munzur'u görünce, halka onu göstererek:

"Asıl öpülmesi gereken el, Munzur'un eli. Gidin, onun elini öpün," der ve hadiseyi anlatır.

Munzur bakar ki, bütün halk kendisine doğru geliyor! O zaman sırrının ortaya çıktığını anlayarak, kaçmaya başlar. Kaçarken de, elindeki süt bakraçları, dağlara taşlara çarpar, bütün sütler dökülür, Munzur da kaybolup gider. Arkasından gelen halk, onun nereye gittiğini bir türlü anlayamaz, sadece sütlerin döküldüğü yerlerden, şırıl şırıl sular akmaktadır. Daha sonra, bu suya, "Munzur Çayı" ismi verilir. Halkın inanışına göre, bu çay, Munzur'un bakracından dökülen sütlerden meydana geldiği için, süt gibi, bembeyazdır.

36. DÜZGÜN BABA

Tunceli ilimizin Nazimiye ilçesinin Kıl ve Kalman köyleri çevresinde, vaktiyle Düzgün isminde bir çoban yaşamaktadır. Hiç kimsenin, ne iyiliğine, ne de kötülüğüne karışan bu çoban, sürüsünü alır, hiç kimsenin gitmediği kupkuru dağlarda, hayvanlarını otlatıp gelirmiş. Bu durumu herkes gibi, Düzgünün babası da merak eder. Bir gün, gizlice oğlunu takip eden babanın, gördükleri karşısında ağzı bir karış açık kalır. Çünkü Düzgün, elindeki sopası ile ağaçlara vurduğu vakit, onlar yemyeşil olmakta ve hayvanlar da, bunları yiyerek karınlarını doyurmaktadır! Baba, hayretler içerisinde, şaşkınlıktan ne yapacağını düşünürken, oğlu tarafından görülür.

Kerametinin ortaya çıkmasından çok utanan Düzgün, sürüyü bırakıp kaçar ve bir daha onu hiç

gören olmaz. Bütün aramalar boşa çıkar.

Bugün, kendi ismiyle anılan tepede, onun türbesini kimler ziyaret etmez ki ...

Efsanemizin bir başka varyantı ise şöyledir: Yine çobanlık yapan Düzgün, hayvanlarını otlatmak için dağa götürür. Otlayan hayvanlardan birinin garip hareketlerde bulunması çobanın dikkatini çeker ve oraya gittiğinde babasını (Kureyş) görür. Duruma çok üzülen Düzgün, oralardan kaçar ve bir daha görülmez.

İsmi, bölgenin duâ ve bedduâlarına kadar geçen Düzgün Baba'yı, çevre il ve ilçelerden ziyaret etmeyen kalmamış gibidir. Hastalar, dertliler, çocuğu olmayanlar, buraya gelip, kurban keserek, Allah'a duâ ederler.

37. KIRKLARIN ABDALI

Velîler, umûmiyetle olağanüstü işler yapıp keramet gösterdikleri için, diğer insanlardan daha farklı bir özelliğe sahiptirler. Ancak, onların bu üstünlüğünü fark edip de saygı gösterenlerin yanında, bazıları da vardır ki, onlardaki sırrı çözemeyip, bu kişileri "deli" diye nitelerler.

İşte, Tunceli ilimizin Çemişgezek ilçesindeki Munzur Dağı'nda bulunan Kırklar Ziyaretinin yanında da, böyle bir kimse yaşamaktadır. Kendisini, o ziyaretgâhın sahibi olarak gösteren bu kişiye, halk tarafından "Budala" ismi verilir.

Çevrede yaşayan insanlar, Budala Abdal ile ilgili olarak, çok değişik hadiseler anlatırlar. Bu hadiselerden birisi de, Çemişgezek'e bağlı Koçoğlu köyünden Cırro Mustafa'nın başından geçmiştir.

Anlatıldığına göre, günlerden bir gün, Cırro

Mustafa, dağ keçisi avına çıkar; yolda Budala ile karşılaşır. Karşılıklı hoş-beşten sonra, Budala:

"Mustafa, senin ava çıktığını biliyorum. Bak, şu mağarada bir keçi yatmaktadır, o, senin kısmetin. Onu al, götür. Fakat, bundan sonra, sakın ha, ava çıkmayasın" der.

Cırro Mustafa, buna söz vererek, mağaradaki keçiyi alıp, tekrar köyüne döner. Aradan, beş-on gün geçer, Mustafa, hiç ava çıkmaz. Fakat, bir gün, arkadaşlarının dağa keçi avlamaya gittiklerini görünce, kendisine hâkim olamayıp, verdiği sözü unutarak, o da arkadaşlarına katılır, hep birlikte yola çıkarlar. Bunlar, biraz yol aldıktan sonra, uzaktan Budala gözükür ve avcılara seslenir:

"Mustafa da yanınızda mı?"

Mustafa, hemen arkadaşlarının arkasına saklanıp, kendisini gizlemelerini söyler. Onlar da:

"Hayır, Mustafa bizimle gelmedi," derler.

Bunlar, yine yollarına devam ederler. Fakat, Biraz ilerledikten sonra, yukarıdan, Cırro Mustafa'nın üzerine öyle bir çığ düşer ki, yer yerinden oynar. Çığ ile birlikte yuvarlanan Mustafa'yı arkadaşları güç belâ kurtarırlar. Fakat, ağır bir şekilde yaralanan Mustafa, çok geçmeden ruhunu teslim eder.

Mustafa, verdiği sözü tutmamanın cezasını canı ile öderken, Budala'yı da, o günden sonra hiç gören olmaz!

38. CAN BABA

Anadolu'ya Orta Asya'dan, bir çok velî gelmiştir. Bu velîler, bazen Konya'ya, bazen Eskişehir'e, bazen Kırşehir'e, bazen de Tunceli ilimizin Hozat ilçesine bağlı Karabalar (Bargini) köyüne yerleşmişlerdir.

Anlatıldığına göre, Karadonlu Can Baba ismindeki velî, Hacı Bektaşî Velî ile birlikte, Horasan'dan gelmiş ve Tunceli bölgesine yerleşmiştir. Bazen onun kerametleri, bazen çevresindeki insanların artması, Diyarbakır Beyini kıskandırmış ve Can Baba'yı, önce hapsettirmiş, daha sonra da onun ölmesi için zehir vermiştir. Ancak, Can Baba, burada kerametini bir daha göstermiş ve nasıl Ercişli Emrah'ın içtiği zehir ağzından mavi bir duman şeklinde çıkmışsa, burada da, bal şekline dönüşmüş; Can Baba da, bunu bir tabağa akıtmıştır. Keramet, Bununla da bitmemiş, tabaktaki balı ihtiyar bir adam yiyince, tıpkı masallarda olduğu gibi, birden değişmiş ve on beş yaşında bir delikanlı olmuştur.

Bütün bu kerametleri gören Diyarbakır Beyi, onu serbest bırakarak, özür dileyip, köyüne gönderir. Orada bir müddet yaşadıktan sonra, Hakk'ın rahmetine kavuşan Can Baba'yı, öldüğü yere defnederler.

Daha sonra, bu ermiş kişinin mezarı, yöredeki insanlar tarafından, değişik gayelerle ziyaret edilir.

III. MECNUNLAR İLE İLGİLİ EFSANELER

39. DELİ MUSTAFA

Bugüne kadar, deliler üzerine çok şeyler yazılıp söylenmiştir. Bu kişiler, bazen bir fıkranın; bazen bir halk hikâyesinin, masalın birinci derecede kahramanı olmuştur. Ancak, derin halk düşüncesi, bunları bazen hikâyelerden, fıkra tiplerinin içerisinden alır ve efsane dünyamızdaki ermişlerle birleştiriverir.

Harput'ta bazen çıplak, bazen de gariplikleri ile tanınan Mustafa'yı, çevresinde hemen hemen herkes bilir ve onunla ilgili, çok değişik hikâyeler anlatırlar. Bunlardan birisi de şu şekildedir:

Harput'tan bir zât, Hicaz'a gitmek için hazır-

lıklar yapar ve günler süren yolculuktan sonra Kâbe'ye ulaşır. Orada, Hac farizasını yerine getiren kişiye, tanışmış olduğu bir arkadaşı şaşılacak bir soru sorar:

"Hacım, Harput'da, bizim, bir Deli Mustafa'mız var, sen onu tanıyor musun?"

"Tabiî, elbette tanırım Deli Mustafa'yı,"

"Öyleyse, benden ona, selâm götür," der ve vedalaşırlar.

Harputlu hacımız, memleketine döndüğünde, herkes gibi, Mustafa da onu ziyarete gelir. Halhatırdan sonra, selâmı unutan Hacı'ya, Mustafa:

"Hani, bana bir selâm gönderilmişti, onu neden söylemiyorsun?" der.

O zaman Hacı, bunun ermiş bir kişi olduğunu anlar ve mahcubiyetini ifade eder.

40. TAM BABA

Mezarı, Eski Malatya (Battal Gazi)'ya bağlı İmamlı köyünde bulunan Tam Baba, çevre tarafından deli olarak bilinmektedir. Aslında, ulu bir şahıs olan Tam Baba'nın kerametlerini kimse farkedemez ve fırsatını buldukça onunla eğlenir; yaptıkları işlerden dolayı alay ederlermiş.

Yine bir gün, Tam Baba'nın yanına bir adam gelerek, onunla alay eder, lâubalı bir şekilde konuşur. Bu duruma çok üzülen Tam Baba:

"Sen elinle, ayağınla konuşacak kadar oldun mu?" diye sorar.

Adam, bu soru üzerine hiçbir cevap vermeyerek, oradan ayrılıp gider. Aradan birkaç gün geçince, yine Tam Baba ile karşılaşır. Bakar ki, Tam Baba, kendisinin dahi yapamıyacağı ağır bir işe girmiş! Adam yine, eğlenmek bahanesi ile:

"Sende, bu işi yapabilecek kadar güç var mı?" diye sorar.

Artık, bu sözlere tahammülü kalmayan Tam Baba da:

"Eğer, gücümü görmek istiyorsan, eşeğime bin ve gözlerini kapa," der.

Bunların ikisi birlikte, bir eşeğe binip, gözlerini kapatırlar. Tam Baba:

"Aç gözünü," dediğinde, adam gözlerini açar ki, bir de ne görsün? Abdulvahap Gazi'nin türbesinde değiller mi? Hayretler içinde kalan adam, ne yapacağını şaşırmıştır. Artık, onun ulu bir kişi olduğuna kanaat getirerek:

"Efendim, Cuma namazına geç kalıyoruz," der.

Bunun üzerine tekrar ikisi birlikte eşeğe binerler ve gözlerini açıp kapama anında, Eski Malatya'daki Ulu Cami'in önüne gelirler.

Adam, yaptıklarına pişman olarak, o günden sonra, Tam Baba'ya büyük saygı gösterir...

IV. HZ. HIZIR İLE İLGİLİ EFSANE

41. HZ. HIZIR

Türk destanlarının ak saçlı ihtiyarı, islâmiyetin kabulünden sonra, efsane dünyamızda Hz. Hızır olmuş ve karadaki insanların imdadına yetişen, onlara iyilik yapan birisi olarak anlatılmaya başlanmıştır. Zaten; "Her geceyi kadir, her geleni Hızır bil," sözü ile Hz. Hızır'ın kimliği, âdeta saklanmıştır. Bugün, Türk dünyasının her bölgesinde bilinen Hz. Hızır ile ilgili efsanelerden biri de Elazığ ilimizin Keban ilçesinde anlatılmaktadır. Efsane, kaynak şahısımızın ağzında şu şekildedir:

"Annem, küçüklüğümüzde anlatırdı. Fehmi isminde bir komşumuzun hanımı, günün birinde, bahçeye salatalık toplamaya gider. Salatalıkları toplayan kadın, döndüğünde, elinde bir deste otu olan, ak sakallı bir ihtiyar ile karşılaşılır. Adam buna:

"Kızım, eteğindeki salatalıklardan, bana bir

tane verir misin?" der.

Kadın, adamın yüzüne bile bakmayarak:

"Çekil karşımdan, ben seninle uğraşamam," der.

Adam, bunun üzerine, yine kadına dönerek:

"üç gün, üç gece can çekişesin. Yatağının üç köşesine üç adam otursun, yine de figanından durulmasın," diye bedduâ edip gider.

Bu konuşmalara şahit olan bir komşu çocuğu, bahçeden kopardığı bir salatalığı, götürüp ihtiyara uzatır. Çocuğun bu hareketini çok beğenen ihtiyar, ona:

"Oğlum, sen kötülük nedir bilmeyesin, salatalığın da sürekli artsın, hiç eksilmesin," der.

Bu hadiseden bir süre sonra, Fehmi'nin hanımı hastalanır, yataklara düşer. üç gün boyunca ağlayıp figân eder. Yatağının üç köşesine üç insan oturur, fakat onun sesini susturamazlar. O yine, bağırıp çağırır ve kendisini yerden yere vurur, en sonunda da ölerek, yaptığı kötü davranışının cezasını çeker.

İhtiyara salatalık veren çocuğun bahçesindeki salatalık ise, o günden sonra hiç bitmek bilmez. Bunların bahçesinde, yaz-kış, sürekli salatalığın olması, komşularının dikkatini çeker ve gidip sorarlar. Bahçenin sahibi de çocuğunun yaptıklarını bir bir anlatır. Anlatır anlatmaya da, o günden sonra da bahçedeki salatalıkların hepsi yavaş yavaş kurumaya başlar.

V. MEŞHUR KAHRAMANLAR İLE İLGİLİ EFSANELER

42. ABDULVAHAP GAZİ

Fırat Havzası, Battal Gazi ve silah arkadaşlarının hikâyelerinin, kahramanlıklarının, destanlarının, efsanelerinin en çok anlatıldığı bölgelerimizden birisidir. Bazen Battal Gazi'ye türbelik görevi yapan, yakın silah arkadaşlarını bağrında barındıran bölgemiz, onların kahramanlıklarının anlatıldığı, kerametlerinin gösterildiği yerlerdendir.

Elazığ'ın Baskil ilçesinden, Fırat nehrinin kenarına doğru indiğimizde, Abdulvahap Gazi ve onun menkabeleri ile hemen karşılaşıveririz.

Abdulvahap Gazi, Hz. Peygamberin sancaktarıdır. Günün birinde Hz. Peygamber, Malatya'yı kastederek:

Bir gün gelecek, benim neslimden biri o diyarları fethedecek" der.

Abdulvahap Gazi, çok merak edip sorar:

"Yâ Resulullah, o devri kim görecek?"

"Bana, bu soruyu kim sorduysa, o görecektir," der.

Abdulvahap Gazi, Battal Gazi'nin de zamanında yaşamış olup, bir rivayete göre, üç yüz yıldan fazla, bir ömür sürmüştür. Bizanslılarla yapılan bir savaşta şehit düşen ve türbesi, daha sonra, bir ziyaret yeri olan bu velînin, aslında bir mezarı yoktur.

Ziyaretçiler, burada kurban keserler, yiyip içtikten sonra da artanını fakir- fukaraya dağıtırlar.

Bu türbeye gelenlerin, inanışa göre, mutlaka şifa buldukları görülmektedir. Hatta, Manisa'dan gelen bir hasta da, Abdulvahap Gazi'nin kerametini, şu şekilde anlatır:

"Ben, uzun senelerden beri hasta olarak yatmaktaydım. Derdime, hiç bir doktor çare bulamayıp yatağımda ölümümü beklerken, bir rüya gördüm. Rüyamda, isminin Abdulvahap Gazi olduğunu söyleyen bir ihtiyar, hastalığımın geçtiğini ve kendisinin türbesini ziyaret etmemi söyledi. Sabah kalktığımda, hiç bir hastalığımın kalmadığını ve sapasağlam olduğumu gördüm. Bu hadiseye, başta ben ve ailem olmak üzere herkes çok şaşırdı. Sonra da, araya araya, Malatya'da türbesini bularak, ziyaret ettim," der.

43. HASAN GAZİ

Malatya ve çevresinde, en çok anlatılan efsanelerden birisi de, hiç şüphesiz, Battal Gazi, onun yakın silah arkadaşları ile ilgilidir. İşte, Hasan Gazi de, onun amcası, aynı zamanda da kayınbabasıdır. Bu zât, Bizanslılarla yapılan bir savaşta, Darende'nin hemen yakınında bulunan bir tepenin üzerinde şehit düşer. Türbesini de, şehit olduğu yere yaparlar.

Destanlarımızdan, halk hikâyelerine, masallarımıza kadar her metin türünde gördüğümüz, ölüp-dirilme motifi, burada da yer almaktadır. Hasan Gazi de diğer ermiş insanlarda görüldüğü gibi türbesinden çıkar; işlerini yaptıktan sonra, tekrar yerine girer. Marias da türbesinden çıkıp yiğitlerine yardım etmemiş miydi? Kıbrıs Barış Harekatı sırasında, Silifke civarında bulunan dağdan o tarafa doğru giden mavi ışığı kim göndermişti?

Rivayete göre Hasan Gazi her sabah, erkenden türbesinden çıkar; abdest almak için, tepeden aşağıya iner ve abdestini aldıktan sonda da tekrar türbesine girermiş.

Bu hadiseye, köyden şahit olan insanların sayısı oldukca fazladır. Yine bir gün, çevre köylerden gelen bir adam, tepenin eteğinde, ak sakallı

bir ihtiyarın abdest aldığını görür. Adam şaşırıp, kim olduğunu öğrenmek için, peşinden gider. Yukarıya çıktıklarında, ihtiyar, türbesinin içerisine girerek, namaza durur. Dışarıda bekleyen köylü, aradan uzun bir sürenin geçmesine rağmen, ihtiyarın hâlâ çıkmadığını görünce, o da içeriye girer. Girer, ama ortalıkta hiç kimse yoktur.

Bu hadise, o günden sonra, her gün tekrar edilir. Köylü, her sabah aşağıya inerek, ak sakallı ihtiyarın abdest alışını ve yukarıya çıkışını seyreder.

Günler, böyle devam edip giderken, bizim köylü de, artık içindeki sırrı saklayamaz olur. Daha sonra da, yavaş yavaş çevresindekilere anlatmaya başlar. Başlar, ama o günden sonra da, bir daha Hasan Gazi'nin abdest aldığını göremez.

"Belki bugün, belki yarın, belki bir başka gün gelir" diye bir yıl boyunca bekler, ama bu bekleyiş boşunadır...

44. BATTAL GAZİ (I)

Destanlarımızın bir kısmında, kahramanlar, öldükten sonra bozkurt, mavi ışık, ya da yine eski halleriyle, tekrar dünyaya gelirler. Bunların dirilmelerinin en büyük sebebi de, savaşta zor durumda kalan yiğitlere yardım etmek içindir. İşte, bu sebep le, muharebeler üzerine efsaneler anlatılmış, yenilmek üzere olan askerler, tıpkı Kore ve Kıbrıs Barış Harekâtı'nda olduğu gibi, gökten inen bir ışık veya bulut sayesinde, durumu kendi lehlerine çevirmişlerdir.

İşte, Malatya ilimizin Battal Gazi'si de benzer bir hadiseye şahit olmuş, ölen bir insanın tekrar nasıl dirildiğini kendi gözleri ile görmüştür.

Anlatıldığına göre, günlerden bir gün Battal Gazi, yine Kayseri'ye gidip savaşa başlar. Neticede, Battal Gazi ve iki arkadaşı, iyice sıkıştırılır. Uzun süren bir çarpışmadan sonra, iki arkadaş şehit düşer; Battal Gazi de tek başına savaşmak zorunda kalır. O, tek başına düşmanlara karşı koymaya çalışırken, bir anda, ayağı kayıp düşer. Fırsatı ganimet bilen düşman askeri, kılıcını çekip de tam Battal Gazi'yi öldüreceği sıra, arkadan, şehit düşen asker kalkıp, kılıcını çekerek düşmanı öldürür; sonra da, tekrar yerine giderek yatar.

Bu hadiseden sonra, Battal Gazi de, herkes gibi, şehitlerin ölmediğine, onların kahramanlıklarının, her zaman yaşadığına gözleri ile şahit olur.

45. BATTAL GAZİ (II)

Sihirli, ya da olağanüstü tükürüğü, masallarımızdan halk hikâyelerine kadar, hemen hemen her türde görmemiz mümkündür. Bazen, yılanın bir kere ağzına tükürmesiyle, kahraman, kuş dillerini öğrenir; Arzu, şiir söyleyemediği için üzüler. Kamber'in ağzına tükürünce, o da şiir söyleme meziyetine sahip olur. Zümrüdü Anka, kahramanın bacağından kopardığı eti, yine tükürüğü ile yapıştırır. Veliler, ulu kişiler, hasta olan çocukların ağrıyan yerlerine, üfleyip tükürerek, onu iyileştirirler. Malatyalılar ise, bu olağanüstü husûsiyeti, en büyük kahramanları olan Battal Gazi'ye hemen maledivermişlerdir.

Anlatıldığına göre, bir savaş esnasında, karşı taraftan bir pehlivan ile dövüşmeye başlar. Bunların ikisi de yenilecek gibi değildir. Uzun mücadelelerden sonra, bir anlık ihmal yüzünden, Battal Gazi'nin arkadaşının, bir bacağı, düşman tarafından kesilir.

Battal Gazi, arkadaşının bacağını alıp, tekrar eski yerine koyduktan sonra, yaralı yeri, dili ile yalar. Bacak, hemen iyileşip, eskisinden daha sağlam olur! Asker, hiçbir şey olmamış gibi kalkar, yine cengine devam eder.

46. KÖROĞLU VE BİNGÖLLER

Halk şiirimizin yiğit sesi Köroğlu, bütün Türk dünyasında olduğu gibi Bingöl'de de tanınmakta ve hikâyelere olduğu kadar efsanelere de konu olmaktadır. Bingöller, Köroğlu ve "âb-ı hayat", âdetâ ayrılmaz bir üçlü gibi anlatacağımız efsanede de dikkati çekmektedir:

Köroğlu, bir gün Bingöl Dağlar'ında gezerken bir gölcükte atını sular. Akşam olup yatınca rüyasında, kıratını suladığı gölün bir "âb-ı hayat" olduğunu görür. Sabah kalkınca babasına koşar ve rüyayı yorumlamasını söyler. Babası rüyasını hayra yorunca atlarına atladıkları gibi dağlara koşarlar. Kıratın içtiği gölün bulunduğu yere gelirler ki, ne görsünler! Göl, bin parçaya bölünmüş...

Ebedî hayata kavuşmak arzusuyla günlerce ölümsüzlük suyunu ararlar. Ne var ki, bütün aramaları sonuçsuz kalır. Çaresiz, aramaktan vazgeçerler.

Ancak, gölün bin parçaya bölünmesi Köroğlu ve babasının yöreye "Bingöl" ismini vermelerine sebep olur. O günden sonra önce dağlara ve göllere, daha sonra da şehir merkezine "Bingöl" ismi verilir. Köroğlunun "âb-ı hayat" gölünden su içen aygırının ise hâlen bu dağlarda yaşadığı ve her yıl gölden çıkarak bir kısrakla çiftleştiği rivayet edilmektedir.

47. SULTAN MURAD

Malatya ilimiz, efsanelerle dolu bir şehirdir. Yörenin camiiyle, hanıyla, hamamıyla, köprüsüyle, vs. ile ilgili olarak, bir birinden güzel efsaneler anlatılmıştır. Hele hele, Eski Malatya (Battal Gazi), bu yönüyle, hepsinden ilerdedir.

İşte, bu efsanelerden birisi de, Sultan Murad ile ilgilidir. Anlatıldığına göre; Eski Malatya'da çok sayıda ermiş insan yaşamıştır. Bunlar, Allahın yardımıyle keramet gösterirler, darda kalanlara yardım ederler. Bir gün, savaşı kazanan Sultan Murad, Eski Malatya'ya gelmek üzere yola çıkar. Onun geleceğini duyan bütün halk, karşılamak için hazırlıklar yaparlar. Ancak, bu karşılamaya, orada bulunan ermişlerden birisi katılmaz. Diğer taraftan, yoluna devam eden Sultan Murad, nihayet Murad nehrine gelir ve oldukça derin olan suya atını sürerek:

"Sen Fırat, ben Murad," der.

Fakat, tam atının geçeceği yerde, bir girdaba yakalanır. Bütün gayretine rağmen kurtulamaz. Artık, boğulmayı göze alan padişahımıza, o sırada bir el uzanır (bu, Eski Malatya'da yetişen velîlerden birisidir, fakat Sultan Murad tanımaz). Son anda

ölümden kurtulan Sultan Murad, Eski Malatya'da büyük bir törenle karşılanır. Padişah, gelenleri gözden geçirdikten sonra:

"Aranızda, beni karşılamaya gelmeyenler de var mıydı?"

"Efendim, ne kadar ısrar ettiysek de, falanca adam gelmedi."

Sultan Murad, o adamı bularak:

"Sen, niçin beni karşılamaya gelmedin?"

"Efendim, ben gelmiştim,"

"Hayır, gelmemişsin,"

"Pekiyi, suya düştüğünde, elinden tutup, seni karşı tarafa geçiren kimdi? O, ben değil miydim? Ben gelmeseydim, sen boğulacaktın," der.

Padişah, o zaman anlar ki, kendisini kurtaran el, bu şahsa aittir....

VI. YER ADLARI İLE İLGİLİ EFSANELER

48. BİNGÖL

Doğu Anadolu'muzun küçük, fakat şirin bir şehri olan Bingöl'ün ismi üzerine pek çok efsane anlatılmaktadır. İlk örneklerini Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde gördüğümüz bu efsanelerin büyük bir kısmı "âb-ı hayat" ile ilgilidir. Aradan yüzyıllar geçmesine rağmen Evliya Çelebi'nin eserine aldığı efsaneleri aynı güzelliği ile dinlemek ve derlemek, bugün de mümkündür. İşte bunlardan biri:

Ailesinin rızkını temin etmek için ava çıkan avcı, bir müddet dolaştıktan sonra gökyüzünde bir kuş görür. Nişan alıp tüfeğini ateşler. Vurduğu kuşu karısına kolaylık olması için hemen yanında bulunan gölcükte yıkar, temizler ve heybesine kor.

Avcı, günü hoş geçirmenin sevinciyle

karısına kuşun temiz olduğunu ve hemen pişirebileceğini söyler. Karısı, heybeyi açıp kuşu almak ister; fakat kuş canlanıp uçar, gider.

Bu duruma önce bir anlam veremeyen avcı, sonunda durumu anlar: Kuşu yıkadığı göl, "âb-ı hayat"tır. Hemen dağlara koşan avcı, kuşu yıkadığı gölün yerinde binlerce gölün peydâ olduğunu şaşkınlıkla seyreder. Bir o göle, bir bu göle koşar. Fakat, nafile çırpınır. İnsanları ölümsüzlük arzusuyla yıllarca peşinden koşturan "âb-ı hayat" bu sefer de kaybolmuştur.

İşte, bu hadiseden sonra göllerin bulunduğu dağlık kesime Bingöl ismi verilmiştir. Önceleri dağların ve göllerin ismi olan bu kelime, efsanelerin de yaygınlığı sebebiyle 1945 yılından itibaren şehir merkezinin de ismi olmuştur.

Efsanedeki avcının yerini bazen halk şiirimizin gür ve güçlü sesi Köroğlu almaktadır. Halk muhayyilesi efsanenin inandırıcılık özelliğini kuvvetlendirmek ve unutulmamasını sağlamak gayesiyle, Bingöl ile Köroğlu arasında derin bir ilgi kurmuş olsa gerektir.

49. KRAL KIZI

Bingöl'ün Genç ilçesi yakınlarında harabe bir yapı vardır. Halka sorarsanız bu yapının çok eski zamanlarda yaşamış Dara Hini adlı bir kralın sarayı olduğunu söylerler.

Çok eski zamanlarda Genç'te bir kral yaşamaktadır. Bu kralın çok, ama çok güzel bir kızı vardır. Kral, kızının güzelliğine zarar gelmemesi için bir kale ve ortasına da bir saray yaptırır. Şimdi bu kale ve saray yıkıntılarında kralın hazinesi olduğu rivayet edilmektedir.

Altınları bulmak için bu kale yakınındaki bir mağaraya giren bir kişi, hazineyi bulup dışarı çıkarmak ister. Ancak, altınlarla beraber bir türlü kapıyı bulamaz. Altınları bırakınca, kolayca kapıyı bulabilmektedir. Bu adam, mağaradan eli boş çıkmak istemez ve ağzının içine birkaç altın saklayarak çıkmayı dener. Fakat yine mağaranın kapısını bulamaz.

Sonunda çaresiz hazineyi bırakarak dışarı çıkar. O gün, bugün kralın hazinesi bir türlü mağaradan çıkarılmamıştır. Artık, kimse de bu hazineyi çıkarmaya cesaret edememektedir.

50. NADİR

Malatya ilimize bağlı Darende ilçemiz, içinde birçok padişah ve devlet adamlarımızın yetiştiği güzide kazalardan birisidir. Elbette, böyle bir şehir de efsanelerde, hikâyelerde yer alacak; türkülere, destanlara konu olacaktır. Biz, burada sadece, şehrimize bağlı bir köyün efsanesini anlatmakla yetineceğiz.

Hiç şüphesiz, her ilin, ilçenin, köyün ismi ile ilgili, birbirinden güzel efsaneler vardır. Bunlar arasında, Nâdir köyümüzün, bu ismi almasının da, şöyle bir efsanesi vardır.

Darende ilçemize beş kilometre uzaklıkta bulunan, adı geçen köyü, günün birinde, on altı padişah birden ziyaret eder. Bunlar, bir araya gelip derin sohbetlere daldıkları sırada, içlerinden birisi, bu muhteşem tabloya bakarak:

"Böyle, on altı padişahın bir araya gelmesi, çok nâdir olur," der.

İşte, o günden sonra, bu köyün eski ismi unutularak, Nâdir ismiyle anılmaya başlanır.

51. ŞEREF MEYDANI

Bingöl-Solhan arasında kırkıncı kilometrede bir abide vardır. İsmine "Şüheda Abidesi" denir. Abidenin bulunduğu alana da Şeref Meydanı denmektedir. Efsanemiz bu meydanın ismini alış sebebini açıklamaktadır.

Ruslar, Birinci Dünya Savaşı sırasında doğu illerimizden Kars, Erzurum, Erzincan ve Muş'u işgal edip Bingöl yakınlarındaki "Eşek Meydanı" na kadar gelirler. Bu ovada çok kanlı çarpışmalar olur.

Türk birlikleri orman içinde mevzilenirler. Rus birliklerinin ağır toplarından ormanı ateş alınca karşılıklı süngü muharebesine girmek zorunda kalırlar. Çok zâyiat vermelerine rağmen, Rus birliklerini geriye püskürterek büyük bir zafer kazanırlar.

İşte bu kanlı muharebelerden sonra "Eşek Meydanı"'na Şeref Meydanı ismi verilir ve orada şehit düşen askerlerimiz için de "Şüheda Abidesi" inşâ edilir.

Aynı çatışmalar sırasında Rusların ortada kalan cesetlerine kartalların saldırdığı ve bu hareketlerin taklidinden de kartal Oyunu'nun ortaya çıktığı söylenmektedir. Kartal Oyunu, yörenin timsali olan bir halk oyunudur.

52. YARALI KURT

Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusların gelebildikleri son noktada bir köy vardır. Merkez ilçeye bağlı olan bu köyün ahalisi ordumuzla birleşerek Rusları bir adım daha ileri bırakmazlar. Çoban Taşı adlı bu köye, isim verilişinin efsanesi de ilgi çekicidir. Çünkü, Ergenekon Destanı'ndan izler taşımaktadır.

Bingöl'ün köylerinden birinde bir çoban yaşarmış. Garip çoban ağasının korkusuyla her akşam koyunları sayarak ağıla koyar, ondan sonra yatarmış.

Aradan uzun bir zaman geçer. Çobanın koyunlarından birisi her gün sürüden ayrılmaya ve geç kalmaya başlar. Bu durum uzun süre devam edince çobanın dikkatini çeker. Bunun sebebini öğrenmek için koyunu takip etmeye başlar. Koyun, bir müddet gittikten sonra bir mağaraya girer. Çoban da arkasından mağaraya girince gördüklerine inanmaz. Çünkü, koyun mağarada yaralı bir kurdu emzirmektedir. Koyun, kurdu emzirdikten

sonra, mağaranın üzerinde bulunan kayalığın üstü ne çıkar; etrafı gözden geçirdikten sonra tekrar sürüye katılıp köye döner. Koyunun kurdu emzirmesi, kırt iyileşene kadar sürer ve çoban da devamlı onları takip eder.

Koyunun, can düşmanı kurda yaptığı iyiliği duyan köylüler bu mağaraya ve hemen yakındaki köye "Çoban Taşı" ismini verirler. Aynı zamanda, bu kayalık ve mağaranın ortasından bir yol geçtiğine de inanılmaktadır.

53. GELİN TEPESİ

Gelin Tepesi, Malatya ilimizin Darende ilçesine bağlı Ağılyazı köyünün Halacaören mezrasının karşısında bulunmaktadır. Bu tepe, "At Tepesi" ismi ile anılmaktadır.

Her yerde olduğu gibi, Malatya ilimizde de, iki gelin alayının karşılaşması iyi sayılmaz. Acı bir tesadüf sonucu karşılaşıldığı zaman da ya kan dökülür, ya da iki taraftan birisi taş kesilerek, efsanelere, türkülere, ağıtlara konu olur. Yukarıda belirttiğimiz tepenin de, böyle bir efsanesi vardır.

Rivayete göre, uzun seneler önce, adı geçen tepenin önündeki düzlükte, iki gelin alayı karşılaşır. Bunlardan birisi, Elbistan tarafından gelin getirmekte, diğeri de oraya gelin götürmektedir. İki alay, burun buruna gelince, önce, birbirlerine yiğitliklerini göstermek için, ok atıp, cirit oynarlar. Fakat, bu eğlence, uzun sürmez ve yerini kavgaya bırakır. Kavga, gittikce büyür; büyüdükçe de iyice kızışır ve sonunda kan gövdeyi götürür. Neticede, iki gelinden başka, hayatta hiç kimse kalmaz. Bunlar da, birbirlerinin yüzünü görünce:

"Aslında, uğursuzluk sendeydi,"
"Hayır, bende değil, sendeydi,"

Derken, bunlar da başlar kavgaya. Döğüşe döğüşe, tepenin başına kadar çıkarlar. Çıkarlar, fakat birbirlerinde de, hâl kalmamıştır. Oraya vardıklarında, ikisi de cansız düşerek, ruhlarını teslim ederler.

Daha sonra, ölenlerin yakınları gelip, orada bulunan bütün ölüleri götürürler. Ancak, tepede ölen iki gelini, öldükleri yere; atlarını da tepenin düzlüğüne defnederler.

Çevrede bulunan köy sakinlerinin anlattıklarına göre, bu hadiseden sonra, her yıl, harman zamanında, o tepeden üç gün üç gece boyunca, bir ışık yanarmış.

Bazıları ise, ölen iki gelinin, mezarlarından çıkarak, bu tepenin başında ağıt söylediklerini görürler. Anlattıklarına göre, bir araya gelen gelinler, şu ağıdı söylerler:

Gün vurmuştu, tepelerin üstüne
Güvenilmez, bu zamanın dostuna,
Oyun idi, olur mu can kastına?
Uy..., uy..., zâlim kader,
Bu acı, ahrete kadar gider.

Gelin olduk biz de, gün görek deyi,
Kılıçtan geçti, hem ağası, hem beyi,
Hani sağdıç, hani cifte güveği?
Uy..., uy..., zâlim kader,
Bu acı, ahrete kadar gider.

54. KIRKLAR DAĞI

Kırk sayısı, Türk destanlarından masallarına, halk hikâyelerine kadar, bütün türlerde işlenen , en önemli motiflerden birisidir. Kahramanın yanında, her zaman kırk yiğit, hanımın yanında ise, kırk kız vardır. Bir iş yapılırken, kırk gün mühlet istenir; düğünler kırk gün, kırk gece sürer. Fakat, bunun yanında, bazen de, menfi yönde, kırk haramilere, kırk hırsızlara rastlarız. İşte, aşağıda da, bunun çok güzel bir örneğini görmekteyiz.

Anlatıldığına göre, bir kumandan, kırk askeri ile birlikte, Roma ve Bizans İmparatorunun hazinesini çalar. Bunlar, dağları, tepeleri aşarak, Çemişgezek ilçemize gelir, Munzur Dağı'na saklanırlar. Burada, bir süre saklandıktan sonra, kumandan ile kırk askeri arasında bir anlaşmazlık çıkar. Gitgide büyüyen kavganın neticesinde, kumandan, askerlerinin hepsini öldürüp, oraya defneder. Ancak, hazinelerle birlikte kaçmanın çok zor olacağını düşünerek, onları da, askerlerin bulunduğu mezarların yanına gömer.

Zamanla, bu mezarların bulunduğu yere yakın bir mağaradan su çıkar. Öyle ki, bu su, pınar haline gelir ve hiç akıntısı olmamasına rağmen, ne kadar kullanılırsa kullanılsın, hiç azalmaz, öyle durur.

Halk, kırk mezarın yanında, bir de, suyu hiç eksilmeyen pınarı görünce, orada bir olağanüstülüğün olduğunu anlarlar. O günden sonra, bu bölgeye "Kırklar" ismini vererek, orayı bir ziyaret yeri olarak kabul ederler.

Çocuğu olmayan kadınlar, Perşembe günleri, "Kırklar Dağı" nı ziyaret edip kurban keserler; suyu hiçbir zaman eksilmeyen pınardan su içerek, en kısa zamanda, çocuklarının olacağına inanırlar.

55. TÜMENTEPE ZİYARETİ

Elazığ ve Malatya illerimiz birbirinden ayıran Fırat nehrinin doğu yakasında yüksekçe tepeler, kayalar vardır. Bu tepelerde, bazen de, tepelerin başında kesilmesi yasak olan mukaddes ağaçlar ve bunların efsanelerine hemen hemen hepimiz şahit olmuşuzdur.

Bu, içinde insan mevtasının bulunmadığı mezarlardan birinin ziyareti de, Elazığ'ın Baskil ilçesine bağlı Harâbekayış köyü yol güzergâhından yirmi kilometre, uzaklıkta bulunan, "Tümentepe"'ye gittiğimizde, orada, bir mezarın, türbenin olmadığını görürüz. Adı geçen yerde, mezara benzeyen, taşlarla çevrilmiş bir şekille karşılaşırız.

Haftanın, Cuma ve Cumartesi günleri, yağmur duâsı için ziyaret edilen bu tepe, o günlerde âdeta şenlenir. ziyafetler verilir, yemekler yenir ve tepeden henüz daha aşağıya doğru inildiğinde, yağmur bulutları, yavaş yavaş kendisini gösterir; gök gürlemeye başlar..!

56. ZİYARET TEPESİ

Güzel yurdumuzun her köşesinde, her ilinde, ilçesinde, bucağında, hatta köyünde bir ziyaret yeri vardır. Bu ziyaret yeri, bazen bir ağaç, bazen bir türbe, bazen de bir tepedir.

Tunceli ilinin Pertek ilçesine bağlı Pınarlar nahiyesinin Çakasu köyünde, vaktiyle dinine bağlı, başkaları hakkında kötülük düşünmeyen, temiz kalpli bir ihtiyar yaşamaktadır. Günün birinde, bu ihtiyar, hastalığa yakalanır. Öylesine iyi niyetli olan bu ihtiyar, kendinden çok çevresindekileri düşünür. Düşünür de, kendi derdine başkalarının yakalanmaması için, sürekli Allah'a duâ eder; ama, yine de içi rahat etmez ve bir süre sonra hayvanlarını da alarak, köyün yakınındaki bir tepeye çıkar. Bir müddet sonra da hiç kimsenin haberi dahi olmadan, oracıkta ölüverir.

İşte, bu dini bütün insanın öldüğü yer, daha sonra sevenleri tarafından, bir ziyaret yeri haline getirilir. Bugün, adı geçen yer, çevredeki insanlar tarafından sürekli ziyaret edilmekte, hastalıklarından kurtulmak için de Allah'a yalvarılmaktadır.

VII. ÇEŞİTLİ İŞARETLER İLE İLGİLİ EFSANELER

57. KÖROĞLU'NUN TOPUZU

Anadolu'da olduğu kadar, diğer Türk boyları arasında da tanınan, hakkında destanlar, hikâyeler, efsaneler anlatılan Köroğlu ile ilgili olarak nasıl, Bingöl ve âb-ı hayata bağlı hikâyeler anlatılıyorsa, onun en büyük dostu, arkadaşı Kırat ve topuzuyla ilgili olarak da, çok sayıda efsaneler anlatılmaktadır. Biz, bazen Çamlıbel'de, bazen de Bolu dağlarında Kırat'ın ayak izlerini buluruz da onun topuzunu pek bilmeyiz.

Elazığ—Keban asfaltının yirminci kilometresine; Poyraz, Pelte ve Cip köyünün arazilerinin birleştiği yere, Kızıltepe ismi verilmektedir. Dağın etrafında bulunan taşların arasını, şöyle bir dolaştığımızda bazılarının üzerinde, değişik şekille-

rin olduğunu görürüz. Bölge halkı, bu izleri, şekilleri öylesine sevmiş ve sembolleştirmiştir ki, Kıratın ayak izi ile topuzun vurulduğu taşı, oralara getirivermişlerdir.

Belki, Arapkir'de, Dokuz yüz doksan dokuz keleşi ile birlikte bulunan ve Köroğlu'nu güreşte yenen Kiziroğlu, onunla buralarda karşılaşmıştır. Belki de, babası ile Bingöl'e giderken, bu diyarlardan geçmiş; Kırat ve topuz, bu taşlarda ölümsüzleştirilmiştir.

58. DÜLDÜL AYAĞI

Anadolumuzun bir çok yerinde olduğu gibi, Fırat Havzası'nda da, Hz. Ali ve atı Düldül ile ilgili çok sayıda efsane anlatılmaktadır. Bazen, Battal Gazi ile de karıştırılan bu efsanelerden birisi, Tunceli ilimizin Ovacık ilçesinin kuzeybatısında bulunmaktadır.

Büyük bir taşın üzerinde bulunan ayak izi, rivayete göre, Hz. Ali'nin atı Düldül'e aittir. Hz. Ali, bir savaş esnasında; buraya gelmiş ve onun atının izinden dolayı da, bu dağa, Düldül Ayağı ismi verilmiştir.

Efsanenin bir başka benzeri, Elazığ-Diyarbakır demiryolunun Sivrice kasabası civarında bulunmaktadır. Çevre halkı, bu izin, Hz. Ali'nin atı Düldül'e ait olduğuna inanır. Orada, Devlet Demir Yolları hattının kenarında, büyükçe bir kaya parçası üzerinde at ayağının izine benzer bir şekil vardır. Ancak, taşın etrafı, hazine arayıcıları tarafından kazılarak, orjinalliğini kaybetmiştir.

Nallı Ziyareti de Elazığ ilimize bağlı Keban ilçesinin kuzeyinde bulunmaktadır. Anlatıldığına göre, Hz. Ali, bir savaş esnasında öyle süratli gider ki; atının bir ayağı Seftil Dağı'nda, diğeri de Nallı'nın bulunduğu yerde kalır. Aynı zamanda Nallı'da, Düldül'ün ayağının izi bulunduğu için burası, halk tarafından kutsal bir yer olarak kabul edilir. Bu yer, günümüzde dahi, yoğun bir ziyaretçi grubu tarafından, sürekli ziyaret edilir.

59. CAMI ZAYAĞI EFSANESİ

Elazığ ilimizde olduğu gibi, bütün Türk dünyasında da, birçok dağda, taşta, kayada, çeşitli ayak izlerine rastlanır. Bunlar umûmiyetle, Hz. Hızır, Hz. Ali, Battal Gazi, Köroğlu gibi kahramanlara aittir.

Ancak, bunların dışında da, ayak izlerine rastlamamız mümkündür. Bu ayak izlerinden birisi de Elazığ ilimizin, İçme nahiyesinde bulunmakta olup, bir camızın ayağı ile ilgilidir.

İçme nahiyesinde, karşılıklı iki dağ bulunur. Bunlar, oldukça sarp ve yüksektir. İki dağın arasında ise, bir dere vardır. Bu dimdik dağlardan birisinde, bir camızın ve çobanının ayak izine rastlanmaktadır.

Rivayete göre çoban, kaçan camızını kovalarken camız bir dağdan öbürüne atlamıştır. İşte, sözü edilen dağda bulunan iz, bu camızın karşıdan karşıya atlarken meydana getirdiği izdir. Bu izler, normalinden çok daha büyük olup, günümüzde pek çok insan tarafından, şifa niyetine ziyaret edilmektedir.

VIII. ÇEŞİTLİ YAPILAR İLE İLGİLİ EFSANELER

60. KARA CEMŞİT HAMAMI

Anadolu'ya gelmeden evvel, Oğuz Kağan ok atarak, oğullarına yol göstermiş; hedef belirtmiştir. Anadolu'nun fethinde de bazen ok, bazen at, bazen de ışıkla, otag kurulacak yerler, hemen belirlenivermiştir. Aynı hadiseyi biz, bazen Yunus Emre'mizde, bazen Dede Korkut'umuzda, bazen de Palu'da yaşayan Kara Cemşit'in şahsında buluruz.

Kara Cemşit, Osmanlı beylerinden olup, Palu'nun fethi sırasında, büyük yararlıklar gösterir. Neticede, gün gelir, Palu kalesi fethedilir. Cemşit, hatırasının devamlı olması için, arkadaşlarına:

"Yayımdan çıkan ok nereye düşerse; oraya bir hamam yaptırın. Böylece ben, dünya durdukça hatırlanayım," der.

Cemşit, okunu atar ve onun düştüğü yere büyük bir hamam yaptırılır. İşte, günümüzde hâlâ, Kara Cemşit Hamamı diye anılan yapı, bu hamamdır.

61. KANLI CAMİ

Anadolu'da, cami inşaatına bağlı olarak, çok sayıda efsane anlatılır. Hatta, bu inşaattaki bazı hadiseler, Karagöz oyunu ile bile birleştiriliverir. Erzurum'un Çifte Minareli Medresesi ve Sultan Orhan zamanında Bursa Ulu Cami inşaatı için nasıl efsaneler anlatılırsa, Elazığ ilimizin Palu ilçesindeki Kanlı Cami için de aynı şekilde efsaneler anlatılmıştır.

Palu'da bulunan Kanlı Cami'nin medresesi yapılırken öğle vakti gelir ve hoca efendi, ezan okumak için minareye çıkar. Çıkar, ama bizim hoca, bir anlık dikkatsizliğin sonunda, kendisini yerde bulur. Bütün çabalara rağmen, hoca efendi kurtulamayarak, ebedî dünyaya göç eder. Bu hâdise üzerine, minare inşaatı durdurulur. İşte, hocanın ölümüne sebep olan bu camiye, o günden sonra, Kanlı Cami ismi verilir.

Halk düşüncesi, hoca efendiye saygıdan dolayı, inşaatı yarım bırakır, hatta o camide hiç kimse ibadet etmez.

Kim bilir, camiin temeli açıldığında kurban mı kesilmedi, yoksa, bir uğursuzluğun mu neticesiydi?

IX. DAĞ, GÖL, PINAR VE MAĞARALAR İLE İLGİLİ EFSANELER

62. BİNGÖL DAĞLARI

Pek çok efsaneye mekân teşkil eden Bingöl Dağları, volkanik yapısı ve yüceliği ile yöre halkı arasında olağanüstü bir özelliğe sahip olmuştur. Halk, hâlâ bu dağların inlediğine biraz da ürkerek inanmaktadır. Yörede bu inanmayla ilgili olarak bir de efsane anlatılmaktadır.

Bingöl'e yetmiş beş kilometre uzaklıkta karı bol bir ilçe vardır. Yüksekliğiyle bir yayla özelliği taşıyan bu ilçe, Karlıova'dır. Geçmiş zamanlarda bu ilçede yaşayan bir Bey:

"İllâ, Bingöl Dağları'nda bana bin konak yapacaksınız. Ben de kışı orada geçireceğim." diye emreder.

Çevresindeki köylüler:

"Beyim, etme eyleme! Bu dağların kışı ber-

battır" derlerse de Beyi iknâ edemezler.

Zamanla Bingöl Dağları'nın tam zirvesine bir konak yapılır.

Her türlü kışlık ihtiyaçları temin edilip konağa yerleştirilen Bey, kış gelince konağında yalnız kalır.

Ertesi yıl ilkbaharda, karların erimesiyle yaylaya çıkan köylüler Beyin konağına da uğrarlar; ama dağların zirvesindeki koca konakta kimseyi bulamazlar. Sadece, bir deriye kömürle yazılmış titrek harfli bir yazıya tesadüf ederler. Yazıda ise şunlar yazılıdır:

"Sakın beni açlıktan, susuzluktan öldü sanmayın! Ben, korkudan da ölmedim! Fakat, Bingöl Dağları'nın iniltisi bana rahat vermedi. Ölmüşsem, sebebi dağların korkunç iniltisidir..."

İşte o günden bu yana Bingöl Dağları'nın inlediğine inanılmaktadır.

Ancak bu dağların bir de güzel yanı vardır ki, söylemezsek haksızlık etmiş oluruz. Temmuz veya Ağustos aylarında bu dağlardan güneşin doğuşunu seyretmenin, dünyanın en güzel manzarasını seyretmek kadar güzel olduğunu gidip seyredenler ifade ederler. Bu, dağların inleyen ve korku veren özelliğini silen bir husus olsa gerektir.

63. HAZAR GÖLÜ

Son zamanlarda, televizyon, radyo ve gazetelerden öğrendiğimiz, duyduğumuz haberler var. Bunlardan birisi de Hazar Gölü ile ilgilidir. Hazar Gölü'nün de altında, bir yerleşim merkezinin bulunduğu, haberler arasında duyuluyordu. Halkımız, bu hadiseyi, bakınız nasıl efsaneleştirmiş:

Zamanında, Hazar Gölü'nün bulunduğu bölgede, bir yerleşim merkezi varmış. Bu yerleşim yerinde, değişik muhitlerden gelen insanları bulmamız imkan dahilindedir. Buraya gelenlerden ikisi de bir karı kocadır ve çok uzak yerlerden gelmişlerdir. Kadının hamile kalması, dokuz ayın dolması, arkadan doğum sancıları... Fakat, nedendir bilinmez, kadıncağız burada sancı çekerken, bölgenin diğer sakinleri, buna hiç mi hiç yardım etmezler... Sadece, temiz kalpli yaşlı bir nine, kendisinden yardım isteyen adama; karısına doğum yaptırabileceğini belirterek onunla birlikte gelir.

Doğumu yaptıran nine nur yüzlü bebeğe iyilikler, annesine şifalar diledikten sonra, yeni baba olan ev sahibi, bunu tekrar evine götürmek için dışarı çıkar. Çıkar ama, çıkmasıyla birlikte gördüğü manzara karşısında ne yapacağını şaşırır. Çünkü, oturdukları köyden hiç eser kalmamış, kendi evleri

dışında, bütün evler, Hazar'ın derin suları altında yok olmuştur...

Bugün, Diyarbakır-Elazığ asfaltının kıvrılan yollarından göle baktığımızda, bir adacık görürüz. İşte, bu ada, yukarıda bahsi geçen efsaneye aittir.

Başka bir rivayete göre, bugünkü gölün bulunduğu yere Hz. Hızır gelir ve bir evden ekmek ister. Ancak kendisine, istenilen şey verilmediği gibi, üstelik bir de hakaret edilerek kovulur. Bunun üzerine Hz. Hızır, ellerini açarak:

"Yâ Rabbi, burası suya gark olsun," diye bedduâ eder.

Allah, Hz. Hızır'ın duâsını kabul eder ve o anda, Hazar Gölü'nün üzerindeki şehri, sular altına alıverir.

64. ÇOBAN HAZER

Elazığ-Diyarbakır asfaltının kırkıncı kilometresine geldiğinizde; insanları Azerbeycan'dan geldikleri için, önce Azer, daha sonra da Hazar denilen ve Azerbaycan'daki Göğ Hazer'i andıran, bir krater gölü ile karşılaşırsınız. Göl ile ilgili, o kadar çok efsane anlatılır ki, bu bazen içerisindeki adaları, bazen de güneyinde bulunan Hazar Baba'yı konu alır.

Bu efsanelerden birisinde tıpkı Van Gölü üzerindeki Akdamar Adası'nda olduğu gibi iki sevgilinin dünyada murad alamamaları anlatılır.

Müslüman olan Hazar ismindeki bir çoban, gölün ortasında bulunan kilisedeki papazın kızına âşık olur. Tıpkı, Kerem ile Aslı hikâyesinde olduğu gibi:

"Kızımı, bir müslüman çobana mı vereceğim?" diyen baba, bu evliliğe karşı çıkar.

Bu karşı çıkış, iki sevgilinin gizli gizli buluşmasına sebep olur. Geceleyin kız, bir mum yakıp, pencerenin önüne kor. Hazar'ın sularını yüze yüze geçen genç de oraya gelir. İki sevgili buluşurlar,

konuşurlar; sabaha karşı, delikanlı, tekrar sürüsünün başına döner.

Bu gizli buluşmayı, çok geçmeden papaz duyar. Zâlim baba, kızını hapsetmekle kalmayıp, ışığın da yerini değiştirir. Durumdan haberdar olmayan delikanlı, yine ışığı takip ederek, sevdiği kızın yanına gelmek ister. Baba, ışığın yerini sürekli değiştirmekte genç ise ışığa yetişmek için oradan oraya yüzüp durmaktadır. Sabaha kadar süren bu kovalamacadan sonra, zavallı delikanlının kulaç atacak takati kalmaz ve oracıkta boğuluverir.

65. BİNGÖLLER

Bingöl ismi sadece Köroğlu veya hayat suyuyla ilgili değildir. Yörede yaşanan savaşlar etrafında teşekkül eden efsanelerde de Bingöl ismini açıklayıcı metinlere rastlıyoruz. Ancak efsanelerin hepsinde su önemli bir yer tutar.

Çok eski zamanlarda bir savaş esnasında susuz kalan ordular, su aramaya çıkarlar. İki bölük hâlinde su arayan askerler, dağları didik didik ederler, ancak bir türlü su bulamazlar.

Dağlarda su arayan bölüklerden biri çaresiz geri dönerken diğer bölükle karşılaşır. Onlara sorarlar:

"Biz susuzluktan ölecek duruma geldik, savaşamıyoruz. Sizin bildiğiniz bir yerde su var mı?"

Diğer bölüğün kumandanı da:

"Şu dağın ardında büyük bir göl var, biz suyumuzu oradan temin ettik," diye cevap verir.

Kumandanın bu sözleri üzerine bölük, dağın arkasına doğru yol alır. Dağı tırmanınca bir de bakarlar ki, bir değil "bin göl" var. Bölükteki askerler su bulmanın sevinciyle bağrışırlar:

"Burada bir göl değil, bin göl var, bin göl!.."

İşte bu askerlerin sevinç çığlıkları bu yöreye ad olmuş ve bu isim 1945'ten sonra şehir merkezine bağlı olarak anılmaya başlanmıştır.

66. ALİ GELMEZ GÖLÜ

Göller vardır, yerin altında kalan meskenlerin bulunduğu yerlerde teşekkül etmiştir: Tıpkı, Hazar ve Efteni göllerinde olduğu gibi. Göller vardır, üzerindeki adalara bağlı efsaneler anlatılır: Van gölündeki Akdamar adasında olduğu gibi. Bazen de, gidilip de dönülmeyen ırmaklara, göllere, dağlara, denizlere bağlı olarak efsaneler anlatılır.

İşte, bunlardan birisi de, Palu kalesinin güney kısmında yer alan, Fırat nehrinin bir parçası olan göl ile ilgilidir.

Henüz çocuk yaşındaki Ali ve arkadaşları, Fırat'a yıkanmaya giderler. Bunlar, neşe içinde eğlenirken, Ali de birkaç defa suya dalıp dalıp çıkar. Sonunda, Ali yine suya dalar. Dalar, ama bu onun son dalışı olur. Ali, bir daha su yüzüne çıkmaz. Arkadaşları beklerler, beklerler Ali bir türlü ortaya çıkmaz. Bunlar, birbirlerine:

"Ali Gelmedi," diye acı acı bakarlar.

Ali'nin kaybolması arkadaşlarını olduğu kadar, yakınlarını ve çevresini de o kadar üzer ki, bu hadiseden sonra oraya, "Ali Gelmez Gölü" ismi verilir.

67. DERME SUYU

Su, hakkında en çok efsanenin anlatıldığı konulardan birisidir. O, bazen, bir ak sakallı ihtiyarın âsasını yere vurmasıyla, bazen bir koyunun işaret ettiği yerin açılmasıyla, bazen de, dökülen sütlerin değişmesiyle bugünkü şeklini alır, milletin can damarı, geçim kaynağı olur.

Derme Suyu da, Malatya ilimizin on beş kilometre uzaklığındaki Gündüzbey kasabasının biraz ilerisindedir. Gündüzbey'deki Kapuluk Regülatörü'nü besleyen Derme Suyu, bir başka kanalla da, Malatya'ya kadar gelerek, oradaki bağların, bahçelerin su ihtiyacını karşılar.

Anlatıldığına göre, Hristiyanlığı yaymak için yola çıkan Hz. İsa, havârileri ile birlikte, bugünkü Derme Suyu'nun bulunduğu yere gelir. O günlerde, hava aşırı sıcak olduğu için, kuraklık alâmetleri görülmeye başlamış; topraklarda, büyük çatlaklar meydana gelmiştir.

Bu duruma çok üzülen Hz. İsa, asâsını bir noktaya vurur. Asâ, tekrar kaldırıldığında, yanındakiler, hayretten ne yapacaklarını şaşırırlar. Çünkü, asâyı vurduğu yerden, büyük bir su fışkırmaktadır! Su, biraz aktıktan sonra, çıktığı kaynağın çevresinde, bir göl haline gelir. Bunun üzerine Hz. İsa, yine asâsı ile, suyu, Malatya tarafına doğru sürükler.

İşte, bugün, Malatya ve Gündüzbeyi halkının kullandığı su, Hz. İsa'nın asâsı ile çıkarıp getirdiği sudur.

68. BÜYÜK PINAR

Yurdumuzda olduğu gibi, diğer Türk boyları arasında da, pınarlarla ilgili, çok sayıda efsane anlatılır. Bu pınarlardan birisi de, Elazığ ilimizin İçme kasabasında bulunmaktadır.

Efsaneye göre, çoban, sürüsünü otlatırken, bir su görür. kavalını bu suya atarak, nereden çıkacağını beklemeye başlar. Kaval, suyun battığı yerin elli metre kadar aşağısında bir çepere takılır. Çoban sürüsünü de alıp, oraya kadar gider. Bir de bakar ki, sürüsünün içerisinden bir koyun, toprağı eşelemekte ve eşelediği yerden, büyük bir su fışkırmaktadır!

Çoban, hadiseyi gördüğü için, sürüsüyle birlikte kaybolup gider. Halk da, onların hatırasına, bu suya "Büyük Pınar" ismini verir.

69. KANLI MAĞARA

İlk Türk destanlarında, islâmiyetin yayılışında (saklanılan yerlerde), Dedem Korkud'un Tepegöz'ünde, halk hikâyelerinde, kısacası birçok yerde mağara vardır. Mağaraya bağlı masal, hikâye anlatılır da efsane anlatılmaz mı? Tabii ki o da anlatılır.

Elazığ ilimizin, otuz beş-kırk kilometre batısında, Çalıca köyünün güneybatısında, ziyaret edilen bir tepe ve bu tepenin yanında bir mağara vardır.

Düşmanla savaşan bir yiğit buraya kadar gelir. Çarpışmaya devam ederken, atının ayağı, yukarıda bahsedilen tepede, bir taşa takılır ve yiğit yere düşüp, düşmanları tarafından öldürülerek şehit olur. Bugün, atının ayağının takıldığı taşta, hâlâ ayak izini görmemiz mümkündür. İşte, atın ayağına takılan bu taş, adı geçen mağaranın kapısında olduğu için, o mağaraya o günden sonra, "Kanlı Mağara" ismi verilir.

Yine bir rivayete göre, mağaranın içindeki su damlaları, şehit düşen yiğidin kanıdır. Bu damlalar, hiçbir zaman eksilmez, sürekli damlar.

Mağara, bugün bile, halk tarafından, şifa niyetine gidilip, ziyaret edilmektedir.

X. AĞAÇLAR İLE İLGİLİ EFSANELER

70. YEL AĞACI

Ağaç sevgisi, geçmişte olduğu gibi, günümüzde de, büyük bir öneme sahiptir. Destanlarımızda, ona, ilâhî bir özellik verilmiş, masallarımızda, bir damla kandan kocaman ağaçlar ortaya çıkmış, şiirlerimize, türkülerimize konu olmuştur. O, bazen, Anadolu insanının en büyük geçim kaynağı olurken, bazen de, çekilmez yorgunluklardan sonra, vazgeçilmez bir dinlenme yeri hâline gelmiştir.

Günümüzde hâlâ, bazı ziyaret yerlerinde, üzeri rengârenk bezlerle süslenmiş ağaçlarla karşılaşırız. İnsanlarımız, doktordan, ilaçtan çare bulamayınca, bütün ümitlerini bu ağaçlara bağlamışlar; dertlerine devâ aramışlardır.

İşte, bu ağaçlardan birisi de, Malatya ilimizin, Doğanşehir ilçesine bağlı, Çığlık köyünde bulunmaktadır. Köydeki bahçelerden birisinin içinde bulunan bu ağaç, büyüklüğü ve yaşlılığı ile görenlerin, hemen dikkatini çekivermektedir.

Anlatıldığına göre, Battal Gazi, düşmanlarla savaşırken, döğüşe döğüşe, buraya kadar gelir. Artık döğüşmeye mecali kalmayan kahramanımız, bu ağacı kendisine siper edinerek, oradan düşmanlarını bozguna uğratır. Sonra da, başarısına yardımcı olan bu ağaca bakarak:

"Ey mübarek ağaç, başından serin yelin eksilmesin, bütün dertlerin devâsı olasın," der.

İşte, o günden sonra, ne ağcın başından yeli eksik olur, ne de oraya gidip de, tekrar iyileşmeden gelen görülür. Hele hele, romatizması olanlar, mutlaka orayı ziyaret edip, toprağından vücutlarına sürerler ve kısa zamanda iyileşirler.

Aynı ağaç için anlatılan, başka bir rivayete göre ise; peygamberlerden birisi, (hangi peygamberimizin olduğu bilinmemektedir) buraya kadar gelmiş ve bu ağacın altında dinlenmiştir. Orada, bütün yorgunluğunu unutan Peygamber, ağacın sürekli serin kalması ve hastalara derman olması için duâ etmiştir.

71. ÇOCUK AĞACI

Evlenen her genç kızın en büyük muradı, kocasını mutlu etmek ve anne olmaktır. Tunceli ilinin Pertek İlçesine bağlı, Pınarlar nahiyesinin Kenrat köyünde, hiç çocuğu olmayan bir kadın vardır. Kadıncağız, bir çocuğa sahip olmak için, gitmedeği yer kalmaz, fakat nafile... Aradan yıllar geçmesine rağmen, hiçbir değişiklik olmaz. Bu duruma daha fazla dayanamayan kadın, tek çareyi Allah'a yalvarmakta bulur. Bir gün, elini kaldırıp:

"Allahım, ya bana bir çocuk ver, ya da benim canımı al da kurtulayım," der.

Allah, kadının duâsını kabul eder ve hemen olduğu yerde ölüverir. kadının ölümüne çok üzülen köylüler, onu defnettikten sonra, mezarının üzerine de bir ağaç dikerek, ona olan bağlılıklarını gösterirler.

İşte, o gündür, bu gündür, dünyada bir çocuğu olmadan giden bu kadını, aynı dertten muzdarip olan diğer kadınlar ziyaret ederler ve böylece çocuklarının olacağına inanırlar. Ayrıca, mezara gelen her kadın da, ağacın başına bir beyaz bez parça bağlayarak, muradına ermek istediğini ifade eder.

XI. ÇEŞİTLİ HASTALIKLAR İLE İLGİLİ EFSANELER

72. KULAK TAŞI

Efsanelerden bir kısmında, halk hekimliğiyle ilgili bilgilere de rastlamak mümkündür. Halk, hastalıklara karşı en iyi ilacın tabiat olduğuna inandığı için bitkilerin yanında taş veya toprakta da iyileştirici vasıflar aramıştır. Bingöl'de anlatılan bu efsanede de kulak ağrılarına iyi geldiğine inanılan bir çeşit taştan bahsedilmektedir.

Çok eski zamanlarda büyük bir sarayda çok zengin bir adam yaşamaktadır. Bu adamın olağanüstü güzellikte bir de kızı vardır. Bu kızın gönlü Hüseyin isminde bir delikanlıya düşer. Hüseyin de bu aşka karşılık verir.

Günlerden bir gün, kızın kulağına bir ağrı girer. Babası, hangi hekime başvurduysa, bir çare

bulamaz. Kızının hastalığı karşısında çaresiz kalan zengin adam:

"Kızımı iyileştirene ne isterse vereceğim!" diye ilân eder.

Hüseyin, bunu duyunca yöredeki büyük bir veliye gidip, durumu anlatır. Veli de ona, içi oyuk beyaz bir taşı duâ okuyarak verir. Hüseyin taşı alıp, zengin adama koşar. Bu taşı kulağına takan kız, hemen iyileşir. Kızının iyileştiğini gören adam:

"Dile benden ne dilersen?" diye Hüseyin'e sorar.

Hüseyin de kızı sevdiğini ve evlenmek istediğini söyler. Zengin adam, kızını Hüseyin'e verir ve onları muhteşem bir düğün yaparak evlendirir.

Bu olaydan sonra yörede bulunan içi oyuk beyaz taşların kulak ağrılarına iyi geldiği ve bilhassa kulak ağrıları çeken çocukların kulaklarına takılarak iyileştirildiği halk arasında yaygın bir inanıştır.

73. NEKEREK, HEŞİRİK BAĞI, DABAS

Hastalıklar vardır, bir türlü iyileşmez; insanı acılar içerisinde kıvrandırır. Dert, insanı öyle yorar ki, sonunda, doktorun dışında, değişik yerleri de ziyaret ederek, dertlerine derman ararlar.

Biz, bunlardan sadece üç tanesini, burada zikretmek istiyoruz:

Nekerek, Elazığ merkeze bağlı, Bağlarca köyü'nün yanındadır. Halkın inanışına göre, dağda bulunan delikli taştan, boğmaca hastalığına yakalananlar geçirilirse, hastanın iyileşeceğine inanılır.

Heşirik Bağı da, Elazığ'a bağlı merkez köylerindendir. Bu köyde bulunan Heşirik pınarında, isilik olan çocuklar yıkandırılırsa, hastalığın kısa bir zamanda iyileşeceğine inanılır.

Dabas ise, Elazığ'a bağlı, Cip köyünün sınırları içerisinde bulunmaktadır. Burada bulunan çeşmeden su içildiği vakit, alerji hastalığının geçeceğine inanılır. Dabas Pınarı, aynı zamanda, tekin olmayan yerlerden biridir. Dertlere derman olan bu pınar hakkındaki olağanüstülüğü, avukat M. Senaî Özcan, şöyle anlatmaktadır.

"Halil ve İsrafil isimli iki kardeşten birincisi hastalanır. Kardeşinin hastalığına dayanamayan

İsrafil, o köyün civarında bulunan bir hocaya giderek,muska yaptırmak istediğini söyler. İsrafil, daha sonra, kardeşi için yaptırdığı muskayı alıp Dabas Pınarı'nın başına varınca, kendisine iki tokat atılır. Neye uğradığını şaşıran İsrafil:

"Vurdular, vurdular," diyerek, bağıra bağıra evlerine gelir. İsrafil, o günden sonra yataklara düşer, birkaç gün içerisinde o; ardından da kardeşi Halil vefat eder."

Hasan isminde bir başka adam da, Cip köyünde bulunan akrabalarını ziyarete gelirken, Dabas Pınarı'nın başında, kendisine bir tokat atıldığını söyler.

74. SANCI TAŞI

Öyle hastalar, hastalıklar vardır ki, doktor doktor gezerler, kullanmadıkları ilaç kalmaz yine de iyileşemezler. Bunun yanında, ziyaret ettikleri bir türbe veya içtikleri şifalı su, yaraya sürdükleri bir toprak sayesinde, her şey, bir anda siliniverir, hiçbir şeyleri kalmaz.

Anadolumuzun, hemen hemen her köyünde, her bucağında bulunan türbeler, değişik gâyelerle ziyaret edilir. Bazıları, sadece dilekde bulunmak için giderken, yarası, ağrısı, sızısı olanlar; felçliler, akıl hastaları da, dertlerine derman bulmak için gidip, Allah'a yalvarırlar.

Malatya ilimize bağlı, Gündüzbey ilçesinde de, böyle bir yer vardır. İlçenin mezarlığında bulunan "Sancı Taşı" veya "Çıngıllı Taş" ismiyle anılan kabre, sancısı olan çocuklar getirilmektedir. Gündüzbey halkı, bu mezarla ilgili olarak, şu hadiseyi anlatırlar:

Vaktiyle, Gündüzbey'de çok güzel bir gelin

yaşarmış. Kadersiz gelin, günün birinde, dermansız bir derde yakalanarak, kısa zamanda ölür. Ama, ölümünden hemen sonra, bölgedeki bazı yaşlı kimselerin rüyasına girerek:

"Çocuklarınızı, benim mezarıma getirmezseniz, sancısı kesilmesin," diye bedduâ eder.

İşte, o günden sonra, anneler, sancısı kesilmeyen bebeklerini bu mezara götürür; delikli taşdaki sudan ağızlarına sürerek, çocuklarının ağrısının geçeceğine inanırlar.

Gelinin, bu şekilde bedduâ etmesinin sebebini hiç kimse anlamaz. Kim bilir, belki de böylece, anne olmadan gittiği için annelik duygusunu yaşamaktadır.

75. SARILIK ZİYARETİ

Belli bölgelerdeki ziyaret yerlerine, değişik gâyelerle gidilir. Bazı türbeler, bütün dertlerin devası olurken, bazıları da belirli hastalıkların tedavisi içindir. Bir alerji, bir isilik, bir sancı vs. gibi hastalıklar için ayrı ayrı ziyaret yerleri vardır. Bunlardan birisi de "Sarılık Ziyareti" dir. Eski Malatya (Battal Gazi) civarında bulunan bu ziyaret yeri hakkında, fazla bir bilgi yoktur. Ancak, sarılık hastalığından ölmüş, değerli bir şahsın türbesi olduğu ihtimali kuvvetlidir.

Halkın inanışına göre, sarılık hastalığına yakalananlar, bir yumurta haşlayıp, bir de kara tavuk alarak, Çarşamba günleri, adı geçen yeri ziyaret ederler. Oraya vardıklarında, yumurtayı soyup, beyazını toprağa sürerek yerler. Sonra da:

"Sarısı sana, beyazı bana,"

diyerek, sarısını oraya bırakırlar. Bu işlemler bittikten sonra, kara tavuğu da kesip, ziyaret yerinde bekleyen görevli şahsa verirler.

Rivayete göre, bu işleri yapan hastalar, kısa zamanda iyileşmektedirler. Eğer, iyileşmeleri biraz vakit alırsa, ikinci Çarşamba günü, tekrar aynı yeri ziyaret edip, aynı işleri yaparlar.

XII. TABİAT HADİSELERİ İLE İLGİLİ EFSANELER

76. KOCAKARI FIRTINASI

Tabiat olayları, bilhassa göçer insanı yakından ilgilendiren hadiselerdir. Fırtına, yağmur, dolu, kar gibi tabiat hadiseleri tarım ve hayvancılıkla uğraşan halkımızı o kadar etkilemiştir ki, bu durum halk meteorolojisinin doğmasına da sebep olmuştur. Bingöl halkı da, "Kocakarı Fırtınası" denilen fırtınaya şöyle bir efsaneyle sebep aramıştır:

Kocakarının biri, bir kış gününde bakar ki, ağaçtaki yuvasında, bir kuş yumurtlayıp kuluçkaya yatmış! Kadın, kendi kendine:

"İşte, yaz gelmiş. Ben artık yaylaya gideceğim." der.

Diğer köylüler:

"Yahu, kocakarı!.. Yaz filan gelmedi. Nereye gidiyorsun?" derlerse de dinletemezler.

Kocakarı hayvanlarını toparlayıp yaylaya çıkar. Bir müddet sonra öyle bir fırtına bastırır ki; kocakarının bütün hayvanları telef olur. Yalnız kendisiyle bir küçücük oğlağı, büyük bir kazanın dibine sığınarak kurtulurlar. Fırtına dindikten sonra köyüne dönen kadın, doğruca kuluçkaya yatan kuşun yuvasına gider. Ama, o kuşcağız da sağuktan yavrularıyla beraber donup ölmüştür. Kadın, kendi kendine söylenir:

"Be hey kuş! Sen kendini de aldattın, beni de aldattın."

İşte, o günden sonra, yaza yakın esen bu fırtınaya "Kocakarı Fırtınası" ismi verilir.

77. ŞUBAT AYI

Şubat ayı, yılın on iki ayının en kısasıdır. Neden mi? Nedenini Bingöl halkının inanışlarından teşekkül eden bir efsaneden öğrenelim:

Mevsimin kış olmasına rağmen her tarafta bahar gelmiş gibi bir hava vardır. Bu havayı gören tekenin biri, tepede gördüğü filizi gözüne kestirir.

"Ben gidip şu filizi yiyeceğim..." diye tutturur.

Çevresindekiler:

"Yahu, daha bahar gelmedi, gel, gitme, eyleme!.." derlerse de teke inat edip yola düşer.

Teke, filizi yiyebilmenin sevinciyle seke seke giderken Mart ayı durumu görür. Kendi kendine söylenerek:

"Vay, efendim! Ben Mart olayım da, ben daha gelmeden bu teke bahar havasına bürünsün!" deyip kızar.

Mart ayı, yalvara yakara Şubat ayından iki gün borç alıp bastırır fırtınayı... İki gün süren şiddetli bir fırtınadan sonra filizi yemeye giden teke de sağuktan, oracıkta ölür.

Şimdi halk arasındaki inanışa göre bu olaydan sonra, Şubat ayı yirmi sekiz çekmeye başlar. Çünkü, Mart ayı ödünç aldığı iki günü geri vermeyi unutmuştur. Tekenin ismi de "Tuşkek" olduğu için her yıl Şubat ayının son günlerinde esen fırtınaya "Tuşkek Fırtınası" ismi verilir.

XIII. GÖK CİSİMLERİ İLE İLGİLİ EFSANE

78. YEDİ KARDEŞLER

Efsaneler, sadece taş kesilme, veliler, hayvanlar vs. üzerine anlatılmaz. Gökyüzündeki ay ile, güneş ile, yıldız ile ilgili olarak da anlatılan efsanelerimiz vardır. Bunlar arasında ise, yıldızların ayrı bir yeri vardır. Ülker için, terazi için, samanyolu için, birbirinden güzel efsaneler anlatılır.

Elazığ ilimizin Sivrice ilçesine bağlı Helezür (Kavallı) köyünde, samanyolu ile ilgili olarak şöyle bir efsane anlatılmaktadır:

Vaktiyle samanyolu, yedi kardeşmiş. Günün birinde, bunların babaları ölür. Cenazeyi hazırlayan kardeşler, onu bir tabuta koyduktan sonra defnetmek için yola koyulurlar. Mevtayı, dört kardeş omuzuna alıp taşırken, diğer üç kardeş de, onları takip eder. Ancak, en arkadaki kardeş, biraz aksak olduğu için, iyice geride kalır ve bir sıra halinde yollarına devam ederler.

Samanyolunun şekli de, bu kardeşlere benzediğinden, zengin bir hayal gücüne sahip olan halkımız hemen, bu güzel hikâyeyi uyduruvermiştir.

XIV. HALK OYUNLARI İLE İLGİLİ EFSANE

79. KARTAL OYUNU

Halk oyunları insanımızın tabiatla mücadelesinin ritmik hareketlere dönüşerek oyun hâlinde sunulmasıdır. Bu oyunlar, değişik hayat hadiselerini sembolize ederek anlatırlar. Bingöl'de çok oynanan ve âdeta Bingöl'ün timsali olan Kartal Oyunu için de bir efsane anlatılmaktadır.

Çok eski zamanlarda dilsiz bir çoban varmış. Birgün bir kartal gelip sürüden bir koyun kaparak havalanır. Koyunu götürüp bir tepeye bırakır. Diğer kartallar da gelerek koyunu parçalayıp yerler.

Olanları gören çoban, koşarak köye gelir ki, durumu anlatsın. Ancak, dilsiz olduğu için olayı bir türlü anlatamaz. O gün de köyün ağasının kızının düğünü varmış. Çoban, düğün yerinin ortasında el kol hareketleriyle olanları anlatmaya başlar. Meydana çıkıp ortaya bir koyun postu ata-

rak postun üzerinde kartalların hareketlerini taklit eder.

Ağa, durumu anlayarak:

"Sen bir şeyler anlatmak istiyorsun! Kartallar koyun mu kaptı?" diye sorar.

Çoban da, "evet" anlamında başını sallar.

Çobanın hareketleri hem ağanın, hem de köylülerin hoşuna gitmiş olmalı ki, bu hadise bir halk oyununa kaynaklık etmiş ve ismine de "Kartal Oyunu" denmiştir.

Günümüzde de oynanan ve kartalların koyuna saldırışlarını ritmik hareketlerle anlatan bu oyun, yöre halkının yaşantısında hayvancılığın da önemini ortaya koymaktır.

XV. OLAĞANÜSTÜ VARLIKLAR İLE İLGİLİ EFSANELER

80. ALKARISI

Loğusa kadınların, korkulu rüyalarından birisi, hiç şüphesiz alkarısıdır. O, kırmızıdan korkarmış; soğandan, bıçakdan, demirden korkarmış. Elazığ'ın, Bingöl'ün, Erzurum'un, Mersin'in, Adana'nın, Edirne'nin, Trabzon'un, Bakü'nün, Kırım'ın, Priştine'nin, Kırcaali'nin, Kıbrıs'ın Türk olan yerinde görülen bu efsane, Ağınlı'nın dilinde de, küçük farklılıklarla anlatılmaktadır.

Ağın'ın kuzeybatısında kalan Hozakpur (Beyalması) köyünde, bir adam, sabah erkenden, bağını sulamaya gider. Fakat suyun başına vardığında, bir de bakar ki; su kanlı geliyor! Adam, suyu takip ederek kaynağın çıktığı yere varır. Bakar ki,

kırmızılar giymiş, kara saçlı bir kadın, orada ciğer yıkıyor! Adam, hemen bunun, bir alkarısı olduğunu anlar. Gidip, kollarından tutarak:

"Çabuk bu ciğeri kimden aldıysan tekrar oraya götür"der.

Alkarısı:

"Ciğeri götürsem de artık işe yaramaz. Çünkü bunu yıkadım, kadın çoktan ölmüştür," der.

Adam, alkarısının göğsüne bir iğne saplayıp, onu yedi yıl yanında çalıştırır. Ancak, adam ne derse, alkarısı, bunun tersini yapar. Yedi yılın sonunda, insanlara zarar vermeyeceğine dair söz vererek oradan ayrılır. Bir daha da hiç görülmez.

81. HIBİLİK (GIBİLİK)

Loğusa hanımların en büyük korkusu, alkarısıdır. İnanışa göre; bir tanıdık hanımın kıyafetine bürünerek gelen alkarısı, yeni doğum yapmış olan hanımın ve çocuğunun ciğerini çıkararak yermiş. Bundan korunmak için de beşiğe; kırmızı eşarptan tutunuz da, iğneye, aynaya kadar, değişik eşyalar konur.

Fakat, bu gelenler umûmiyetle hanımdır. Ama, bunun tam tersi olup, erkek şekline girenleri de vardır. Üstelik bunlar sadece loğusa hanımlara değil, bütün insanların yanına gelebilmektedirler.

Malatya ilimizde, bu varlığa, "Hıbilik" ismi verilmekte ve hakkında birçok hikâyeler anlatılmaktadır. O, yanına gittiği kimsenin, göğsü üzerine oturur ve öldürünceye kadar boğazını sıkarmış. Buna benzer bir hadise, kısa bir zaman önce, ilimize

bağlı Yakınca (Kileyik) köyünde meydana gelmiştir.

Anlatıldığına göre, Hasan Efendi isminde bir zât, gece uykuya dalar. Biraz uyuduktan sonra, "Hıbilik" gelip, bunun göğsünün üstüne oturur. Adam ile "Hıbilik", uzun bir süre, birbirleri ile mücadele ederler. Neticede, hasan Efendi gâlip gelir, fakat tam yakalayacağı sırada, "Hıbilik", hafif aralık duran kapıdan çıkıp kaçar. O günden sonra da, o eve bir daha hiç gelmez.

Halkın inanışına göre, "H ·lik", insanoğlu, tarafından yakalandığı vakit, o ı ve çok miktarda altın getirip, onu zengin edermiş. Hasan Efendi, tam yakalayacağı sırada, kapı aralığından kaçırdığı için, bunlardan mahrum kalmıştır.

82. KAPOZ

Bütün Türk dünyasında "Alkarısı" inancı çok yaygındır. Bingöl'de de bu olağanüstü varlığın niteliklerini taşıyan ve "Kapoz" denilen varlıkla ilgili çok sayıda efsane anlatılmaktadır:

"Kapoz", firkete, toplu iğne ya da çuvaldız batırılarak yakalanırmış. Bingöl'de bir iki sülâlenin "kapoz"u yakalayıp çalıştırdıkları ve "kapoz"un onlara zarar veremediği bilinmektedir.

Anlatıldığına göre yaşlıca bir adam, "kapoz"u yakalayarak yanında hizmetçi olarak çalıştırmaya başlar. Fakat, sabah su almaya gönderdiğinde, "kapoz" akşam vakti gelirmiş. Bu ihtiyar, tam on iki sene "kapoz"u yanında bir hizmetçi gibi çalıştırır. Ancak, on iki yıl sonunda bakar ki; bu işe yaramıyor. O zaman şu şartla "kapoz"u serbest bırakır:

"Benim nesebimden olacak hiçbir kişiye dokunmayacaksın, rahatsız etmeyeceksin."

"Kapoz", söz verir. İhtiyar adam da "kapoz" un yakasındaki iğneyi çıkararak serbest bırakır. O günden sonra, ne o adama, ne de sülalesine "kapoz" uğramaz. Hatta o sülâleden birinin herhangi bir eşyasını yanında bulundurana da "kapoz" zarar veremezmiş.

83. ALBASTI OCAĞI

Halkımızın inancına göre, loğusa kadınlara musallat olan alkarıları, onların ve çocuklarının ciğerlerini çıkararak, kendi çoc ıklarına yedirirlermiş. Bu alkarısı, ortaya çıktığı sırada, birisi gelip de, bunun göğsüne bir iğne batırırsa, artık o, eski haline dönemez ve iğneyi saplayan kişinin hizmetçisi olur; onun emrinde çalışırmış. Konuyla ilgili bir hadise, Malatya ilimizin Arguvan ilçesine bağlı Bozan köyünde yaşanmıştır.

Anlatıldığına göre, adı geçen köyde, Hıdır Kâhya isminde bir zât, bostanını sulamak için, bahçeye iner. Bu, bahçesini sulamaya başladığında, bir de bakar ki, su kanla karışık bir halde akmaktadır! Adam, bunu merak edip, harkı takip ederek, suyun kaynağına varır. Varır ki, orada, daha önce hiç yüzünü görmediği bir kadın, kaynağın başına oturmuş, elinde bulunan üç ciğeri yıkamakla meşgul! Hıdır Kâhya, yavaşca arkasından gidip, bunun kolunu tutarak:

"Kimsin sen, bunları ne yapıyorsun?" diye sorar.

Gelin:

"Ben, alkarısıyım," der.

Hıdır Kâhya, kadının alkarısı olduğunu anlayınca, şapkasında bulunan çuvaldızını çıkartıp, bunun omuzuna saplar. Kadın, artık kaçamaz ve onun yanında kalır. Hıdır Kâhya, buna sorar:

"Bu ciğerleri ne yapacaksın?"

"Bunlar yeni doğum yapan kadınların ciğerleri. Bunları götürüp, çocuklarıma yediriyorum," der.

İşittiği sözlerle dehşete düşen Hıdır Kâhya:

"Eğer, bu ciğerleri götürüp, tekrar yerine bırakırsan, seni gönderirim, yoksa hep benim hizmetimde çalışırsın," der.

Kadın:

"Ciğerlerden ikisini yıkadım, onun için bunların sahipleri çoktan ölmüştür, ama sonuncu ciğeri, tekrar yerine götüreyim," der.

Kadın, ciğeri götürüp, tekrar sahibine bırakır. Gerçekten de, iki kadın ölür, ciğeri bırakılan üçüncü kadın yaşar. Bu hadiseden sonra, alkarısı, adamın yanına vararak, kendisini serbest bırakması, omuzundaki çuvaldızı çıkartması için yalvarır, çocuklarının kendisi için ağladığını belirtir.

Adam, alkarısını üç gün yanında alıkor ve işlerini yaptırır. Fakat, kadının yalvarıp yakarmalarına daha fazla dayanamayarak, bunun omuzundan çuvaldızını çıkartıp, serbest bırakır. Kadın,

ayrılırken der ki:

"Eğer, ben suya atladıktan sonra, sudan kan gelirse bilin ki, beni öldürmüşlerdir. Gelmezse, affetmişlerdir,"

Alkarısı suya atladıktan sonra, su köpürüp, kan şeklinde akmaya başlar. Meğer, cin taifesi, kendilerinden ayrılıp da insanların hizmetinde çalışanları, tekrar kabul etmezlermiş.

O günden sonra, bu adamın evini hiç al basmamış. Çünkü onlar, hizmet ettikleri eve, bir daha gelmezlermiş.

Bugün, "Albastı Ocağı" ismiyle anılan bu evi, doğum yapan hanımlar ziyaret etmektedirler. Ayrıca, kendilerini de albasmaması için, oradaki ocaktan kül götürmektedirler.

84. HAFTAR

Mezarlıklardan, tekin olmayan yerlerden geçerken, hep cini, şeytanı hatırlarız. Orada, onların bazen insan, bazen de hayvan şeklinde karşımıza çıkacağına inanırız. Zaman zaman, bildiğimiz duâları okuyarak, zaman zaman da sağımıza solumuza hiç bakmayarak, oralardan kurtulma yollarını araırız.

Elazığ ilimizin, Baskil ilçesinin bir çok köyünde, mezrasında hemen hemen her insan, geceleyin yanlarından, hayvan şeklinde (at, tazı, kedi, köpek vs.) bir canlının geçtiğini görmüşlerdir.

Pınarlı köyünde Yakup Şık, dağa keklik avlamaya gittiğinde, böyle, korkulu bir hadise ile karşılaşmıştır. Onun anlattığına göre; av esnasında, yanından araba gibi süratli bir ses geçer. Bu sesin ne olduğunu anlamak için, sağ tarafına dönüp baktığında, bir de ne görsün? Koskocaman bir at! Adam, hayretler içerisinde kalır, çünkü, az önce yanında hiçbir şey yoktur. Adamın üzerinden daha şaşkınlığı geçmeden, at yine kaybolur. Bu hadise üzerine, adam avlanmaktan vazgeçip, korku ile evine döner.

Yukarıda bahsedilen varlığa, Baskil ve çevresinde, "Haftar" ismi verilmekte olup, korunmak için ateş, hiç olmazsa bir sigara yakılır. İnanışa göre, bu varlık, ateşi gördüğü vakit, korkup kaçarmış.

85. KURBAĞA

Mezarlıklar, su başları, ıssız bölgeler vs. tekin olmayan yerlerdir. Halkın inanışına göre, özellikle mezarlıklarda, cin ve şeytanlar, değişik şekillere girerek insanları korkuturlarmış. İşte, bu hadiselerden birisi de, Elazığ ilimizin Ağın ilçesine bağlı Şıhlar köyünde, bir hanımın başına gelmiştir.

O köyde oturan bir kadın bahçesini sulamak için, suyun kenarına gider. Orada, karnı şişmiş bir kurbağa görür ve kendi kendine konuşur:

"Şu kurbağa doğursa da, ben de ebesi olsam," der.

Kadın, işini bitirdikten sonra, evine gider. Aradan birkaç gün geçer. Bir gece, çok geç bir saatte, kadının kapısı çalınır. Kadın kapıyı açtığında, karşısında, tanımadığı bir sürü insanlar görür. kadın, şaşkınlıktan ne yapacağını bilemez, sadece:

"Hayrola, niye geldiniz?" diye sorar.

Adamlar:

"Filan yerde doğum var. Seni oraya götüreceğiz," derler.

Kadın kabul etmez:

"Olmaz, ben gece vakti, hiçbir yere gidemem,"der.

Fakat, adamlar söz dinlemeyip, ısrar ederler:

"Sen, filan zamanda, bahçeni sularken gördüğün kurbağanın ebesi olmak istememiş miydin?"

"İstemiştim."

"İşte, şimdi o kurbağa doğum yapıyor,"

derler ve kadını aldıkları gibi bir mağaraya götürürler. Kadın orada yatmakta olan bir gelinin doğumunu yaptırır. Fakat, nerede olduğunu, kimlerle karşılaştığını hiç anlayamaz.

Kadın, doğumu yaptırdıktan sonra, aynı insanlar buna bir heybe hazırlarlar. Ancak, heybenin bir gözünde soğan kabuğu diğer gözünde de sarmısak kabuğu vardır. Kadın ayıp olmasın diye heybeyi alıp getirir. Fakat, evine yaklaşınca:

"Ben bu kabukları ne yapacağım?" diyerek, oraya, bir kenara boşaltır, heybeyi de evine koyup, yatar.

Sabah olduğunda bakar ki kadın, heybede kalan soğan ve sarmısak kabukları altın olmuş! Hemen kabukları döktüğü yere gider; fakat, orada hiç bir şey bulamaz. Cinler, verdikleri hediyenin atıldığını görünce, oradan tekrar almışlardır!

86. KANLI HARIK

Elazığ ilimize yetmiş kilometre uzaklıkta bulunan Doğanbağı köyünde, Ahmet isminde bir genç vardır. Bu genç, günün birinde köyün biraz daha yukarısına çıkarak, kaval çalmaya başlar. Onun kavalının yanık sesine hayran olmayan kalmaz. Gün geçtikçe, kavalının sesini dinleyen hayranlarının da sayısı artar. Hatta, bu hayranları arasına peri kızları dahi katılırlar.

Ahmet, günün birinde, yine kavalını çalmak için yukarı çıktığında, yanına çok güzel bir kız gelir. Sessizce oturarak, kavalı dinlemeye başlar. Bu hadise, aynı şekilde, günlerce devam eder. Aslında peri taifesinden olan bu güzel kız, bir gün Ahmet'e:

"Ahmet, bu buluşmamızı sakın kimseye söyleme. Aksi takdirde, beni öldürürler," diye tembihte bulunur.

Ahmet, hadisenin ikisi arasında kalacağına

dair, kıza söz verir. Aradan günler geçer, Ahmet her gün kız ile buluşup, ona kavalını çalar. Fakat, günün birinde Ahmet, dayanamayarak, en samimi olduğu arkadaşına, bir peri kızı ile buluştuğunu söyler.

Ertesi gün Ahmet yine, kız ile buluştukları yere gider. Gider, ama her gün kendisini bekleyen kız, o gün yoktur. Sadece, kızın oturduğu yerde kan lekeleri vardır! Ahmet, bir şeyler olduğunu sezer. O ağacın altında, günlerce kızı boşuna bekler. Çünkü kız, periler tarafından öldürülmüştür.

O günden sonra, kızın öldürüldüğü ve kanının aktığı o yere, "Kanlı Harık" ismi verilir.

87. YILAN

Elazığ ilimizin Ağın ilçesine bağlı Samançay (Küzne) köyüne gittiğimiz vak orasının efsane yönünden çok zengin olduğunu bir kere daha anladık. Bize, çeşitli hikâyelerin yanında, yılan ile ilgili bir de efsane, anlatılıverdi.

Vaktiyle, bir adam, bostanını sulamak için bahçeye gider. Ama, başını kaldırdığında, bir de ne görsün? Harkın içinde, kocaman bir yılan yok mu? Adam, hemen küreğini eline alıp, hiç tereddüt etmeden bu yılanı öldürür; tekrar işine devam eder. Ama, bu hadiseden hemen sonra, bir de bakar ki başçavuş ile askerler, kendisine doğru geliyor! Çavuş, adamın yanına iyice yaklaştıktan sonra:

"Sen, bir adam öldürmüşsün," der. Adam şaşırır.

"Aman çavuşum, ben kimseyi öldürmedim," der, yemin eder.

Bunun üzerine çavuş:

"Pekiyi , ya hayvan öldürdün mü?"

"Az önce, bir yılan öldürmüştüm,"

Bunun üzerine başçavuş, yanındakilere dönerek:

"Ben size, insanoğluna başka şekillerde görünmeyeceksiniz diye tembih etmemiş miydim? Bu adamın hiç suçu yok. Haydi alın da, evine kadar götürün," der.

Askerler, adamı alıp evine götürürler. Fakat o, yıllarca bu hadisenin şokundan kurtulamaz. Çünkü, öldürdüğü yılan aslında bir cindir...!

88. EĞLENCE

İnsanlarımız, geceleyin, yalnız başına dolaşmaktan korkarlar. korkarlar da, her hışırtıyı, bir dev; her ışığı bir şeytan ateşi zannederler.

Elazığ ilimizin Ağın ilçesinde, Hanifi isminde birisi, bahçesini sulamak için, geceleyin yola çıkar. Suyu bahçeye çevirdikten sonra, çok uzaktan bir ses gelir. Hanifi'nin arkadaşları, onu çağırmaktadır:

"Hanifi, haydi eğlenmeye gidelim," derler.

Hanifi, başını kaldırır ve uzaktan arkadaşlarının geldiğini görür. Onların hepsinin elinde, birer fener vardır. Hanifi de bunlara katılır, hep birlikte ilerlemeye başlarlar.

Bunlar, eğlenmek için, Geyik deresine gideceklerdir. Geyik deresine geldiklerinde, Hanifi, kendisini çağıran arkadaşlarının hepsinin bir mağaraya girdiğini görünce, korkusundan aklı başından gider ve soluğu evinde alır.

Bu hadiseden çok korkan Hanifi'nin dili bağlanır ve kırk gün boyunca açılmaz. Kırk birinci gün, dili açılır, olanları yakınlarına anlatır.

89. DEĞİRMEN

Değirmen, Anadolu köylüsünün en çok tanıdığı eşyalardan birisidir. Keloğlanın sihirli değirmeninden, Köroğlu'nun Hasan Paşa Silistre koluna, Fin destanlarının Sampo Değirmenine kadar. Değirmen, Anadolu köylüsünün, tıpkı su gibi, can damarıdır. Çünkü, ekmeğin unu orada öğütülmektedir. O, bütün bu nimetlerinin yanında, efsanelerimize de konu olmuştur.

Eskiden, Elazığ ilimizin Ağın ilçesine bağlı Köprübaşı semtinde bir değirmen varmış. Oraya, değirmene giden bir Ağınlı, Köprübaşı'nda, bir sürü atlı, davulcu ve zurnacı ile karşılaşır. Adam, bunları görür. görmez, uyuma numarası yapınca; atlılar, buna iyice yaklaşırlar. İçlerinden birisi:

"Şu insanoğlunu kaldıralım," der. Öteki de:

"Kaldıralım, fakat ne yapalım?" diye sorar.

Bunlar, kaldıralım, kaldırmayalım diye epeyce

bir münakaşa ettikten sonra, içlerinden birisi:

Ah ehreli ehreli,
Eli gümüş dehreli,
Şu insanoğlu, şurda ne yati,
Galhsın maymun çehreli,"

diye türkü söylemeye başlar. Arkasından, hepsi birlikte eğlenmeye başlarlar. Bu eğlence, şafak vaktine kadar devam ettikten sonra:

"Şu helvayı da başucuna koyalım," diyerek, oraya bir tabak koyup giderler.

Onlar gittikten sonra, adam kalkıp bakar ki, başucunda, bir sürü eşek pisliği var!

XVI. HAYVANLAR İLE İLGİLİ EFSANELER

90. KEKU KUŞU

Halkımız, çevresinde ve tabiatta gördüğü varlıkları hep merak etmiş, bu varlıkların yaradılışını veya ismi bir takım efsanelerle izah etmeye çalışmıştır. Değişik yörelerde "İbibik" ya da "guguk" kuşu için anlatılan efsanelerin bir benzerine Bingöl'de de tesadüf ediyoruz. Yörede ibibik kuşunun ismini "keku kuşu" dur. Efsanemiz de kuşun hem yaradılışını, hem de bu ismi alışını açıklayıcı mahiyettedir:

Zamanın birinde iki kardeş varmış. Bunların biri erkek, diğeri ise kızmış. Bu iki kardeş, kenger mevsimi geldiğinde ailelerine yardımcı olmak için dağlara kenger toplamaya gidermiş.

Yine bir ilkbahar mevsiminde, kenger topla-

maya giderler. Akşama kadar, dağları bayırları dolaşıp kenger toplarlar. Evlerine dönerlerken erkek kardeşin taşıdığı çuval, keskin uçlu bir kayaya takılıp yırtılır. Tabiî ki çuvaldaki kengerler de dökülür. Kız kardeş, yolda çuvala bakınca hiç kenger kalmadığını görür ve birden bire aklına evde kenger bekleyen analığı gelir. Korkuyla ağabeyine sorar:

"Kengerleri niye yedin?"

Ağabeyi ne kadar itiraz ederse de kız kardeşini inandıramaz. Ne yaptı, ne ettiyse kâr etmez. En sonunda:

"İnanmazsan, karnımı yar da bak!" der.

Bu sözler üzerine kız, ağabeyinin karnını kenger topladıkları bıçakla yarıp bakar, fakat hiç kenger bulamaz. Ancak bu arada kardeşi de ölmüştür. Pişmanlıkla sağa sola bakar, yapacak bir şey bulamaz. Ne yapsın, başlamış duâ etmeye:

"Allahım! Ya beni de öldür, ya da dertli bir kuş yap!"

Allah tarafından duâsı kabûl olan kız, birden bir kuş oluverir. Şimdi her kenger mevsimi geldiğinde:

"Keku âh! keku âh! Ben öldürmedim, katil bıçak...," diye ötermiş. Halk da sesinden dolayı bu kuşa "keku kuşu" demiştir.

91. İBİBİK KUŞU

Üvey anneler, üvey çocuklar, cemiyetimizin en çok problemi olan konulardan birisidir. Bazen, üvey annelerin elinden büyük acı çeken çocuklar kuşa veya taşa dönüşüverirler. İşte, Türkistan'dan, Romanya'ya; Kırım'dan, Kıbrıs'a kadar, bütün Türk dünyasında bilinen bu efsanenin bir benzeri de Elazığ ilimizde anlatılmaktadır.

Çok zalim olduğu gibi, insafsız da olan üvey anne, biri erkek, diğeri kız olan iki kardeşi, kenger toplamak için dağa gönderir. Zavallı kardeşler, akşama kadar kenger topladıktan sonra, bunları alıp, bir çuvala doldururlar. Ama, çuvalın dibi delik olduğu için, hepsi yere dökülür. Durumdan haberi olmayan oğlan, çuvalı omuzlayıp da eve gelmek istediklerinde kız, çuvala bakar ki; bir de ne görsün? Kengerler yok! Üvey anneden çok korkan kız, er-

kek kardeşine önce kızar, daha sonra da ona bir tokat vurur. Vurur, ama oğlan da ölür. Dağ başında yalnız başına kalan kız, ellerini Allah'a açarak:

"Yâ Rabbi ya beni kuş et, ya da canımı al" diye duâ eder.

Allah kızın duâsını kabul eder ve onu hemen oracıkta bir ibibik kuşu haline getiriverir. O günden sonra da, uçarken kız kendi kendine konuşur:

"Kim öldürdü?"

"Ben öldürdüm"

Niçin?"

"Acı kenger için."

"Vah, vah, vah..."

der ve ağlar.

92. TARAKLI KUŞ

Hakkında efsanelerin anlatıldığı hayvanların başında kuşlar gelir. Üvey anneden korkan çocuklar, sevdiğinden ayrılan genç kızlar, kaynanasından bıkan gelinler, hep kuş olup kurtulmuşlardır.

Malatya ilimize bağlı Yakınca (Kileyik) köyünde de, taraklı kuşun, daha önce, çok güzel bir gelin olduğuna inanılmakta ve hakkında şöyle bir efsane anlatılmaktadır.

Vaktiyle, "taraklı kuş" çok güzel bir gelindir. Bu gelin, günlerden bir gün, banyoda saçını yıkarken, eve kayınbabası gelir. Gelinin bütün gayretlerine rağmen, kayınbaba, açık olan saçlarını görmüştür bir kere. O zamanlar, bu durum, büyük bir ayıp sayılmakta olup, gelinin saygısızlığının işaretidir. Gelin istemese de, o hale düşmüştür bir kere. Bu hareketinden dolayı çok utanan gelin, bir daha kayınbabasının yüzüne bakamaz ve Allah'a yalvarır:

"Allahım ben bir daha kayınbabamın yüzüne nasıl bakarım? Beni, ya taş, ya da kuş et de, bu durumdan kurtulayım," der.

Gelinin duâsı, Allah tarafından kabul edilir ve hemen oracıkta, başında tarağı ile bir kuş oluverir.

İşte, o günden sonra, bu "taraklı kuş" u görenler, bilirler ki; kayınbabası tarafından başı açık olarak, saçını tararken görülen gelin bu hâle gelmiştir.

93. DANA KUŞU

Gelin-kaynana çekişmesinin olmadığı, hemen hemen hiçbir yer yoktur. Kaynana gelinin, gelin kaynananın açığını arar durur.

Tunceli ilimizin değişik yerlerinde anlatılan "dana kuşu" efsanesi de, bu konu etrafında teşekkül etmiştir.

Bir akşam vakti, bütün hayvanlar, dağdan inerler. Bu hayvanları ahıra sokmaya çalışan kaynana, içlerinde bir dananın eksik olduğunu görür. Hemen gelinini yanına çağırarak, bütün hiddetiyle bağırır:

"Danayı ne yaptın? Nerde bu dana?"

Gelin:

"Bilmem," der ve kaynanasının sözlerine daha fazla dayanamayarak, kaybolan danayı aramak için yollara düşer. Gündüz sürüyü otlattığı yerleri tek tek dolaşır; fakat bütün aramaları boşa çıkar. Danayı hiçbir yerde bulamaz. Sanki yer yarılmış da yerin dibine gçmiştir dana. Gelin, eve gittiği vakit başına gelecekleri bildiği için Allah'a yalvarır:

"Allahım, beni tekrar kaynanamın yanına göndereceğine, bir kuş yap da dağ dağ dolaşıp danayı bulayım" der. Allah güzel gelinin duâsını kabul eder ve hemen orada bir kuş haline getiriverir. İşte, bugün, Tunceli ve çevresinde: "dana kuşu" diye adlandırılan kuş, aslında kaybolan danasını arayan gelindir.

94. YARASALARIN TÜYSÜZ OLMASININ SEBEBİ

Hz. Süleyman'ın Belkıs ile evlendiği ve onun kocasından, kuş tüyünden bir saray istediği, hepimizin malûmudur. Ama, bakınız Malatya halkı, bu hadiseyi nasıl değiştirerek efsaneleştirmiştir.

Anlatıldığına göre, Hz. Süleyman'ın huysuz mu huysuz bir hanımı vardır. Öyle ki; başkasında ne görse, ne duysa, hemen onları almak ister, çevresindekileri kıskanır; kocasına, sürekli baskı yaparmış.

Bir türlü istekleri bitmeyen hanım, günün birinde, kocasından, kuş tüyünden bir yatak istemeyi planlar. Ama, bunu açık olarak istemeye cesaret edemediği için de, bir hile düşünür. Akşam olunca, daha önceden hazırlamış olduğu yufkaları, yatağının altına yerleştirir. İkisi de yattıktan sonra, bu sağa sola dönerek bütün yufkaları kırar. Tabii ki, yufkalar kırılırken de, "çatur-çutur" sesler gelir. Durumdan haberdâr olmayan Hz. Süleyman, bu sesin sebebini sorunca, hanımı:

"O sesler, benim kemiklerimden geliyor. Bak, her yanlarım kırılıyor. Eğer, kuş tüyünden bir yatağım olmazsa, yakında öleceğim," der.

Hanımın sözlerine aldanan Hz. Süleyman,

bütün kuşların dilini bildiği için, hepsini yanına çağırır ve onlara, hanımının isteğini belirtir. Bütün kuşlar, Hz. Süleyman'ın bu isteğine razı olurlar ve herkesten önce yarasa gelerek:

"Evde çocuklarım ağlıyor, ben hemen gideceğim," diyerek acele ile yolunup, yuvasına koşar.

Bu arada, bir baykuş gelerek:

"Bu hayvanlar, tüylerini yolarlarsa, yazın sıcağında, kışın soğuğunda nereye giderler? Bak, yalan söyleyen hanımına inanıp, zavallı hayvancıklara eziyet edeceksin," diye ikazda bulunur..

Bu sözler üzerine, eve gelip, yatağın altına bakan Hz. Süleyman, gerçekten de orada, bir yığın ekmek kırıntısı ile karşılaşınca durumu anlar ve bütün kuşları serbest bırakır.

Tabii, bu arada, olanlar bizim yarasaya olmuştur. O, acele edip, hemen tüylerini döktüğü için, tüysüz kalır. Zavallı yarasa, o günden sonra, utancından hiç dışarıya çıkamaz. Sadece, hava kararddıktan sonra çıkıp uçar, aydınlık olmaya başlayınca da, tekrar yuvasına döner.

95. KEKLİK

Etinin lezzeti, sesinin güzelliği ile dağlarımızdaki av hayvanları içerisinde önemli bir yeri olan keklik... Bazen Hz. Peygamber'e, bazen Hz. Ali'ye bazen de bir başka peygambere bağlanarak, onun ayağının kınalanması anlatılır.

Elazığlı avcılardan derlediğimiz bu efsane de, yine aynı konuyu işlemektedir. Efsaneye göre, peygamberlerden birine ümmeti isyan eder. Ümmetinden ayrılan peygamber, onların şerrinden kurtulmak için, bir ağaca saklanır. Ağaca saklanır saklanmaya da onun gizlendiğini bir keklik görmüştür! Düşmanlar, onu aramaya geldiklerinde, keklik:

"Gakko burada, gakko burada," diye, peygamberin yerini haber verir.

O sırada, bir başka kuş da:

"Biç, biç," diye karşılık verir.

Düşmanlar, kekliğin gösterdiği ağacı biçerler. Orada, peygamberi bulup, şehit ederler. İşte, o günden sonra, keklik peygamberin kanının dökülmesine sebep olduğu için, ağzı ve ayakları kınalı (kırmızı) olarak kalmıştır.

96. KARAYILAN

Halk arasında, yılanlarla ilgili değişik inanışlar vardır. Hele, bunların içinde, karayılanın daha da husûsî bir yeri vardır. Eğer insanoğlu, bunlara bir kötülük yapmazsa, bu yılanların hiç kimseye zararı olmaz. Sadece, çok kızdıkları zaman, kuyrukları ile döverlermiş. Aynı zamanda, bunları öldürmek de hiç iyi sayılmaz. Zîra, bunlar tek değildir ve hepsinin birer eşi vardır. İki yılan, bir araya gelip de oynamaya başlayınca, hiç kimseyi farketmezlermiş. Umûmiyetle beraber gezdikleri için, eşi öldürülen yılan, mutlaka onun intikamını alırmış.

İşte, buna engel olmak için, bazı bölgelerde, ölen yılanın ağzına ekmek vererek, bazı bölgelerde de, üzerine un sepeliyerek, eşinin, onun hırsızlık yaparken öldüğüne inanmasını ve intikam almaktan vazgeçmesini sağlarlarmış.

Malatya ilimizde de, bir karayılanı öldüren Almanya'daki işçimizin hazin sonu ve ölen yılanın eşinin intikamı, dilden dile anlatılarak dolaşmaktadır.

Adı geçen ilimize bağlı Yakınca (Kileyik) köyünde, bir adam, Almanya'ya işçi olarak gider. Uzun süre, orada çalıştıktan sonra; memleketini,

bağını, bahçesini, toprağını özleyen adam, tekrar köyüne döner. İzin süresi dolduktan sonra da Almanya hazırlığı başlar. Adam, son defa bağına gidip üzüm toplarken, orada bir çift karayılanın sarmaş dolaş olup oynadıklarını görür. Adam, yılanların kendisini sokacağından korkarak, daha atik davranır ve birini öldürür. Diğer yılan da çalıların arasına kaçıp, canını kurtarır.

Kaçıp da canını kurtaran yılan, eşinin öldüğünü görünce, onun intikamını almak için, tam bir yıl bekler. Ertesi yıl, adam yine izine gelir., yine Almanya'ya götürmek için, bağa girip üzüm toplamaya başlar. Bir yıldır bu anı bekleyen karayılan hemen kıvrılıp, sepetin içerisindeki üzümlerin arasına saklanır. Tâ ki, Almanya'da, sepetin ağzı açılıncaya kadar bekler. Sonra da, üzümlerin arasından çıkıp, eşinin intikamını orada alır.

97. KARAYILANIN AŞKI

Folklorumuzda, karayılanın önemli bir yerinin olduğunu daha önce belirtmiştik. Hemen hemen her bölgemizde, onunla ilgili, birbirine benzer inanmalar anlatılır. Bu inanmalar arasında, en çok dikkat; çeken de, karayılanların, güzel kız ve gelinlere âşık olmasıdır. Karayılan, bir güzele âşık oldu mu, artık onun peşini hiç bırakmaz; nereye gitse, o da ardından gider ve onun iş yapışını, hareketlerini, büyük bir dikkatle seyredermiş. Çevredeki insanlar tarafından, bu seyretme, engellenmek istendiği vakit de ortaya çok kötü sonuçlar çıkarmış.

İşte, daha önce, Adana'da, Mersin'de, Kahramanmaraş'ta görmüş olduğumuz bu hadisenin bir benzeri de, Malatya ilimizin Darende ilçesinde meydana gelmiştir.

Karayılan, yine çok güzel bir kıza âşık olur. Ondan sonra da, hiç peşini bırakmaz. Kız, işlerini yaparken, o da kuyruğunun üzerine oturup, başını kaldırarak, tıpkı âşıklar gibi sevdiği kızı seyreder.

Karayılan, sevdiği kızı, bu şekilde takip edip seyrederken aradan da epey bir zaman geçer, sonunda kızı, bir delikanlıya verirler. Bir süre sonra da, düğünleri yapılır, kız gelin olup gider. Ama,

bizim karayılanın aşkı, yine devam etmektedir. O da, düşer yollara, sevdiği kızın peşinden. Şurası senin, burası benim derken, sonunda, aynı yere varır; onu seyretmeye devam eder. Hatta, o kadar ileriye gider ki, kız uyurken dahi gizlice sürünüp kızın göğsüne çıkarak, orada uyumaya başlar.

Aradan uzun yıllar geçer, kız yaşlanır ve herkes gibi o da, günün birinde, ebedî dünyaya göçeder. Ama, bu ayrılığa en çok üzülen karayılandır. Onun ölümüne dayanamayan yılan da, daha sonra aynı mezara gidip, sevdiği kızın yanında kendisini öldürür.

İşte, neticede, bizim büyük aşk hikâyelerinde gördüğümüz hadiseyi burada da görmemiz mümkün olmuştur. O da sevdiğinin ölümü üzerine, tıpkı; Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber, Tahir ile Zühre hikâyelerinde olduğu gibi, bu ayrılığa dayanamayarak, kendisini öldürmüştür. Zavallı yılan, kim bilir, belki de, ahirette kavuşmayı istemiştir...

98. AYININ ASLI

Diğer yörelerimizde olduğu gibi Bingöl'de de, anlatılan bir efsaneye göre eski zamanlarda zengin, fakat çok cimri bir ağa vardır. Bu ağanın malı, mülkü, hayvanları sayılmayacak kadar çoktur.

Zengin ağa, bir gün koyunlarının yünlerini kırkarken Hz. Hızır çıka gelir. Hızır'ın geldiğini gören ağa, "Şimdi benden yün isteyecek" diye yünlerin arkasına saklanıverir. Hızır, biraz yün isteyince, ağanın çobanı:

"Yünler ağanındır, ben verememem," diyerek Hızır'ı kovar.

Bunu gören Hızır, elindeki değnekle yerde yığılmış olan yünlerin altındaki ağaya vurarak:

"Ağa! kalk, ayı kalk!.." diye seslenir.

Allahın hikmetiyle ağa, yünlerin altından ayı olarak kalkar. Çünkü, Hızır'ın bedduâsıyla yünler her tarafına yapışmış ve ayı şekline giren ağa da ormana doğru kaçmaya başlamıştır.

Halkımız bu efsaneyle hem ayının meydana gelişini açıklamakta, hem de cimriliğin eleştirisini yapmaktadır. Cimriliğin kötü bir huy olduğunu anlatan nice efsanelerimiz ve masallarımız vardır daha Anadolu'da..

99. AYI

Anadolumuzun çeşitli bölgelerinde, bazı hayvanlar için, birbirinden güzel efsaneler anlatılır. Zor durumda kalan genç kız veya gelinler, kurtuluşu duâda bulurlar ve; "ya taş, ya kuş" olmak için Allah'a yalvarırlar. Malatya ilimizde, bunun çok daha değişik bir şeklini bulmaktayız. Büyükleri karşısında ne yapacağını şaşıran gelin, bakınız ne hâle gelmiş?

Bir ailenin, çok güzel bir gelini vardır. Yaz gelip de havalar ısınınca, bunlar hep birlikte yaylaya göçederler. Bu arada, güzel gelin de hamile kalıp aş ermeye başlar. Öyle ki, gözü etten başka bir şey görmez olur. Canı, aşırı derecede et istemesine rağmen, büyüklerine saygısızlık olur düşüncesiyle kimseye bir şey söyleyemez, onların ters bir tepki göstermesinden korkar.

Günler geçip de, tekrar göç vakti yaklaşınca, hazırlıklar yapılır; eşyalar atlara, develere yüklenir. Bunlar, bütün işlerini bitirip de, tam yola çıkacakları sırada, gelin, bir ağacın altında bulunan at ölüsünü görür. Bütün çabalarına rağmen iradesine hâkim olamaz. Kaynanası ve kayınbabası ile birlikte yürümesine rağmen, ayakları geri geri gitmekte, kendisini, âdeta at leşinin yanına doğru çekmektedir. Gelin, direnmenin, gayret sarfetmenin boşuna olduğunu anlayınca, dayanamayıp, kaynanası ile kayınbabasına:

"Siz ilerleyin, ben bir şey unutmuşum, onu alıp da geleceğim," der.

Gelin, bunlardan ayrılır ayrılmaz, doğru leşin başına koşar, başlar etleri yemeye...!

Yolda bekleyen, kaynana ile kayınbaba, gelinin gelmediğini görünce, bunun peşinden giderler. Giderler gitmesine, ama şaşkınlıktan da, küçük dillerini yutarlar! Gelin de, elinde kanlı et parçaları ile büyüklerine yakalanınca, utancından ne yapacağını şaşırır. Onlara, çok kötü bir durumda yakalanmıştır. Bir daha nasıl yüzlerine bakacaktır? Gelin, tek çareyi, Allah'a sığınmakta bulur, ellerini açıp yalvarır:

"Allahım, bundan sonra, ben bunların yüzüne nasıl bakarım? Bari, beni bir ayı yap da dağlarda gezeyim. Böyle mahçup bir şekilde yaşamaktansa, ayı olayım daha iyi," der.

Allah, mahçup gelinin duâsını kabul eder ve oracıkta bir ayı haline getiriverir.

İşte, bu sebeple, ayının ön ayakları insan eline, arka ayakları da, insan ayağına benzemektedir.

XVII. DİĞERLERİ

100. SÜT

Fırat Havzası'nın birçok yerinde olduğu gibi, Tunceli ilimizin Nazimiye ilçesi ve köylerinde de, göçebe hayatın izlerini bulmamız mümkündür. Aşirete yeni gelin olarak gelen bir kıza, kaynanası:

"Kızım, git de, koyunlarla keçileri sağ," der.

Gelin, bakraçları alıp, sürünün olduğu yere gider. Tek tek, hepsini sağmaya başlar. Fakat, kör talih, son keçiye geldiğinde ona gülmez. Gelinin elindeki süt dolu bakraç, keçinin ayağına takılarak, dökülür! Gelin, bu hadisenin, kaynanasının hoşuna gitmeyeceğini bilmektedir. Bütün Türk dünyasında olduğu gibi, burada da, gelinin "beceriksizliği" ileri sürülecek ve bu, bir ömür boyu başa kakılacaktır. Bütün bu korkular, gelinin eve gitmesini engeller. Boş olan bakraca su doldurup, ora-

da, Allah'a yalvarmaya başlar:

"Allahım, ne olursun, yüzümü kara çıkarma. Eğer, südü döktüğümü kaynanam duyarsa, benimle alay eder. Beni, bu durumdan kurtar," der.

Diğer taraftan, gelinin hâlâ gelmediğini gören kaynana, bunun yanına varır ve artık içeri girmesini söyler. Gelin, hiç birşey söylemeyip, eline bakracını alarak eve gelir. İçeri girince, bakracı açıp bakar ki, ne görsün? Bakracın, içinde su yerine, bembeyaz süt bulunmaktadır....!

101. ALTIN BEŞİK EFSANESİ

Efsane, Malatya'nın Yeşilyurt ilçesine bağlı, eski bir yerleşim merkezi olan, Kaletepe'de geçmektedir.

Anlatıldığına göre; bu bölgede yaşamakta olan kralın çok güzel bir hanımı ve bu hanımdan dünyaya gelen, yine çok güzel bir çocuğu vardır.

Bir gün, kralın karısı, kocasına karşı bir ihanette bulunduğu için, kocası bunu, zindana attırır. çocuğu da, tam onun karşısına, altın bir beşiğin içerisine koydurur. Bir süre sonra, çocuk ağlayınca, anne ona süt vermek için ayağa kalkar, fakat zebâniler, ellerindeki kılıçları, beşiğe öyle bir vururlar ki; beşikten korkunç alevler yükselir. Neticede, anne, bir türlü çocuğuna yaklaşamaz ve ağlayıp feryat eder. Bu hadise, annenin, çocuğuna süt vermek için her kalkışında tekrarlanır. Her defasında, çocuk ağlar; anne, yanına gitmek için ayağa kalkar, ancak, zebanilerin beşiğe vurmasıyle, beşikten büyük alevler çıkar, ardından da kadının feryadları yükselir.

Bu hadise, hergün bu şekilde devam ederken, Kaletepe'nin çobanı da sürüsünü, tesadüfen oraya yakın bir yere getirir. Orada, sürüsünü ot-

latırken, kadının korkunç feryadlarını duyar ve merak edip içeriye girer. Bir müddet gittikten sonra, bir de bakar ki, parmaklıklar arasında bir kadın; kadının karşısında altın beşik içerisinde bir çocuk! Çocuk ağladığında, anne yanına varıp südünü vermek istiyor, fakat, zebanilerin ellerindeki kılıcı, kuvvetle beşiğe vurması ve oradan büyük alevlerin çıkması neticesinde, kadın çocuğuna yaklaşamıyor ve bunun için ağlayıp feryat ediyor.

Çoban, hemen oradan ayrılarak, gördüklerini halka anlatır. Bu efsane de, o günden beri dilden dile dolaşır...

NOTLAR-KAYNAKLAR (*)

1. EJDERHA TAŞI

Efsane,1989 yılında Elazığ'da ikamet etmekte olan Zülfü Güler'den derlenmiştir. 50 yaşında olan anlatıcı yüksek okul mezunu olup, halen Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü Öğretim üyesidir.

2.YILAN DAĞI

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü III. sınıf talebesi Mehmet Taş 1988 yılında Emine Öz'den derlemiştir. Anlatıcı hâlen Tunceli ilinin Pertek ilçesinde oturmakta olup,70 yaşındadır.

3. TAŞ KESİLEN KADIN

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü IV. sınıf talebesi Hülya Türkmen 1989 yılında Bergüzar Türkmen'den derlemiştir. Elazığ'ın Ağın ilçesinde ikamet etmekte olan anlatıcı 46 yaşındadır. Ev hanımı olan Türkmen okuma-yazmayı kendi kendine öğrenmiştir.

4. FATMACIK KAYASI

1989 yılında Kudret Yıldırım tarafından Malatya'da Fatma Eminoğlu'ndan derlenmiştir. Darende 1936 doğumlu olan anlatıcının okuma-yazması yoktur.

5. ÇOBAN ÇEŞMESİ

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü III. sınıf talebesi Rafet Eğerçi 1988 yılında Hüseyin Eğerci'den derlemiştir. Elazığ'a bağlı Konak/ Eşme köyünde ikamet etmekte olan anlatıcı 65

(*) Buradaki bilgiler 1989 yılına aittir.

yaşında olup, ilkokul mezunudur.

6. GELİN ALAYI

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun olan Cahit Başdaş tarafından 1986 yılında Seyit Toktekin'den derlenmiştir. O yıllarda 61 yaşında olan anlatıcı, ilkokul mezunu olup, Baskil'de ikâmet etmektedir.

7. DÜĞÜN TAŞLARI

Metin, 1988 yılında Rıza Dalga'dan derlenmiştir. Anlatıcı 1910 yılında Bingöl'de doğmuş olup, çiftçilikle uğraşmaktadır. Okuma-yazması olmayan Dalga, efsaneyi yakın çevresinden öğrenmiştir.

8. DİKİLİ TAŞ

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü III. sınıf talebesi, Yasemin Karaca, Nilüfer Karaca'dan 1988 yılında derlemiştir. Şu anda 57 yaşında olan anlatıcının okuma-yazması olmayıp, Elazığ'da ikamet etmektedir.

9. BACI - KARDEŞ

Efsaneyi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü III. sınıf talebesi Vedat Erkan, Elazığ'ın Kaplıkaya köyünde ikamet etmekte olan İbrahim Yılmazer'den derlemiştir: 60 yaşında olan Yılmazer, Çiftçilikle uğraşmaktadır. Anlatıcı eski ve yeni yazıyı bilmektedir.

10. YEŞİL TAŞ

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, III. sınıf talebesi, Hasan Şener, 1988 yılında Ayşe Şener'den derlemiştir. Halen

Çalıca köyünde ikamet etmekte olan Ayşe Şener 56 yaşında ve okuma-yazması yoktur.

11. DEĞİRMEN TAŞLARI

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü III. sınıf talebesi Ayyıldız Aslan, Fethi Aslan'dan 1988 yılında derlemiştir. Anlatıcı 75 yaşında olup, Elazığ'da ikamet etmektedir. Aslan'ın okuma-yazması yoktur.

12. EMİNE'NİN SANDIĞI

Efsane, Elazığ'da ikamet etmekte olan Leman Özcan'dan 1989 yılında derlenmiştir. 37 yaşında olan Özcan, lise mezunu olup, her hangi bir işte çalışmamaktadır.

13. İBRET TAŞLARI

Efsane, 1988 yılında Bingöl'de ikamet etmekte olan Fani Çalağan'dan derlenmiştir. 52 yaşındaki anlatıcının okuma-yazması olmayıp, çiftçilikle uğraşmaktadır.

14. ŞARIK İLE ŞİVAN

Efsane, 1988 yılında, Bingöl'de ikamet etmekte olan Ali İnak'tan derlenmiştir. Anlatıcı, 34 yaşında olup, gazetecilikle uğraşmaktadır. İnak, İlkokul mezunudur.

15. SULTAN KIBİSÎ

Efsane, 1988 yılında Bingöl'de ikamet etmekte olan Mensur Tunç'dan derlenmiştir. Okuma-yazması olmayan ve çiftçilikle uğraşan anlatıcı 66 yaşındadır.

16. ŞEYH DERVİŞ EFENDİ

Efsane, 1988 yılında Hüseyin Akbana'dan derlenmiştir. Bingöl'de ikamet etmekte olan anlatıcı 31 yaşındadır. Akbana, ilkokul mezunu olup, bir devlet kuruluşunda çalışmaktadır.

17. ŞEKER BABA

Efsane, 1988 yılında Bingöl'de ikamet etmekte olan Cemile İnak'tan derlenmiştir. 62 yaşında olan anlatıcının okuma yazması yoktur.

18. MEHMET BABA

Efsane, 1989 yılında Elazığ'da ikamet etmekte olan Mehmet Senai Özcan'dan derlenmiştir. 44 yaşında olan anlatıcı serbest avukat olarak çalışmaktadır.

19. HAMZA BABA

İsmail Görkem, **Elazığ Efsaneleri üzerinde Araştırmalar, (Metinler ve incelemeler),** Elazığ 1987, 192.

20. YEŞİL DERE

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü III. sınıf talebesi Sevgi Dağhan tarafından 1988 yılında Nermin Dağhan'dan derlenmiştir. Elazığ'da ikamet etmekte olan Dağhan, 41 yaşında olup,eski ve yeni yazıyı bilmektedir. Anlatıcı ev hanımıdır.

21. İKİ ARKADAŞ

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü IV. sınıf talebesi Hülya Türkmen 1989 yılında Fatma Deviren'den derlemiştir. Elazığ'ın Ağın ilçesinde ikamet etmekte olan anlatıcı 55 yaşında olup, ev hanımıdır. Deviren'in okuma-yazması yoktur.

22. ŞEHH ALİ EFENDİ

Bakınız, 18

23. ŞEYH ÖMER

Ali Duymaz, **Bingöl Efsaneleri (İnceleme-Metinler),** Elazığ 1988, 297

24. DERS

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü IV. sınıf talebesi Hülya Türkmen 1989 yılında Ahmet Erdoğan'dan derlemiştir. Elazığ'ın Ağın ilçesinde ikamet etmekte olan anlatıcı 70 yaşında olup çiftçilikle uğraşmaktadır. Erdoğan, Eski ve yeni yazıyı bilmektedir.

25. ŞEYH MAHMUT EFENDİ

Ali Duymaz, **Bingöl Efsaneleri (İnceleme-Metinler),** Elazığ 1989, 287.

26. ÜÇ ŞEHİTLER

Efsaneyi, 1989 yılında Elazığ ilinin Baskil ilçesinin Harabakayış köyünün Bekirmistikan mezrasında ikamet etmekte olan Ömer Kısak anlatmıştır. 65 yaşında olan anlatıcı, çiftçilikle uğraşmaktadır. Kısak, eski ve yeni yazıyı bilmektedir.

27. ŞEYH HAMİD-İ VELİ

İlhan Çingü, **Malatya Şehri ve Civarındaki Ziyaretler ve Bu Ziyaretler Hakkındaki Hikâyeler,** Elazığ 1979, 28

28. VAYİS BABA

Efsane, 1989 yılında Malatya'da ikamet etmekte olan Kamil Çulcu'dan derlenmiştir. 44 yaşındaki anlatıcı eski ve yeni yazıyı bilmekte olup, halen, Malatya ili Kültür müdürüdür.

29. KEFEN GETİREN

Efsane, 1989 yılında Malatya ilinin Doğanşehir ilçesinde ikamet etmekte olan Vahap Kaygusuz'dan derlenmistir. Anlatıcı 33 yaşında olup, lise mezunudur. Kaygusuz bir devlet dairesinde memur olarak çalışmaktadır.

30. SOMUNCU BABANIN BALIKLARI

Efsane, 1989 yılında Malatya'da ikamet etmekte olan Osman Çulcu'dan derlenmiştir. Eski ve yeni yazıyı bilen anlatıcı 66 yaşında olup, emekli memurdur.

31. HACI MUHSİN EFENDİ

1989 yılında Malatya'da Kudret Yıldırım tarafından Mehmet Gök'den derlenmiştir. Gök, Darende 1945 doğumlu olup, lise mezunudur.

32. HORATA ZİYARETİ

İlhan Çingü, 32-33.

33. ALİ BABA

İlhan Çingü, 23

34. KORUCUK (HASAN BASRİ)

Bakınız, 28

35. MUNZUR BABA

Efsane, 1989 yılında Mustafa Çelikel'den derlenmiştir. Elazığ'da ikamet etmekte olan anlatıcı 42 yaşında olup, ortaokul mezunudur. Anlatıcı halen Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde çalışmaktadır.

36. DÜZGÜN BABA

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü III. sınıf talebesi Mehmet Yüney, Sakine Yüney'den 1988 yılında derlenmiştir. 48 yaşında olan anlatıcı, Tunceli ilinin Mazgirt ilçesine bağlı Söbek köyünde ikamet etmektedir. Yüney'in okuma-yazması yoktur.

37. KIRKLARIN ABDALI

Efsane, tarafımızdan 1989 yılında Ali Ayyıldız'dan derlenmiştir. Tunceli ilinin Çemişgezek ilçesine bağlı Ulukale köyünde ikamet etmekte olup, halen Elazığ'a bağlı Cip köyünde öğretmenlik yapmaktadır. Ayyıldız, 45 yaşındadır.

38. CAN BABA

Yusuf Cengiz, **Her yönüyle Tunceli** (?) , 1985, 80.

39.DELİ MUSTAFA

Efsane, 1989 yılında Elazığ'da ikamet etmekte olan Mustafa Sait Aslan'dan derlenmiştir. 42 yaşında olan anlatıcı Üniversite mezunu olup, halen Fırat Üniversitesi Rektörlüğünde kısım şefi olarak çalışmaktadır.

40. TAM BABA

İlhan Çingü, 30 - 31.

41. HZ. HIZIR

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü IV. sınıf talebesi Hülya Türkmen 1989 yılında, Zeynep Türkmen'den derlemiştir. Elazığ'ın Ağın ilçesinde ikamet etmekte olan anlatıcı 63 yaşında olup, ev hanımıdır. Türkmen'in okuma-yazması yoktur.

42. ABDULVAHAP GAZİ

Efsane, 1987 yılında, Elazığ'ın Baskil ilçesine bağlı Bilalışağı köyünde ikamet etmekte olan Abbas Fidan'dan derlenmiştir. 68 yaşında olan anlatıcı, ilkokul mezunudur ve çiftçilikle uğraşmaktadır.

43. HASAN GAZİ

1989 yılında, Kudret Yıldırım tarafından, Malatya'da Ali Soylu'dan derlenmiştir. Darende 1956 doğumlu olan anlatıcı lise mezunudur.

44. BATTAL GAZİ (I)

Bakınız: 43.

45. BATTAL GAZİ (II)

1989 yılında Kudret Yıldırım tarafından Malatya'da, Fahri Ozan'dan derlenmiştir. Battal Gazi (Eski Malatya) 1933 doğumlu olan anlatıcı ilkokul mezunudur.

46. KÖROĞLU ve BİNGÖLLER

Efsane, 1988 yılında, Bingöl'de ikamet etmekte olan, Burhaneddin Bilgin'den derlenmiştir. 69 yaşında olan anlatıcı lise mezunudur. Bilgin, emekli memurdur.

47. SULTAN MURAD

Bakınız, 30.

48. BİNGÖL

Efsane, 1989 yılında, Bingöl'de ikamet etmekte olan Ali Batur'dan derlenmiştir. Bingöl Köy Hizmetleri İl Müdürlüğünde çalışan anlatıcı, lise mezunu olup, 69 yaşındadır.

49. KRAL KIZI

Efsane, 1989 yılında, Bingöl'de ikamet etmekte olan, Mehmet Garip'ten derlenmiştir. 53 yaşında olan Garip'in okuma-yazması yoktur.

50. NADİR

Efsane, 1988 yılında, Malatya'da ikamet etmekte olan Hasan Alıcı'dan derlenmiştir. Hâlen, ilkokul müdürü olarak vazife yapan anlatıcı, 56 yaşındadır.

51. ŞEREF MEYDANI

Efsane, 1988 yılında, Bingöl'de ikamet etmekte olan Bahri Akbulut'tan derlenmiştir. 66 yasında olan anlatıcı, çiftçilikle uğrasmaktadır. Akbulut'un okuma-yazması vardır.

52. YARALI KURT

Bakınız, 7

53. GELİN TEPESİ

Efsane, 1988 yılında, Malatya'ya bağlı Darende ilçesi-

nin Karadüğün köyünde ikamet etmekte olan, M. Ali Cengiz'den derlenmiştir. 61 yaşında olan anlatıcı, hâlen, gazeteci-yazar olarak vazife yapmakatadır.

54. KIRKLAR DAĞI

Bakınız, 37.

55. TÜMENTEPE ZİYARETİ

Efsane, 1989 yılında, Elazığ ilinin Baskil ilçesinin Harabekayış köyüne bağlı Bekirmistikan mezrasında ikamet etmekte olan Mehmet Kısak'tan derlenmiştir. 75 yaşında olan anlatıcı çiftçilikle uğraşmaktadır. Kısak'ın okuma-yazması yoktur.

56. ZİYARET TEPESİ

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü III. sınıf talebesi İrfan Sağlıyan, 1988 yılında, Bayram Bakar'dan derlemiştir. 70 yaşında olan Bakar'ın okuma-yazması yoktur. Anlatıcı, Tunceli'ye bağlı Pertek ilçesinde ikamet etmekte olup, çiftçilikle uğraşmaktadır.

57. KÖROĞLU'NUN TOPUZU

Efsane, tarafımızdan, 1989 yılında, Elazığ'ın Cip köyünde ikamet etmekte olan, Fuat Yıldırım'dan derlenmiştir. Adı geçen köyde, ilkokul öğretmenliği yapan anlatıcı 36 yaşındadır.

58. DÜLDÜL AYAĞI

a) Bakınız, 2.

b) Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü III. sınıf talebesi Ah-

met Kızılkaya, 1988 yılında, Ali Özbay'dan derlemiştir. 83 yaşında olan anlatıcı, Elazığ'ın Sivrice ilçesinde oturmakta olup çiftçilikle uğraşmaktadır. Özbay'ın, okuma-yazması yoktur.

c) Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü III. sınıf talebesi olan Ayşe Demirel, 1988 yılında Raziye Polat'dan derlemiştir. Okuma-yazması olmayan anlatıcı 75 yaşındadır. Polat, Elazığ'ın Keban ilçesinde ikamet etmektedir.

59. CAMI ZAYAĞI EFSANESİ

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü III. sınıf talebesi Edibe Ergüder, 1988 yılında, Hatice Alkan'dan derlemiştir. Hâlen, Elazığ'a bağlı Harput'ta ikamet etmekte olan anlatıcı, 65 yaşında olup, eski ve yeni yazıyı bilmektedir.

Alkan, ev hanımıdır.

60. KARA CEMŞİT HAMAMI

Bakınız, 18.

61. KANLI CAMİ

Bakınız, 12.

62. BİNGÖL DAĞLARI

Bakınız 14.

63. HAZAR GÖLÜ

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü III. sınıf talebesi Zülfü Polat, 1988 yılında Sabri Baytimur'dan derlemiştir. Elazığ'ın Sivrice ilçesinde ikamet etmekte olan anlatıcı, 80 yaşındadır. Baytimur'un okuma-yazması yoktur.

64. ÇOBAN HAZER

Bakınız, 18.

65. BİNGÖLLER

Bakınız, 46.

66. ALİ GELMEZ GÖLÜ

Bakınız, 12.

67. DERME SUYU

Bakınız, 30.

68. BÜYÜK PİNAR

Bakınız, 59.

69. KANLI MAĞARA

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü III. sınıf talebesi Zülfü Polat, 1988 yılında Mehmet Polat'dan derlemiştir. Okuma-yazması olmayan anlatıcı, 1989 yılında, Elazığ'ın Çalıca köyünde vefat etmiştir.

70. YEL AĞACI

Efsane, 1989 yılında Malatya'da ikamet etmekte olan Cennet Yıldırım'dan derlenmiştir. Yıldırım, 55 yaşında olup, okuma-yazması yoktur.

71. ÇOCUK AĞACI

Bakınız, 56.

72. KULAK TAŞI

Efsane, 1989 yılında Bingöl'de ikamet etmekte olan Hasan Tekingündüz'den derlenmiştir. 57 yaşında olan anlatıcının okuma-yazması yoktur. Tekingündüz çiftçilikle uğraşmaktadır.

73. NEKEREK - HEŞİRİK BAĞI, DABAS

Efsane, 1988 yılında Elazığ'ın Cip köyünde ikamet etmekte olan Muzaffer Korkmaz'dan derlenmiştir. 87 yaşında olan anlatıcı 1989 yılında vefat etmiştir. Korkmaz'ın okuma-yazması yoktur.

74. SANCI TAŞI

Efsane, 1989 yılında Malatya'da ikamet etmekte olan Hatice Danacı'dan derlenmiştir. 42 yaşında olan anlatıcı ev hanımı olup, okuma-yazması yoktur.

75. SARILIK ZİYARETİ

İlhan Çingü, 14.

76. KOCAKARI FIRTINASI

Bakınız, 14.

77. ŞUBAT AYI

Bakınız, 14.

78. YEDİ KARDEŞLER

Bakınız, 8.

79. KARTAL OYUNU

Efsane, 1989 yılında Bingöl'de ikamet etmekte olan Hamdi Çakmak'dan derlenmiştir. Lise mezunu olan Çakmak, Bingöl Lisesi'nde yardımcı hizmetli olarak vazife yapmaktadır.

80. ALKARISI

Bakınız, 21.

81. HIBİLİK (GIBİLİK)

Efsane, 1989 yılında Malatya'da ikamet etmekte olan Nurettin Bozkurt'dan derlenmiştir. Belediye zabıtası olarak vazife yapan anlatıcı 26 yaşındadır.

82. KAPOZ

Bakınız, 14.

83. ALBASTI OCAĞI

Efsane, 1989 yılında Malatya'da ikamet etmekte olan Güler Öztürk'den derlenmiştir. Okuma-yazması olmayan Öztürk, 45 yaşında olup, ev hanımıdır.

84. HAFTAR

Efsane, 1989 yılında Elazığ'ın Baskil ilçesinin Harabakayış köyüne bağlı Bekirinistikan mezrasında ikamet etmekte olan Hüseyin Kısak'dan derlenmiştir. Eski ve yeni yazıyı bilen anlatıcı 70 yaşında olup, çiftçilikle uğraşmaktadır.

85. KURBAĞA

Bakınız, 21.

86. KANLI MAĞARA

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü III. sınıf talebesi Sevgi Dağhan, 1988 yılında Elazığ'da ikamet etmekte olan Nermin Dağhan'dan derlemiştir. 40 yaşında olan anlatıcı ev hanımı olup, eski ve yeni yazıyı bilmektedir.

87. YILAN

Bakınız, 21.

88. EĞLENCE

Bakınız. 21.

89. DEĞİRMEN

Bakınız, 3.

90. KEKO KUŞU

Efsane, 1988 yılında Bingöl ilinin Karlıova ilçesinde ikamet etmekte olan Hasan Tekingündüz'den derlenmiştir. 56 yaşında olan anlatıcının okuma-yazması olmayıp, çiftçilikle uğraşmaktadır.

91. İBİBİK KUŞU

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü III. sınıf talebesi Serap Tapan 1988 yılında İfakat Erdem'den derlemiştir. Elazığ iline bağlı İçme kasabasının Zevtericç köyünde ikamet etmekte olan anlatıcı 80 yaşında olup, ev hanımıdır.

92. TARAKLI KUŞ

Efsane, 1988 yılında Malatya'ya bağlı Yakınca kasa-

basında ikamet etmekte olan Ramazan İkizoğlu'ndan derlenmiştir. 29 yaşında olan anlatıcı lise mezunu olup, Yakınca Belediyesi'nde kâtip olarak çalışmaktadır

93. DANA KUŞU

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü III. sınıf talebesi Nural Demirtaş 1988 yılında Metin Yeşil'den derlemiştir. Aslen Tuncelili olup, Elazığ'da ikamet etmekte olan anlatıcı 27 yaşındadır. Yeşil, özel bir şirkette çalışmaktadır.

94. YARASANIN TÜĞSÜZ OLMASININ SEBEBİ

Efsane, 1988 yılında Malatya'da ikamet etmekte olan Sultan Tosun'dan derlenmiştir. 50 yaşında olan anlatıcının okuma-yazması yoktur. Tosun, ev hanımıdır.

95. KEKLİK

Bakınız. 57

96. KARAYILAN

Bakınız. 81.

97. KARAYILANIN AŞKI

1988 yılında, Kudret Yıldırım tarafından Malatya'da Fatma Eminoğlu'ndan derlenmiştir. Eminoğlu, Darende 1936 doğumlu olup, okuma-yazması yoktur.

98. AYININ ASLI

Efsane, 1988 yılında Bingöl'de ikamet etmekte olan

Ahmet Söyler'den derlenmiştir. İlkokul mezunu olan anlatıcı 47 yaşındadır. Söyler, esnaflık yapmaktadır.

99. AYI

Bakınız, 94.

100. SÜT

Yusuf Cengiz, 79.

101. ALTIN BEŞİK

Bakınız 28.

Efsaneler, bir milletin inanç sistemini oluşturan temel unsurlardan biridir. Diğer edebiyat türlerinden farklı olarak efsaneler ülkeyi ve milleti dağıyla taşıyla, kurduyla kuşuyla, insanıyla bir bütün olarak kucaklar. Efsanelerin türü ve niteliği, onları meydana getiren milletin bireylerinin hayal gücüyle yakından ilgilidir. Türk Milleti efsaneler yönünden hazine denilebilecek zenginliklere sahiptir. "*Fırat Havzası Efsaneleri*" bu zenginliklerden bir bölümünü işlemektedir.

Değerli bilim adamı Ali Berat Alptekin'in titiz çalışmasının ürünü olan ve Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli yörelerinden derlenmiş efsaneleri inceleyen eser, değerler sistemimizin temelini meydana getiren unsurların günümüzde bütün canlılığı ile varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Teknolojinin bu kadar geliştiği, iletişim araçlarının toplum üzerindeki etkilerinin bu kadar arttığı bir dönemde bir çok manevi değerlerin ayakta kalabilmiş olması, bunların halk bilincindeki izlerinin ne kadar derin ve köklü olduğunun bir göstergesidir. Bu efsaneler birer masal ya da çağdışı inançların ürünleri olmayıp bizden birer parçadır. Doğu Anadolu'daki bir efsaneye batıda, kuzeyde ya da güneyde rastlanması, olaylarda hemen hemen aynı motiflerin işlenmesi ve sonuçta aynı yargılara varılması kültürümüz açısından çok önemli bir sonuçtur. Bu da bizi Türk milletinin "*değişik kültürlerin oluşturduğu bir mozayik*" değil, bin yılların kazandırdığı değerleri ve özellikler bileşimini en güzel şekilde yansıtan tabii ve canlı bir tablo olduğu sonucuna götürür.

101 efsanenin yer aldığı bu eser, efsanelerimiz konusunda temel kaynaklardan biri ve konuyla ilgilenen herkes için yararlı bir el kitabı olacaktır.

Güneydoğu KÜLTÜR
Ağustos 1993, Sayı : 54

0002643

Kültür Orset Basımevi Tel (891) 343 91 Antakya

ISBN 975-7750-08-5